

**TC
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÇİN'DE AZINLIKLAR VE AZINLIK EĞİTİMİ

**SAİNAİTİ ABULAİTİ (SANAT ABLET)
06716102**

**Tez Danışmanı
DOÇ. DR. ELÇİN MACAR**

**İSTANBUL
2009**

TC
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞİLER
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÇİN'DE AZINLIKLAR VE AZINLIK EĞİTİMİ

SAİNAİTİ ABULAITİ (SANAT ABLET)
06716102

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih: 15.10.2009
Tezin Savunulduğu Tarih: 28.10.2009

Tez Oy birliği / Oy çokluğu ile başarılı bulunmuştur.

	Ünvan	Adı	Soyadı	İmza
Tez Danışmanı :	Doç. Dr.	Elçin	MACAR	
Jüri Üyeleri:	Dr.	Evren	BALTA PAKER	
	Doç. Dr.	Ozan	ERÖZDEN	

İSTANBUL
EKİM 2009

ÖZ

ÇİN'DE AZINLIKLAR VE AZINLIK EĞİTİMİ Sainaiti ABULAİTİ (Sanat ABLET) Ekim, 2009

Çin'deki azınlıklar ve azınlık eğitimi bu çalışmanın araştırma konusudur. Bu çalışma Çin'deki azınlıklar ve azınlık eğitimi hakkında en temel bilgileri sağlayacaktır. İlk önce Çin'de yaşayan azınlıkların kim olduğu, Çin'in hangi bölgelerinde nasıl yaşadığı, nüfusları, dilleri ve dinleri, Çin Halk Cumhuriyeti'nin azınlıklarına tanınan haklarının ne olduğuyula ilgili temel bilgiler ışığında azınlık eğitimi incelenecektir. Çin Halk Cumhuriyeti kurulduğundan bu yana farklı dönemlerde uygulanan eğitim politikaları farklı aşamalara bölünerek anlatılmaya çalışılacaktır. Sonra Çin Halk Cumhuriyeti azınlık eğitim politikalarında yaşanan sorunlar değerlendirmeye alınacaktır. Çin azınlık eğitim politikalarının uygulamada yaşanan sorunlarıyla beraber azınlık eğitim politikası ve gerçekleri arasındaki farkların nedenleri vurgulanacak. Bu çalışma dönem itibariyle Çin Halk Cumhuriyeti kurulduktan sonraki dönemleri inceleyecektir. 1949'dan günümüze kadar olan süreç içinde azınlık eğitimindeki değişim ve gelişimlere yer verilecektir. Çin'de ki azınlık eğitiminin gelişim durumu hakkında Çin Halk Cumhuriyeti sürekli inanılmaz başarıları sağladığını iddia etmektedir. 1949 senesindeki azınlık eğitim durumu ile günümüzdeki durumu karşılaştırdığımızda ister okul sayısı, eğitim koşulları ve diğer eğitim başlığı altındaki konular olsun karşımıza gelişmiş bir tablo çıkmaktadır. Fakat Çin'deki çoğunluk olan Han eğitimi ile azınlık eğitimi, aynı dönem koşulları altında değerlendirdiğimizde, azınlık eğitimi ile Han eğitimi arasındaki fark çok rahatlıkla anlaşılmaktadır. Bu çalışma Çin Halk Cumhuriyeti'nin kuruluş yılları ile bugününü değerlendirmeye alacaktır. Aynı zamanda Han eğitimi ile azınlık eğitimi aynı dönem koşulları altında da değerlendirerek, göz ardı edilmiş olan gerçekleri su üstüne çıkarmaya çalışacaktır. Böylece Çin'deki azınlık eğitim durumunun idda edildiği gibi parlak olmadığının ve hatta vahim durumda olduğunun kanaatine varmaktadır. Elbette Çin'deki azınlık eğitiminin olumlu yönde gelişmesi, Çin Halk Cumhuriyetinin bundan sonraki senelerde izleyeceği azınlık politikalarına bağlıdır.

Anahtar Kelimeler: Çin, Azınlıklar, Azınlık Eğitimi, Çin'de ki Azınlıklar,

ABSTRACT

MINORITIES IN CHINA AND MINORITY EDUCATION

Sainaiti ABULAITI (Sanat ABLET)

October, 2009

Minorities and Minority Education in China is the topic research of this study. This study will provide basic information about minorities and minority education in China. First of all, minority education will be examined in the light of the basic information of who the minorities that live in China are, in which regions and how they live, population, languages, religions and what rights are granted to Chinese minority. Since the foundation of People's Republic of China, the educational policies implemented in different periods will be explained by dividing into different stages. Later on, the problems in minority education policy of People's Republic of China will be taken into consideration. The reasons of the differences of minority education policy and its reality along with problems of the application of Chinese minority education policies will be emphasized.

As this study focuses on the period after the establishment of People's Republic of China, the development and changes in minority education from 1949 to the present day will be given place. About the status of the development of minority education in China, government has always claimed that they provide an incredible success. When we compare the minority educational status of 1949 with the status of today, we can see an improved table in terms of number of schools, education conditions, and the other topics under education subject. However, as the hidden and secret part of the issue, when the education system of Han Chinese, who are the majority population in China and the education system of the minorities are compared, the difference can be understood very easily.

In addition to the compare of the first years of People's Republic of China and today, the study also investigates the education policies of majority Han Chinese and minorities in the same period. Thus, it has the conclusion that the minority education in China is far beyond being bright and successful, but it is almost desperate. Of course, the development of minority education in China in the positive way depends on the minority policies that People's Republic of China will follow in the following years.

Key Words: China, Minority, Minority Education, Chinese Minority

ÖNSÖZ

Günümüzde dev ekonomisiyle sürekli büyüyen ve gündemde olan Çin'in dünyanın en büyük nüfusuna sahip olduğu herkes tarafından bilinen bir gerçektir. Bu yoğun nüfus kalabalığı içinde 56 tane azınlık etnik grubun yaşadığı ve onların kim, nasıl, nerede olduğu gibi detaylar sanırım çok fazla kişi tarafından pek bilinmiyordur. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra azınlıklar ve azınlık haklarının korunmasıyla ilgili konular daha da ön plana çıkmaya başlamıştır. Aşağıda ele alacağım tezin konusu, Çin'in 56 etnik azınlık grubu ve onların eğitime yönelik olacaktır. Elbette 56 etnik azınlık grubunu detaylı bir şekilde incelemek çok geniş çaplı ve uzun süreli büyük bir proje olmalıdır. Ancak elimdeki koşulları en iyi şekilde değerlendirerek, en azından ileride böyle bir projeyi gerçekleştirebilme hevesiyle tezime devam etme cesaretini bulabiliyorum. Kendimi de Çin'de azınlık statüsünde yaşamış bir kişi olarak, ilgili konuyu ele almakta, bu ortamın içinde yaşamayan birine göre daha avantajlı kabul ediyorum.

Tezimin süresi boyunca, beni itina ve titizlikle yönlendiren tez danışmanım Elçin Macar'a, Çin'deki önemli kaynaklara ulaşmamda çok büyük katkılarda bulunan kardeşim Medine'ye, aynı zamanda benim tezi yazmam için maddi ve manevi desteklerini eksik etmeyen annem Ayşegül ve babam Reşat'a, eşim Erdem'e teşekkür ediyorum. İş yorgunluğundan sonra sıkılmadan tezimin düzeltmeleri için saatlerce uğraşarak yardımcı olan Güldem'e de ayrıca teşekkür ediyorum. Tezimin bitmesi için her zaman benden maddi ve manevi desteklerini eksik etmeyen aileme ve bütün burada ismi geçmeyen arkadaşlarıma teşekkürlerimi sunuyorum.

Sanat ABLET

İstanbul; Mayıs, 2009

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
ÖZ	III
ABSTRACT	IV
ÖNSÖZ	V
İÇİNDEKİLER	VII
TABLolar LİSTESİ	VIII
ŞEKİL LİSTESİ	IX
KISALTMALAR	X
1. GİRİŞ	1
2. ÇİN'İN İDARİ DAĞILIMI VE AZINLIKLAR	4
2.1. Azınlık Kavramı	4
2.1.1. Uluslararası Hukuk Çerçevesinde Azınlık Hakları	7
2.1.2. Çin ve Uluslararası İnsan Hakları Sözleşmeleri	8
2.2. Çin'in İdari Dağılımı	10
2.2.1. İdari Bölünme Sistemi	11
2.3. Çin'de Azınlık Kavramı	13
2.4. Azınlık Kimliğinin Ölçütü Üzerine Tartışmalar	25
2.5. Çin Anayasası ve Azınlıklarla İlgili Maddeler	29
2.6. Çin Azınlıkları Hakkında Temel Bilgiler	33
3. ÇİN'İN AZINLIK EĞİTİM POLİTİKASI	46
3.1. Çin'deki Farklı Eğitim Anlayışları	46
3.2. Çin Azınlık Eğitiminin Tarihi Gelişimi	50
3.2.1. Çin'in Kuruluş Yıllarındaki Azınlık Eğitim Politikası	52
3.2.2. "Kültür Devrimi" Dönemindeki Azınlık Eğitimi	61
3.2.3. Azınlık Eğitimindeki Yeniden Yapılandırma Dönemi	62
3.3. Çin Azınlık Eğitiminin Özellikleri	80
4. AZINLIK EĞİTİMİNDEKİ SORUNLAR	84
4.1. Son Yıllardaki Eğitim Politikası	84
4.2. Günümüzde Azınlık Bölgelerinde Eğitim Durumundaki Mevcut Meseleler	86
4.3. Düşük Eğitim Seviyesi Hakkında	101
4.4. Azınlık Eğitimindeki "Tercihli Eğitim" Politikası Hakkında Tartışmalar	113
5. SONUÇ	125
KAYNAKÇA	129
EK	141
Çin Anayasası'nın Azınlıklarla İlgili Maddeleri	141
ÖZGEÇMİŞ	143

TABLÖLAR LİSTESİ

Sayfa No

Tablo 2.1: Xinjiang Uygur Özerk Bölgesinin Demografik Yapısındaki Değişim.....	24
Tablo 2.2: Çin'deki Azınlıkların Latin Alfabetik İsim Sırası ve Kısaltmalar	33
Tablo 4.1: Çin fakir bölgeler göstergesi ve bunun içinde azınlık yerleşim bölgelerinin payı.	88
Tablo 4.2: Çin farklı kesimlerdeki gayri safi milli hâsılasının (GDP) yıllık ortalama büyüme hızının karşılaştırması. (%).....	90
Tablo 4.3: Çin İlkokul Öğrencilerinin Okul Masraflarını Karşılatabilme Seviyesi.....	91
Tablo 4.4: Çinde Yaşayan Çiftçi Ailelerin Net Gelir Seviyesinin Bölgelere Göre Dağılımı	94
Tablo 4.5: Xinjiang'daki Toplam Okul Nüfusu İçinde Milli Azınlıkların Payı	98
Tablo 4.6: 1990 yılında Xinjiang da Han işçilerle Han olmayanlar arasındaki kalifiye farkı.....	99
Tablo 4.7: Eğitimdeki “Uygun Destek Projesi” kapsamındaki bölgeler	100
Tablo 4.8: 1999 yılındaki 5 azınlık özerk bölge ve Doğu, Batı kesimlerin ilkokul ve ortaokul öğrencilerinin durumu karşılaştırılması	102
Tablo 4.9: Çin Azınlık Bölgesi ve Doğu Kesim Okul Oranları.....	104
Tablo 4.10: 1999 yılında tüm ülke, Doğu kesim, Batı kesim ve 5 azınlık özerk bölgesindeki yüksek eğitim kurumlarının sayısı ve bu okullardaki öğrenci sayısı	104
Tablo 4.11: Ülkelerin Kişi Başına Düşen Masraflar Oranı.....	107
Tablo 4.12: 1998 yılında Çin'in Doğu ve Batı kesimindeki 12 eyaletin ilkokul, ortaokul ve lise öğrencilerinin kişi başına eğitim harcamalarının yatırım durumu (birim: Yuan / bir kişi).....	109

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa No

Şekil 2.1: Xinjiang Uygur Özerk Bölgesinin Demografik Yapısındaki Değişim24

KISALTMALAR

AGE	Adı Geçen Eser
AGM	Adı Geçen Makale
AGT	Adı Geçen Tez
AY	Aynı Yer
BKZ	Bakınız
ÇHC	Çin Halk Cumhuriyeti
ÇKP	Çin Komünist Partisi
DİK	Dikkat
PRC	Çin Halk Cumhuriyeti
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
OP. CİT	Adı Geçen Eser
BS	Baskı
C.	Cilt
S.	Sayı

1. GİRİŞ

Uzun süredir dünyaya kendini kapatmış durumda olan Çin, ancak 1980'lerden sonra "Kapıları Açma" politikasıyla kendi yüzünü göstermeye başlamıştır. O yüzden Çin hakkındaki araştırmalar, tarih olarak son dönemlerde daha fazla yoğunlaşmıştır. Son yıllarda büyüyen dev ekonomisi Çin hakkındaki araştırmaların baş konusu olduğu için konumuz olan "azınlıklar ve azınlık eğitimi" hakkındaki araştırmaları gölgede bırakmıştır. Çin açısından azınlıklar konusu, her ne kadar dile getirilmek istenmese de, Çin'in uluslararası platformlarda imajına gölge düşüren en büyük başağrısı olmaktadır. Özellikle Tibet, Doğu Türkistan, İç Moğolistan, Çin hakkındaki araştırmaların en önemli parçalarını teşkil etmektedir. Uluslararası sistemde belki de Çin'in en fazla eleştiri aldığı konulardan biri azınlık meseleleri ve azınlık haklarının çiğnendiği, bu doğrultuda insan hakları suçlarının işlendiği iddialarıdır. Konumuz Çin'deki azınlıklar ve onların eğitimi üzerinde olduğu için, bu çalışma uluslararası insan hakları boyutlarından çok azınlık eğitimi konusuna ağırlık verilerek yapılacaktır.

Sosyalist ve çok milletli bir devlet olan Çin Halk Cumhuriyeti'nde "asıl" Çinli'lerden yani Han kökenlilerden başka 55 milleti içinde barındıran bir halk yaşamaktadır. Tezin konusu Çin Halk Cumhuriyeti kurulduktan, günümüze kadar olan tarihi süreç içinde, azınlıklar ve onların eğitimi üzerinde olacaktır. Çalışmanın genelinde Çin'de yaşayan azınlıklar ile ilgili temel bilgiler sağlanacak, Çin'in uyguladığı azınlık politikaları, azınlık eğitim politikaları incelenecektir. Çin azınlık politikası ve azınlık eğitim politikalarının başarılı olup olmadığı, çeşitli karşılaştırmalı örneklerle tespit edilecektir.

Tez konusuna girmeden önce etnik gruplar, azınlıklar ve millet kelimelerinin Çin'deki algılanma biçimini netleştirmek gerekiyor. Çünkü Çin devletinin açıklamalarına göre Çin Halk Cumhuriyeti toplam 56 etnik gruptan oluşan birleşik bir devlettir. Bu 56 etnik grup aynı zamanda 56 millet de denilmektedir. Fakat bunun içinde Han etnik grubu yada Han milleti azınlık değildir. Han milleti olmayan diğer 55 millet azınlık sayılmaktadır. 55 tane Han olmayan azınlık millet ile Han milleti

beraber Zhong Hua milleti ismini taşımaktadır. O yüzden Çin’de etnik grup veya millet kelimeleri sadece azınlık anlamını karşılamamaktadır. Aksine etnik grup veya milletler kelimesi azınlık ile çoğunluğun ortak ismi olarak ta anlaşılmaktadır. Ama eğitim alanında milletler eğitimi denince direk azınlık eğitimi olarak anlaşılmaktadır.

Çin’in 55 tane etnik azınlık grubu hakkında araştırmaların daha fazla ABD, Almanya veya azınlıklarla ilgili araştırma bölümleri olan belli sayıdaki üniversitelerde yoğunlaştığı görülüyor. Ancak bu araştırmalar içinde, Çin’in azınlık eğitimi ile ilgili olanları çok sınırlı, Türkçe kaynaklar ise çok yetersizdir. Diğer kaynaklar ise Çin’de yapılan araştırmalara dayanmaktadır.

Bu konuda Çin’de yapılan ilk akademik eser Prof. Jing Dong Hai’in baş editörlüğünde yazılan **Shao Shu Min Zu Jaio Yu Zheng Ce Yan Jiu** (Azınlık eğitim politikası araştırmaları) başlıklı çalışmadır¹. Bu yapıt için, “Çin’deki azınlık eğitimi konusunda, daha sonra yapılacak olan araştırmaların temel taşı”² yorumu yapılmaktadır. Çin azınlık eğitim politikasının gelişme tarihi ve ilgili konulardaki değerlendirme eserleri bugüne kadar birçok akademisyen tarafından ele alınmıştır. Ancak araştırmalar çoğunlukla Çin’in “kapıları açma” siyaseti izlemeye başlamasından önceki dönemler üzerinde yoğunlaşmıştır³. Çin hükümetinin bu politika değişikliği sonrasında, azınlık eğitim politikasının değişimi hakkındaki araştırma ve değerlendirmeler yetersizdir. Bu konuyla ilgili yapılan çeşitli araştırmalar içinde, Prof. Wang Tiezhi’in **Xin Zhong Guo Min Zu Jiao Yu Zheng Ce De Xing Cheng Yu Fa Zhan** (Yeni Çin Halk Cumhuriyeti azınlık eğitim politikasının şekillenmesi ve gelişmesi) isimli eseri,⁴ birçok kişi tarafından Çin azınlık eğitim politikasının tarihi gelişme sürecini en açık ve en kapsamlı bir şekilde anlatmış eser olarak tanımlanmaktadır.

Kaynakların yetersizliğinin sıkıntısını giderebilmek için ilk kaynaklara ulaşılmaya çalışıldı. Çin devlet daireleri, güvenilir belediye sayfalarının açıkladığı bilgiler, Çin’in önemli liderlerinin ve yetkililerinin konuşmalarına, konuyla ilgili

¹ Xu ke feng, “Wo Guo Min Zu Jiao Yu Zheng Ce Ji Ben Li Lun Yan Jiu Shu Ping”, **Min Zu Jiao Yu Yan Jiu**, c. 18, s. 5, (2007): 21.

² **age**, 21.

³ **age**, 22.

⁴ Wang tie zhi, “Xin Zhong Guo Min Zu Jiao Yu Zheng Ce De Xing Cheng Yu Fa Zhan”, **Min Zu Jiao Yu Yan Jiu**, (1998).

akademisyenlerin makaleleri ve tezlerine başvuruldu. Ayrıca Çin'in resmi kaynakları da kullanıldı.

Tez üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm diğer bölümler için alt yapı oluşturması amacıyla geniş tutulmuştur. Bu ilk bölümde öncelikle uluslararası hukuk çerçevesinde azınlık kavramı ve azınlık hakları temel bilgilerinden yola çıkarak, Çin'in uluslararası hukuk kapsamında azınlık hakları ile ilgili attığı adımlar anlatılıyor. Sonra Çin'in idari yapısı incelenerek, azınlıkların yönetimi ve denetimi anlatılmaya çalışılıyor. Daha sonra Çin tarihinden azınlıklar ile ilgili özet bilgiler verilerek, devletin kuruluş aşamasında azınlık kavramının nasıl ortaya çıktığı aktarılıyor. Çin anayasasındaki azınlıklar ile ilgili maddelere yer verilirken, Çin'deki 55 etnik azınlık grubun genel bilgileri de sunuluyor.

İkinci bölüm, Çin azınlık eğitiminin yaşadığı tarihi süreçler hakkındadır. Bu tarihi süreç 1949'dan 1990'lara kadar olan yıllara odaklanmakta, üç farklı aşamaya bölünerek incelenmektedir. Çin'in azınlık eğitim politikasının şekillenme süreci, Kültür Devrimi dönemindeki tahribat, yeniden yapılandırma dönemi olarak isimlendirilen bu dönemlerde Çin'in azınlık eğitimi hakkında uygulanan politikaları, kararlar, önemli raporlara değinilmektedir.

Üçüncü bölüm, 90'lı yıllardan başlayıp günümüze kadar uzanan tarihi süreçleri içermektedir. Azınlık eğitiminin son dönemi olarak belirlenen bu yıllarda, azınlık eğitiminde yaşanan gelişmeler, ilerlemeler ya da gerilemeler, azınlık eğitim politikası hakkında tartışmalar, azınlık eğitiminden örnekler, çoğunluk olan Hanların eğitimi ile karşılaştırmalar, uygulamalarda yaşanan sorunlar ve yorumlara yer verilmektedir.

Çalışmanın anlaşılabilirliğini artırmak için yeri geldikçe, tablolar ve grafikler ile istatistiksel bilgiler verilmeye çalışılmıştır. Azınlıkların genel bilgileri ile ilgili istatistiksel rakamların tarih olarak en yakın dönemde, devlet tarafından açıklanmış rakamlar olmasına özen gösterilmiştir. Tartışmalı olan konularda farklı görüşlerdeki açıklamalara da yer verilmiştir. Alıntılar dışında Çin devletinin kullandığı adlandırmalar (mesela Doğu Türkistan yerine Xinjiang Uygur özerk bölgesi) tercih edilmiştir.

2. ÇİN'İN İDARİ DAĞILIMI VE AZINLIKLAR

Günümüz dünyasında tek ve saf ulustan meydana gelmiş bir devlet görmek neredeyse imkânsızdır. Teknolojinin hızlı gelişmesi ile sağladığı imkân ve koşullarla dünyamız küçülmüş, farklı kültürlerin birbirleriyle kaynaşması ve daha da iç içe olmaları süreci hızlanmıştır. Devletlerin büyük kısmı, bünyesinde pek çok azınlık grubu barındırmaktadır.

Azınlıklar, sadece ulus-devletler için değil, ulus-devletlerin bir parçasını oluşturduğu uluslararası sistem için de önemli bir konudur. İçinde yaşadığımız uluslararası sistem 16. yüzyıldan beri Batı tarafından şekillendirilmektedir ve azınlıklar sadece Batı'da bulunmasa da, Batı kökenli azınlık kavramının ve azınlık haklarının bu dönemden itibaren başlayan Batı yayılmasıyla birlikte evrensel bir nitelik kazandığı görülmektedir ⁵.

2.1. Azınlık Kavramı

Uluslararası İlişkiler Sözlüğünde azınlıklar tanımı aşağıdaki gibi açıklanmaktadır. “İçinde yaşadıkları toplumda nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan gruptan, din, dil, etnik köken vb. açılarından farklı özellikler gösteren topluluk” ⁶.

Azınlıklarla ilgili sorunlar sadece kavramsal açıdan değil uluslararası hukuk alanında da önemli bir konudur. Hukuksal bakımdan ise kesin bir azınlık tanımı yoktur; çünkü konu fazlasıyla siyasidir ⁷. Azınlık tanımını ve haklarını uluslararası hukuk çerçevesinde biçimlendiren çeşitli belgeler mevcuttur.

⁵ Elçin Aktoprak, “Doğu Asya’da Azınlık Sorunları: Çin ve Japonya” (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003), 4.

⁶ Faruk Sönmezoğlu, **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, 4.bs. (İstanbul: Der Yayınları, 2005), 103.

⁷ Aktoprak, **age**, 4.

Azınlık haklarına ilişkin temel sorunlardan ilki, azınlık kavramında genel kabul görmüş bir tanıma ulaşılamamış olmasıdır⁸. Bununla birlikte, azınlık kavramının nitelendirilmesinde, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu’nun Ayrımcılığın Önlenmesi ve Azınlıkların Korunması Alt Komisyonu raportörü Francesco Capotorti’nin 1978’ de önerdiği azınlık tanımı temel çerçeveyi oluşturmuştur.⁹

Francesco Capotorti, Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi’nin 27. maddesine bağlı azınlıklarla ilgili bir tanım formüle etti. Bu azınlıklar tanımı aşağıdaki gibidir:

“Bir devletin nüfusunun geri kalanına göre sayısal olarak daha az olan, baskın durumda olmayan, üyeleri devlet egemenliğindeki etnik, dini veya dilsel özellikleri dolayısıyla kalan nüfustan farklı özelliklere sahip olan ve açık olarak kendi kültürlerine, geleneklerine, dinlerine veya dillerine yönelik bir birliktelik gösteren bir gruptur”¹⁰.

Ama bu tanımlama sürekli tartışılmıştır. Özellikle azınlıklar tanımlanmasındaki onların sayı olarak az olmasından azınlık diye tanımlanması tartışılmaktadır. Yani farklı anlatmak gerekirse azınlıkların belki sayıca az olduklarından dolayı değil güçten uzak olmaları sebebiyle zayıflatılması öne sürülmektedir.

Bir yorumcu şöyle açıklamıştır, “uluslar ve azınlıklar arasındaki fark güçtür. Güç veya güçsüzlük unsuru ulus veya azınlık tezlerinin ayırıcı unsurudur.” Prof. Palley’e göre azınlık bir ulus devlette herhangi bir ırksal, kabilesel, dilsel, dinsel, sınıfsal ve vatandaşlık grupları ve devletin politik sisteminde söz sahibi olmayan gruplardır.¹¹ Yani azınlık tanımında grubun siyasi gücüne odaklanmanın daha uygun olduğu ileri sürülüyor.

⁸ Nav Çavuşoğlu, **Uluslar Arası İnsan Hakları Hukukunda Azınlık Hakları**, 2. Bs. (İstanbul: Su Yayınları, 2001), 33.

⁹ Nav Çavuşoğlu, **age**, 33.

¹⁰ Javaid Rehman, “Uluslararası Hukukta Azınlık Hakları”, **Ulusal, Ulusalüstü ve Uluslar arası Hukukta Azınlık Hakları**, yayına hazırlayan. İbrahim Ö Kaboğlu, (İstanbul: İstanbul Barosu İnsan Hakları Merkezi Aras yayıncılık, 2002): 96.

¹¹ Javaid Rehman, **age**, 96.

Bu çerçevede Alt Komisyon çalışmalarında öne çıkan bir diğer tanım Kanadalı üye Jules Deschenes ‘in 1985’te sunduğu azınlık tanımıdır. Capotorti’nin tanımıyla benzerlik taşıyan bu tanıma göre azınlık; “bir devletin; sayısal olarak azınlık oluşturan ve o devlette egemen konumda bulunmayan, nüfusun çoğunluğundan farklı etnik dinsel, yada dilsel özelliklere sahip, birbirleriyle dayanışma duygusu içinde, üstü örtülü de olsa, varlıklarını sürdürmek için ortak bir istekle yönelmiş ve amacı çoğunluk ile fiili ve hukuki eşitlik elde etmek olan bir grup vatandaşdır.”¹²

Ancak yapılan bu tanım denemeleri sonuçsuz kalmış ve Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun 18 Aralık 1992’de 47/135 sayılı kararı ile kabul ettiği “Ulusal yada Etnik, Dinsel Ve Dilsel Azınlıklara Mensup Kişilerin Haklarına İlişkin Bildirge”de azınlık tanımına yer verilmemiştir. 47/135 sayılı Birleşmiş Milletler Bildirgesi 27. madde’de sıralanan azınlıklar listesine “ulusal” azınlıkları eklemek dışında, tanıma ilişkin açıklayıcı bir kural getirmemektedir¹³. Azınlık tanımında olduğu gibi etnik, dinsel, dilsel sıfatlı azınlıkların tanımında da sorunlar vardır.¹⁴

Baskın Oran ise “azınlık” kavramını iki açıdan ele almaktadır.¹⁵

1) Geniş (sosyolojik) açıdan: Bir toplulukta sayısal bakımdan azınlık oluşturan, başat olmayan ve çoğunluktan farklı niteliklere sahip olan gruba azınlık denir. Bu, azınlığın en genel tanımıdır ve örneğin buna eşcinseller de girer.

2) Dar (hukuksal) açıdan: BM raportörü Capotorti’nin yaptığı tanım, bir azınlığın olduğunu kabul edebilmek için gerekli nitelikleri şöyle sıralıyor:

a) Çoğunluktan çeşitli bakımlardan farklı olmak. Bu farklar günümüzde “etnik, dinsel, dilsel” olarak ifade edilmekte.

b) Ülke genelinde sayıca azınlık olmak. Bu azınlığın ülkenin belli bir bölgesinde çoğunluk olması bir şey fark ettirmez.

c) Başat (dominant) olmamak. Çünkü öyle başat azınlıklar vardır ki, çoğunluğu ezer.

¹² Nav Çavuşoğlu, **age**, 36.

¹³ **age**, 38.

¹⁴ **age**, 40.

¹⁵ Baskın Oran, Türkiye’de Azınlıklar Kavramları, Teori, Lozan, İç Mevzuat, İçtihat, Uygulama, (İstanbul: İletişim yayıncılık, 2004), 32.

d) Yurttaş olmak. Çünkü yurttaş değilse, çok farklı bir kategori olan “yabancı” dır.

e) Yukarıdaki dört unsur, azınlık olmanın nesnel koşullarını oluşturur. Bir de öznel koşul vardır: Azınlık bilincinin varlığı. Nasıl ki, sınıf bilinci olmadan sınıf olmaz, farklı olduğunun bilincine varmayan ve bu farklılığı kimliğinin vazgeçilmez koşulu saymayan birey veya grup da azınlık oluşturmaz. Bu azınlık kavramının öznel koşuludur ve çok önemlidir. Örneğin, çoğunluğa gönüllü olarak asimile olmak (çoğunluk içinde erimek) isteyen kişi veya grup, azınlık sayılmaz.

2.1.1. Uluslararası Hukuk Çerçevesinde Azınlık Hakları

Günümüzde azınlık haklarıyla ilgili olarak uluslararası hukuk çerçevesindeki en önemli belgeler şunlar kabul edilmektedir: AGİK Kopenhag belgesi (26.06.1990) Birleşmiş Milletler bünyesinde hazırlanan Ulusal ya da Etnik Dinsel ve Dilsel Azınlıklara Mensup Kişi Hakları BM Bildirgesi (18.12.1992), Avrupa Konseyi bünyesinde hazırlanan Ulusal Azınlıkların Korunmasına ilişkin Çerçeve Sözleşme (10.11.1994) ¹⁶. Azınlık haklarının korunması bakımından en önemli uluslararası anlaşma Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesidir. Bu çeşitli belgeler bu azınlık grup mensuplarının sadece dinsel, dilsel, kültürel ve farklı etnik kökenli kimliklerine saygı gösterilmesinin yanı sıra onların bu farklılıklarının korunması ve geliştirilmesi hakkında da uygun önlemler alınmasını da dile getiriyor.

Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin 27. maddesi etnik, dilsel ve dini azınlıkların doğrudan korunmasını sağlamaya çalışan, günümüz uluslar arası hukukundaki temel hüküm olarak azınlıklar için özel bir öneme sahiptir. 27. madde aşağıdaki gibidir:

“ Etnik, dini veya dile dayalı azınlıkların bulunduğu devletlerde, bu azınlıklara mensup kişilerin, grubun diğer üyeleriyle birlikte, toplu olarak kendi kültürlerini yaşama, kendi dinlerinin gereği ibadet etme veya kendi dillerini kullanma hakları engellenemez ”¹⁷.

Bu belge azınlıkların haklarını güvence altına alan genel nitelikli tek hüküm olma özelliğini taşımaktadır. Uluslararası hukuk metinleri azınlık haklarını bireysel haklar olarak formüle etmişlerdir. 27. maddedeki bu formülasyonun ardında esas olarak

¹⁶ İbrahim Ö Kaboğlu, “İnsan Hakları, Azınlık Hakları ve Türkiye”, **Ulusal, Ulusalüstü ve Uluslar arası Hukukta Azınlık Hakları**, yayına hazırlayan. İbrahim Ö Kaboğlu, (İstanbul: İstanbul Barosu İnsan Hakları Merkezi Aras yayıncılık, 2002): 23.

¹⁷ Javaid Rehman, **age**, 108.

azınlık haklarının kolektif korunmasının bazı devletlerde milli birliği tehdit edici unsur olarak görülmesi yatmaktadır ¹⁸.

Azınlıkların uluslararası ve ulusal statüsünün ne olduğu sorusuna verilecek cevap öncelikle devletlerin işi olarak görülmekteydi. Oysa bu cevap hem uluslararası sistem değişiklikleri hem de küreselleşme ve Avrupa bütünleşmesi meydana okuyuşları karşısında ulus devletin dönüşümü ile bağlantılı olarak son zamanlarda değişime uğramıştır ¹⁹.

Kısacası çoğunluğun çeşitli farklılaştırıcı uygulamaları ile karşılaşan azınlık gruplarının korunması, çeşitli uluslararası sözleşmeler yoluyla uluslararası güvence altına alınmaya çalışılmıştır. Halbuki eskiden olduğu gibi günümüzde de azınlıkların çoğunluk tarafından özümsemesinden sistemli bir şekilde yok edilmesine kadar çeşitli durumlar ile karşılaşabilmektedir.

2.1.2. Çin ve Uluslararası İnsan Hakları Sözleşmeleri

Çin Halk Cumhuriyeti, BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin (İHEB) kabul edilmesinden bir yıl sonra, 1949'da kurulmuştur. Çin hükümetinin, bildirinin hazırlanmasında ve onaylanmasında herhangi bir rolü bulunmamaktadır. Ancak söz konusu belgenin hükümlerine ve kullandığı kavramlara, Çin tarafından herhangi bir tepki gösterilmemiştir ve ülke anayasasının hükümleri de genel anlamda bildirinin içeriğiyle uyumludur ²⁰. Ayrıca Çin BM insan hakları mekanizmasıyla sürekli işbirliğini artırma eğilimindedir ²¹.

¹⁸ Sultan Tahmazoğlu Üzeltürk, “ Bölgesel Veya Azınlık Dilleri Avrupa Şartı ve Türkiye”, **Ulusal, Ulusalüstü ve Uluslar arası Hukukta Azınlık Hakları**, yayına hazırlayan. İbrahim Ö Kaboğlu, (İstanbul: İstanbul Barosu İnsan Hakları Merkezi Aras yayıncılık, 2002): 148.

¹⁹ Christian Grellois, “Sentez Raporu: Azınlık Hakları”, **Ulusal, Ulusalüstü ve Uluslar arası Hukukta Azınlık Hakları**, yayına hazırlayan. İbrahim Ö Kaboğlu, (İstanbul: İstanbul Barosu İnsan Hakları Merkezi Aras yayıncılık, 2002): 390.

²⁰ James D. Seymour, “china”, Jack Donnelly, Rhoda E. Howard (ed.), *İnternational Handbook of Human Rights*, Westport, Greenwood Press, 1987, s. 76; Aktaran: Şatlık Amanov, “ABD ‘ nin İnsan Hakları Politikası ve Çin: Doğu Türkistan Örneği”, **Avrasya Dosyası: Türk Dünyası - Çin**, c. 12, s. 1, (2006): 77.

²¹ Şatlık Amanov, “ABD'nin İnsan Hakları Politikası ve Çin: Doğu Türkistan Örneği”, **AvrasyaDosyası: Türk Dünyası - Çin**, c. 12, s. 1, (2006): 77.

1971 yılında, Çin Cumhuriyeti (Tayvan) Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nden çıkartılarak, yerine anakaradaki Çin Halk Cumhuriyeti kabul edildi²². Çin bugüne kadar insan hakları ile ilgili 20 uluslararası sözleşmeye katılmış ve imza atmıştır²³.

İnsan haklarına ilişkin BM belgeleri içinde Çin'in azınlıklarını ilgilendiren sözleşmeler şunlardır: *Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi*; *Ekonomik ve Sosyal Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi*; *İrkçılığa Dayalı Her Türü Ayrımcılığın Yok Edilmesi Sözleşmesidir*. *Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesine* Ekim 1997'de imza atılmış, 2001'de onaylanmış ve aynı yıl 27 Haziran'da yürürlüğe girmiştir. *Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi* ise 5 Ekim 1998'de imzalanmış ama henüz yürürlüğe girmemiştir²⁴.

Uluslararası insan hakları ve azınlıkların korunmasına ilişkin, Çin ve Batı arasında görüş farkı vardır. Son yıllarda Çin insan hakları bakımından bazı adımlar atmıştır. Çin'de ilk kez insan haklarını konu alan, geniş kapsamlı "İnsan Hakları Fuarı" 17 Kasım 2006'da, Pekin'de düzenlendi²⁵. Çin önemli bazı insan hakları sözleşmelerine imza atsa da, uygulamada yine de kendine göre yorum getirmektedir. Çin İnsan Hakları Araştırma yönetim kurulu başkan yardımcısı Dong Yunhu, Xinhua Ajansı muhabirinin sorularını yanıtladığı röportajda Çin ve Batı'nın insan hakları anlayışları konusundaki farkları şöyle belirtiyor:

"İlk olarak, kültür bakımından baktığımızda, Batı ve Çin'in, haklar konusundaki yorumları bile farklıdır. Dolayısıyla insan hakları konusunda da Çin ve Batı arasında çok net bir şekilde farklılık gösterir. Batı kültüründe insan olmanın doğal özellikleri, bireyselliği, çıkarıcılığı ve 'ben ve ötekinin ayrılması' üzerine vurgu yapılmaktadır. Halbuki Çin kültürü ilk baştan beri sosyal insan ve insanın sosyalliği, ahlak ve bireylerin bağımlılığı üzerine vurgu yapar. Çin Kong Zi'den (Konfüçyüs) başlayıp, insan olmanın şartını, insan ile insan arasındaki ilişkilere bağlamaktadır. Çin'in görüşüne göre insan

²² Ann E. Kent, China, the United Nations, and Human Rights: The Limits of Compliance, (University of Pennsylvania Press, 1999), 27.

²³ "Zhong Guo Jia Ru Le Na Xie Guo Ji Ren Quan Gong Yue He Xie Ding Shu", **Renmin Ri Bao**, 27 Mart 2006, <http://www.humanrights.cn/china/rqzt/zt200200633191224.htm>; [16.03.2009]

²⁴ "Zhong Guo Jia Ru Le Na Xie Guo Ji Ren Quan Gong Yue He Xie Ding Shu", **Renmin Ri Bao**, 27 Mart 2006, <http://www.humanrights.cn/china/rqzt/zt200200633191224.htm>; [16.03.2009]

²⁵ Yang Weihang, Wei Wuliu, dawn Li, "Zhong Guo Ren Quan Zhan Kai Mu: Rang Shi Jie Jian Deng Zhong Guo Ren Quan Shi Ye Xin Fa Zhan", Xinhua Ajandası 17 Kasım pekin haberi, http://big5.xinhuanet.com/gate/big5/news.xinhuanet.com/politics/2006-17/content_5344554.htm, [23.04.2009]

haklarında kişi hakları ve kolektif haklar yani hak ile görevlerin ilişkisi çok önemlidir”²⁶.

Kısacası Çin’de, devletin insan hakları ve azınlık haklarının korunması ile ilgili görevleri yerine getirilirken ilk önce devletin menfaati ve kolektif çıkarları düşünülmüştür. Çünkü Çin yorumuna göre, devlet ve toplum olmadan insan da olamaz, dolayısıyla Batı’da temel insan hakları olarak tanınan bireysel haklar, Çin’de çoğu zaman devlet ve toplumun çıkarları için geri plana atılabilmektedir.

2.2. Çin’in İdari Dağılımı

Çin Halk Cumhuriyeti Doğu yarıkürede Doğu Asya’da Pasifik Okyanusunun kıyısında yer almaktadır. Çin Halk Cumhuriyeti, 1 Ekim 1949 yılında Marksist-Leninist ideolojiye dayalı olarak kurulan ve Çin Komünist Partisi tarafından idare edilen tek partili bir rejimdir.

Geniş ve zengin doğal kaynaklara sahip olan Çin çok sayıda etnik grubun da bir arada yaşadığı bir ülkedir. Yaklaşık bir buçuk milyar nüfusu olan Çin’de, devlet tarafından resmi olarak tanınan 56 etnik grup yaşamaktadır.

Nüfusun çoğunluğu Han etnik grubundan olduğu için, Çin’in öteki etnik grupları, farklı olarak azınlıklar sıfatıyla nitelendirilmektedir. 1990 yılındaki dördüncü nüfus sayımı, Çin ana karasındaki nüfusun 1.13368 milyar olduğunu göstermektedir ²⁷. Bu gösterilen toplam nüfusun 1.04248 milyarı (% 91.96) sadece Han etnik grubunu içermektedir. Geri kalan 91.2 milyon (%8.04) nüfus ise Çin’de Hanlar’ın dışındaki 55 etnik grubun toplam nüfusunu göstermektedir ²⁸.

Hanlar Çin’de yaşayan en büyük etnik gruptur. Çin nüfusunun %92’sini ve dünya nüfusunun yaklaşık %19’unu oluştururlar. Türkçe’de Çinli kelimesi Han etnik grubu mensubu ile eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Dolayısıyla Han etnik grubu dışındaki 55 etnik grup, nüfuslarının Hanlara göre çok az sayıda olmasından ötürü

²⁶ Xu jing yue, Wei wu, “Zhong Xi Fang Ren Quan Guan Nian You He Bu Tong” (Çin ve Batı insan hakları görüşünde ne tür farklar var), Xinhua Ajandası 16 Kasım Pekin haberi, http://news.xinhuanet.com/politics/2006-11/16/content_5339873.htm [23.04.2009]

²⁷ 1995 sonunda nüfusu 1.21121 milyarı gösteriyor. Ancak buna Tayvan eyaleti, Hong Kong ve Makao’da yaşayan çok sayıdaki Çin’li dahil değildir.

²⁸ Qin shi, **age**, 43.

“azınlık etnik gruplar” olarak nitelendirilmektedir. Azınlık etnik gruplar esas olarak, Çin’in Kuzeybatı, Güneybatı ve Kuzeydoğu kesimlerinde yaşamaktadırlar ²⁹.

Hanlar günümüzde Çin’in geneline dağılmış durumdadırlar ama çoğunluğu Sarı Irmak, Yangtze ve İnci Irmağı vadileri ve Songliao ovasında toplu biçimde yaşamaktadırlar. Yerleşim olarak Çin nüfusunun %92’sini teşkil eden, başat ya da çoğunluk olan etnik grup Hanlar 9,6 milyon km²’lik geniş Çin toprağının sadece % 40’lık bölümünde yoğun olarak yaşamaktalar. Etnik azınlıklar küçük nüfuslarına rağmen Çin topraklarının %60’ına denk gelen geniş bir alanda yaşamaktadırlar. Özellikle bu etnik grupların çok geniş ve stratejik önemli bölgelere yerleşmesi, daha da önemlisi Çin’in en zengin doğal kaynaklara sahip, verimli topraklarının azınlık etnik grupların toplu yaşadığı bölgelerde bulunması Çinli politikacıların gündemini hep meşgul eden konulardan biri olmuştur.

1997 yılına kadar etnik özerk bölgelerin (Çin etnik azınlıklarının yaşadığı bölgeler) toplam yüzölçümü 6 milyon 162 bin 900 kilometrekareyi bularak, tüm ülkenin toplam yüzölçümünün yüzde 64.2’sini oluşturdu. Otlak alanlarının yüzölçümü 300 milyon hektarı bularak, tüm ülkenin otlak yüzölçümünün yüzde 75’ini oluşturdu. Çin’deki beş büyük ünlü doğal hayvancılık bölgesinin tümü, azınlıkların yaşadıkları bölgelerde bulunmaktadır. Bu bölgelerdeki orman yüzölçümü 56.48 milyon hektarı bularak, tüm ülkeninkinin 43.9’unu oluşturur. Hidroelektrik kaynakları kapasitesi 446 milyon kilovattı bularak, tüm ülkenin toplam kapasitesinin yüzde 65,9’unu oluşturur. Ayrıca zengin maden kaynaklarına, hayvan ve bitki kaynaklarına ve turizm kaynaklarına sahip bölgelerdir ³⁰.

2.2.1. İdari Bölünme Sistemi

Çin’in idari birimleri, ülkeyi eyaletlere, ilçelere ve kasabalara ayıran üç aşamalı bir sisteme dayalıdır. Bu üç aşamalı sistem aşağıdaki gibidir: ³¹

1) Doğrudan merkezi hükümetin idaresinde bulunan eyaletlere, özerk bölgelere ve belediyelere bölünmüştür.

²⁹ Wang jia yi, Lü guo guang, Xi Bei Shao Shu Min Zu Ji Chu Jiao Yu Fa Zhan Xian Zhuang Yu Dui Ce Yan Jiu (Pekin: Min Zu Chu Ban She, 2006), 16.

³⁰ Çin’deki Azınlık Milliyetlerin Genel Durumu (2.bölüm), Çin Uluslararası Radyosu tarafından 2004-12-03 22:59:08 de yayınlanmış. <http://turkish.cri.cn/1/2004/12/03/1@29408.htm> [05.02.2009]

³¹ Qin shi, **age**, 17.

2) Bir eyalet veya bir özerk bölge, özerk vilayetlere, ilçelere, özerk ilçelere veya kentlere bölünmüştür.

3) Bir ilçe veya özerk ilçe, kasabalara, ulusal azınlık kasabalarına veya nahiyelere bölünmüştür.

Burada bahsedilen özerk bölgeler, vilayetler ve ilçelerin tamamı, özerk ulusal azınlık bölgeleridir. Çin günümüzde doğrudan merkezi hükümetin yönetimi altında bulunan 23 eyalete, 5 özerk bölgeye, 4 belediyeye bölünmüştür. Bu eyaletler, özerk bölgeler ve belediyeler, 30 özerk vilayet, 640 kent ve 1716 ilçe düzeyinde idari birimden sorumludur. İlçe düzeyindeki idari birimlerde 30.000'in üzerindeki kasaba ve ulusal azınlık kasabaları ve 17.000'den fazla nahiyeyi kapsamaktadır ³².

Anayasa, hükümete gerektiğinde özel idari bölgeler oluşturma yetkisini vermektedir. 1998 yılı sonunda, Çin'de toplam 155 milli özerk bölge kuruldu. Bunun içinde beş azınlık özerk bölgesi, 30 özerk *oblast**, 120 özerk nahiye, 1256 tane milli kent vardır. Çin'deki 55 azınlık etnik grubundan toplam 44 tanesi için özerk bölge kurulmuştur ³³.

Yukarıda görüldüğü gibi beş azınlık özerk bölgesi ise, Kuzeybatı Çin'deki Xinjiang Uygur Özerk Bölgesi (1955); Ning Xia Hui Özerk Bölgesi (1958); Güneybatı Çin'deki Tibet Özerk Bölgesi (1965); Orta Güney Çin'deki Guangxi Zhuang Özerk Bölgesi (1958); Kuzeydoğu Çin'deki İç Moğolistan Özerk Bölgesi'nden (1947) ibarettir ³⁴.

Bölgesel etnik özerklik sistemi Çin'in önemli siyasi sistemlerinden biridir. Azınlık etnik gruplarının toplu halde yaşadıkları bölgelerde özerk organlar kurularak, bölgesel etnik özerklik uygulanır.

Çin Halk Cumhuriyeti Azınlık İşleri Komitesi ise Çin Halk Cumhuriyeti'nin azınlık işlerinden sorumlu en yüksek devlet organıdır. Kurumun en önemli görevleri ise etnik düzenlemeler, eğitim programları ve azınlıklarla ilgili çeşitli yasalara yönelik

³² Qin shi, age, 19.

* Rusça kelimedir. Eyalet anlamına gelmektedir. SSCB döneminde önemli bir yere sahip bu yerleşim birimleri özerk cumhuriyet kavramından sonra gelirdi. Sovyet meclisinde oblastlar da temsil edilirdi.

³³ Li xiao xia, **Köp Hil Milli Tiritoriyelik Aptonomiyening Hazirki Ehvali**, 1. bs. (Xinjiang: Xinjiang Halk Neşiriyati, 2007), 4.

³⁴ age, 9.

çalışmaları sürdürmek, azınlık bölgelerinin ekonomik ve toplumsal gelişimini yakından takip etmektir. Bu kurum 1949'da kurulmuştur. 1970 yılında, Çin kültür devriminin etkisiyle kurum dağıtılır. Fakat 1978'de kurumun görevi ve yetki alanları tekrar onaylanır ve Çin Halk Cumhuriyeti Azınlık İşleri Komitesi o tarihten beri azınlıklarla ilgili yetkilerini sürdürmektedir³⁵.

2.3. Çin'de Azınlık Kavramı

Çin'in 5.000 seneye kadar uzanan tarihine kısa bir göz attığımızda, Çin topraklarında bir sürü hanedanlıkların kurulduğunu ve bu hanedanlıkların hükümdarlarının tek bir etnik gruba ait olmadığını, farklı etnik gruplardan oluşan birçok hükümdar ve hanedanlıkların gelip geçtiğini görebiliyoruz. Tarih boyunca pek çok birleşme, bölünme ve hanedan çatışmalarına sahne olan Çin'de imparatorluk sistemi 1911'de Mançu İmparatorluğu'yla sona ermiştir³⁶. Aynı zamanda tarihte saltanat sürdüren farklı kökenli azınlıkların uzun süreli tarihi beraberlik sonucunda birbirine karışmış olduğuna da tanıklık edebiliriz. Bir örnek olarak daha 1900 senesinin başlarında tahtta hakimiyetini sürdüren Mançular* günümüzde azınlıkların içinde azınlık durumundadır ya da bir çoğu kendilerini Çinli (Han Milleti) olarak adlandırmaktadır. Bu değişimlerin elbette tarihi, kültürel ve siyasi boyutları vardır.

1911 senesinde, SunYatsen Şin Hai inkılâbını³⁷ başlatarak ilk kez dış düşmana karşı toprakların bütünlüğünü korumak için 'Çin insanları' kavramını dile getirdi ve Güneyde, Kuzeyde yaşayan aynı etnik kökende olan insanları birleştirerek Han Milleti adıyla adlandırdı³⁸. Han Hanedanlığı Çin tarihi ve Çin kültürü üzerinde derin etkiler bırakmış hanedanlıktır. Dolayısıyla Çin kökenlilerin onurla andığı bir isimdir.

³⁵ "The State Ethnic Affairs Commission of PRC"; http://www.seac.gov.cn/gjmw/mwjs/M08index_1.htm; [20.03.2009]

³⁶ Deniz Çakıroğlu, "Çin Ülke Raporu", T.C Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, 2008, 3.

* (Mançu imparatorluğu Man Qing hanedanlığı olarak da bilinir, Man milletinin kurmuş olduğu imparatorluktur. Günümüzde Mançuların çoğu Hanların içinde asimile olmuş durumdadır.)

³⁷ Çin Yılı Xinhai'nin (1911) ismi konulan Xinhai Devrimi (veya Hsinhai Devrimi), Çin'in hüküm süren Qing Hanedanlığının devrilmesi (10 Ekim 1911-12 Şubat 1912) ve Çin Cumhuriyeti'nin kurulması ile sonuçlandı.

³⁸ Teng xing, 20 Shi Ji Zhong Guo Shao Shu Min Zu Yu Jiao Yu, (Pekin: Min Zu Chu Ban She, 2002), 5.

Liang Qi Chao gibi Çin'in aydınları, eğer Çin topraklarının sadece Han milletine ait olduğunu ileri sürseydi, çok toprak kaybı olacağını düşündü ve Mançuların egemenliği altındaki başka etnik azınlıklarını da içine sokarak “Büyük Zhong Hua Milleti”³⁹ çatısı altında dış düşmana karşı savaşılmaya çağırdı. Liang Qi Chao'nun “Büyük Zhong Hua Milleti” tanımlaması, Sun Yat Sen'in Han milleti ile hemen hemen aynı anlam ifade eden “Zhong Hua Milleti” tanımlamasından daha da ileri görüşteydi ⁴⁰.

1911 Devrimi, Mançu Hanedanlığını sona erdirdi. 1911'de Milliyetçi bir Cumhuriyet kurmak isteyen Sun Yat Sen iktidarı ele geçirdi ve Guo Min Dang partisi kuruldu. Ama Çin'i birleştirmeyi henüz başarmış değildi.. Savaş ağaları birbirleriyle savaşılmaya ve halkı daha çok ezmeye başladı.

Çin Halk Cumhuriyeti öncesi hanedanlık döneminde baskın Han kültürü benimseniyordu. Zaman zaman, bazı azınlık grupları da Çin'de egemenliğini sürdürüyordu fakat genellikle baskın olan Han kültürünü özümseyordu. Cumhuriyet döneminde (1911-1941),⁴¹ Sun Yat Sen tarafından bazı etnik gruplar kısmen kabul edildi fakat ulusal menfaatler için asimile olarak adlandırıldı ⁴². Chiang Kai Shek azınlıkların varlığını sürekli inkar etmekteydi ⁴³. 1911'de Moğolistan'ın yükselişi ve işgale karşı Tibetlilerin kızgınlığından sonra, 1912' de Cumhuriyet, dört Han olmayan grubu, Mançu, Moğol, Hui, ve Tibetleri resmen tanıdı ⁴⁴. Birleşmiş bir Çin için ulusal azınlıkların önemi, henüz keşfedilmemişti. Bu dönemde, birçok yerel savaş kahramanı, Guomintang'dan azınlık gruplarına daha fazla sempati duyuyordu.

³⁹ Liang Qi Chao'a göre “Zhong Hua Milleti” bütünlüğü, merkezinde Han ulusu temel alınan, Mançu, Moğol, Hui, Miao...gibi etnik azınlıklarını içinde barındıran bir bütünlüktür.

⁴⁰ Teng xing, **age**, 5.

⁴¹ Andrea Catherine Wilson, “Minorities and National İntegration İn China: The Case Of Xin Jinang Uygur Autonomous Region” (yüksek lisans tezi, regina üniversitesi, 2007), 45.

⁴² Devrim döneminde Müslümanların çoğu Guomintang ya da ÇKP'nin din, kültür, ekonomik ve siyasi duruşunu desteklememekteydiler. John M Lindbeck, "Communism, islam and Nationalism in China." The Review of Politics 12 (1950): 473-488. JSTOR. University of Regina. 27 Feb. 2006,478. Aktaran: Andrea catherine Wilson, **age**, 45.

⁴³ Heberer, Thomas. China and its National Minorities: Autonomy or Assimilation? Trans. Michel Vale. New York: M.E. Sharpe, Inc., 1989. (1984), 19. , Aktaran: Andrea catherine Wilson, **age**, 45.

⁴⁴ Gladney, Dru C. Ethnic Identity İn China: The Making of a Muslim Minority Nationality. Orlando: Harcourt Brace and Company, 1998. 17. , Aktaran: Andrea catherine Wilson, **age**, 45.

Azınlık liderleri, Yunnan, Qinghai ve Ningxia eyaletlerini yönetiyordu, Xinjiang'da ise Kazak ve Uygurlar, siyasal gücünü sürdürüyordu ⁴⁵.

Tarihçilerce genel olarak modern Çin çağının başlangıcı olarak kabul edilen 1840 yılı, Çin'in geleneksellikten modernleşmeye doğru seyahatinin başlangıç noktası olarak belirlenmiştir. Çin medeniyeti, meydan okuma ve karşılık verme açısından dört ana serüven yaşamıştır. İlk üç serüven 1860'ların başlarında Pekin'in Birleşik İngiliz Fransız güçlerince istilası, 1894'te Çin-Japonya Savaşı (Jiawu Savaşı da denir) ve 1906'da Çin'in kuzeydoğusunda Rusya-Japonya Savaşını içerir. Bu üç meydan okuma serüvenine Çin, modern mal ve silahların ithali, 1898'de ⁴⁶Yüz Gün Reformu'yla yapılan kurumsal reformlar ve anayasal hükümlerle oluşturmak için Qing Hanedanı'nın sonlarına doğru yapılan girişimler, daha sonra 1911'de Xinhai Devrimi (veya Hsinhai Devrimi) ile öne çıkan Batılılaşma Hareketi ile yanıt vermiştir ⁴⁷.

Çin Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşu bu halk savaşının neticesinde olmuştur. Savaş Çin'de, önce savaş ağaları ittifakı olan Guo Min Dang Partisi'yle iç savaş, sonra Japonlara karşı direnme savaşı ve son olarak da bir kez daha Guo Min Dang Partisi'yle iç savaş biçiminde gelişmiştir. 1911-1949 dönemini içine alan siyasi güç çatışmaları, Mao Zetung'un 1 Ekim 1949'da Çin Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşunu ilan etmesi ile son bulmuştur ⁴⁸. Tarihte çeşitli hanedanlıklara aynı zamanda çeşitli azınlıklarında hükümdarlığına meydan hazırlayan bu topraklar üzerinde hakimiyeti, günümüzde Çin Komünist Partisi ele geçirmiş durumdadır.

Yukarıda bahsettiğimiz gibi bugünkü Çin topraklarında birçok azınlık etnik grup hakimiyetinin kurulduğunu ve etnik azınlık halklarının yaşadıklarını biliyoruz.

⁴⁵ James A. Millward, and, Peter C. Perdue, "Political History and Strategies of Control, 1884-1978." Xinjiang: China's Muslim Borderland. Ed. S. F. Starr. London: M.E. Sharpe, 2004, 81-82. Aktaran: Andrea Catherine Wilson, **age**, 45.

⁴⁶ Yüz Gün Reformu 11 Haziran'dan 21 Eylül 1898'e kadar süren 103-günlük reformdu. Qing Hanedanı (1875-1908) İmparatoru Guangxu, büyük sosyal ve kurumsal değişiklik amaçlayan bir dizi reform yaptırmıştı. Reforma karşı gelenler muhafazakar elit yönetim arasında yoğunlaşmıştı. Aşırı muhafazakarlar tarafından desteklenen ve siyasi fırsatçı Yuan Shikai'nin kayıtsız şartsız desteğini alan imparatoriçe Dowager Cixi 21 Eylül 1898'de darbe yaptı ve reformist Guangxu'yu inzivaya çekilmeye zorladı. Cixi, kral naibi olarak yönetimi ele aldı. Yüz Gün Reformu yeni fermanların yürürlükten kaldırılması ve reformun altı yandaşının idam edilmesi ile sona erdi.

⁴⁷ Komünist Parti Üzerine Epoch Times Yorumları – Kısım 1 Komünist Partinin Ne Olduğuna dair www.epochtimes.com/9pingdownload/turkish/9ping_turkish_1.doc [2009. 01. 23]

⁴⁸ Deniz Çakıroğlu, "Çin Ülke Raporu", T.C Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, 2008, 3.

İktidar kavgaları, bu halkları Han'lar ile kimi zaman iç içe kimi zaman da savaş halinde olarak tarihi kayıtlara geçirmiştir. Farklı bakış açısıyla, azınlık hakimiyetinin kurulması hiçbir zaman Han hakimiyetinin sonu olmamıştır. Aksine köklü Han hakimiyetinin etki alanının büyümesine neden olmuştur⁴⁹. Günümüzde ise bu geniş topraklar Han etnik grubunun yönetimindedir. Yalnız konumuzu ilgilendiren çoğunluk olan Han etnik grubu hariç, 55 çeşit etnik grubun devletin kuruluş aşamasındaki kayıtları, kimlikleri, nüfusları ve başka ayrıntıları hakkında detaylı bilgiler çok sınırlıdır. Yukarıda devlet kuruluşu aşamasında Guo Min Dang Partisi ve aydın kesimlerin bazılarının, o dönemin kuruluş şartlarındaki azınlıklar hakkındaki görüşlerine kısa da olsa değindik. Guo Mindang partisinden sonra, Çin Komünist Partisi'nin savaşı kazanmasıyla beraber, azınlık meselesinde farklı bir tavır mı izlenecek, yoksa değişim mi yaşanacak sorusuna yanıt ararken, akla ilk şlu sorular gelebilir: Devlet kurulduktan sonra azınlıkların hayatında neler değişti, neler değişmedi ya da Çin azınlıkları hangi hakları kazandı? Aşağıda ilerleyen sayfalarda bu konuları da aydınlatmaya çalışacağız.

20. yüzyılın ikinci yarısında dünya, bir yanda emperyalist-kapitalizmin hegemonya alanı, diğer yanda ise SSCB ve Doğu Bloku ülkeleri arasında bölünmüştü. Bu “iki kutuplu” dünya konjonktüründe, bazı ulusal kurtuluş hareketlerinin önderlikleri Sovyet bürokrasisinin açtığı yoldan ilerlemiş ve iktidarı ele geçirdikleri durumlarda kendilerini bürokratik bir sınıfa, bürokratik diktatörlüklerin egemen sınıfına dönüştürmüşlerdir. Çin, Yugoslavya, Vietnam, Küba vb. bunun en bilinen örnekleridir⁵⁰.

Devlet kuruluşunun ilk yıllarında Çin, hep SSCB'yi örnek almıştı. Azınlıklar meselelerini çözmek için aynen SSCB'nin kullandığı milliyetler politikasını izlediği rahatlıkla anlaşıyor. SSCB'nin Milliyetleştirme (korenizatsiia: köklere inme, milletlere bölme) politikası ise aynı kökten gelen ama farklı boy adları olan insanları boy adlarıyla ayrı millet olarak adlandırmak, neticede çok küçük ayrı etnik kesimlere bölerek kontrol etmek siyasetidir⁵¹.

⁴⁹ Teng xing, **age**, 25.

⁵⁰ Serhat Koldaş, “Çin Mucizesi”, **Marksist Tutum Dergisi**, s. 7, (Ekim 2005) <http://www.marksisttutum.org/taxonomy/term/51> [30.01.2009]

⁵¹ Alâeddin, YALÇINKAYA, Yetmiş Yıllık Kriz: Sovyetler Birliğinde Moskova- Türkler İlişkileri, (İstanbul: Osmanlı yayınevi, 1999), 116.

1949'da, Çin SSCB ilişkileri, mükemmel değildi, Çin'in yeni hükümeti azınlık politikasında eksik olduğundan, ÇKP azınlık politikalarında Sovyetlerin görüşlerinden etkilendi ⁵². Çin'in tarih boyunca köklü bir medeniyete sahip olduğunu biliyoruz ve bu medeniyetlerin ister olumlu açıdan ister olumsuz olsun sürekli çeşitli azınlıkların katkısıyla devam ettiğini görüyoruz. Tarihi süreç içinde Çin hiçbir zaman milletler ayrımı politikasına girmemiştir. Bu yeni politikalar Çin devleti kurulduktan sonra ortaya çıkmıştır. SSCB'nin Milletlere Bölme ve Ruslaştırma politikaları Çin için ilk örnek olmuştur.

1949'dan sonra yeni ve güçlü bir merkezileşmiş gücün ortaya çıkması Çin'e bölge üzerindeki egemenliğini teyit etme imkanı vermiştir. Ardından komünist rejim Sovyet tarzında oluşturulan milletler politikasını ortaya koydu: Han ile birlikte 55 milli azınlık Çin milletini oluşturdu. Böylece bu politikayla, Çin ilk defa, milli azınlıklara bu yeni sisteme uyum sağlamalarına yardımcı olarak belli avantajlar verirken onların dil ve kültürel kimliklerinin tanınmasını garanti altına almıştır ⁵³.

Bu tür tanımlama, Sovyetlerin çok kültürlülük tezinden ödünç alındı, aynı zamanda reform öncesi (1949-1978) Çin'de uygulandı ve o zamandan beri tekrar gözden geçirildi. Çin'deki milliyetler kavramı, ayrıca Marksist Lenin'in, 1914'teki millet sorunu ve Stalin'in Marksizm'i ile bağlı olan formülle ilişkilendirildi ⁵⁴.

19. yüzyılda Batı uygarlığının ekonomik, sosyal ve siyasal etkileri daha yakından hissedilene dek, Doğu Asya'da azınlıklar vardır, ama azınlık kavramı yoktur. Ulus-devlet kavramıyla birlikte azınlık kavramı da Doğu Asya'ya girmiştir, fakat bölge dillerinde bu kavramın tam karşılığı hâlâ bulunamaz ⁵⁵.

Çin devleti kurulduktan hemen sonra Çin'de azınlık milliyetler kavramı ortaya atıldı. Günümüzde Çin'de "Ulusal Azınlık" kavramı “*Minzu*” kelimesiyle ifade edilir. Türkçe karşılığı millet olan, *Minzu* kelimesi, 19. yüzyılda Çin'in Batılı kavramlarla tanışması sonucunda Japonca'dan kabul edilen yabancı bir kelimedir ⁵⁶. Çin tarihine baktığımızda Han olmayanlar (yani çeşitli azınlık grupları) genelde hep barbarlar, ilkel, göçebe, yabani ya da çeşitli aşağılayıcı kelimelerle isimlendiriliyordu.

⁵² Wilson, *age*, 20.

⁵³ Remi Gastets, “the Uyghurs In Xinjiang: the Malaise Grows”, *China Perspectives*, s. 49, (september-october, 2003): 34. dik: metnin orijinali Philip Liddell tarafından Fransızca'dan İngilizceye çevrilmiştir.

⁵⁴ Wilson, *age*, 21.

⁵⁵ Aktoprak, *age*, 12.

⁵⁶ Teng, *age*, 3-4.

Günümüzde Japonca'dan ödünç alınan bu kelime ise ulus, milliyet ve etnisitenin (nation, ethnic group, ethnicity) hepsine birden işaret etmektedir ⁵⁷. Çin resmi tanımlarına göre, Çin devleti Han milleti ve başka 55 azınlık milletten oluşan bütünleşmiş çok uluslu bir devlettir. Han milleti ve 55 azınlık millet beraber Zhong Hua Milleti olarak adlandırılır ⁵⁸. Anayasada bunların birbirinden ayrı olarak tek kalamayacağını ve birbiriyle ittifaklaşarak beraber aynı çatıda yaşayacağını, bu ilişkiye herhangi bir zarar verenlerin yasal olarak cezalandırılacağı belirlenmiştir ⁵⁹. Bu haliyle Çin'de *Minzu* tanımı, bir yandan ayrımdan çok yasal eşitliğe denk düşerken, diğer yandan da tüm Çin vatandaşlarının yüksek bir otoriteye, devlete bağlılıklarının göstergesidir ⁶⁰. Diğer yandan Avrupa'da uyruklu/milliyet, çağımızda vatandaşlığa denk düşerken, Çin'de milliyet, Çin ulusunu oluşturan farklı etnik gruplardan birine ait olmaya denktir ⁶¹. En son 1980'de, Çin Han etnik grubuyla beraber hükümet tarafından 56 etnik grup resmi olarak tanındı ⁶². Azınlık milletler ise “bir devlet içinde yaşayan ama insan sayısı olarak nispeten az sayıda olan milliyettir. Azınlık milliyetlere azınlık milliyet topluluğu da denir” diye tanımlandı ⁶³. Çin'in uyguladığı bu azınlık milliyetler politikası sonucunda, kimlikleri yeniden tanınan milliyetlerin sayısı çok azdı. Daha önce azınlık bilinci ya da kimliği ön planda olmadığı için, bazı azınlıklar, ilk dönemlerde kendilerinin başkalarından ayrı, farklı millet oldukları görüşünü kabul etmekte güçlük çekiyorlardı. Bu dönemdeki yayınlarda, kendi kimliklerini bilmeyen azınlıklara, Çin Komünist Partisi'nin büyük yardımlarda bulunarak onların kendi kimliklerini tespit etme çabası içinde bulunduğu, gibi övünme metinleri de yer alıyor.

⁵⁷ Detaylı bilgi için bakınız; Han Jin Chun, LiYi Fu, “Han Wen ‘Min Zu’ Yi Ci Kao Yuan Zi Liao” (Çince ‘min zu’ kelimesinin kaynağı hakkında materyal), Zhong Guo She Hui Ke Xue Yuan Min Zu Yan Jiu Suo, 1985; ya da Lin Yao Hua “Guan Yu ‘Min Zu’ Yi Ci De Shi Yong he Yi Ming Wen Ti”, (min zu kelimesinin kullanımı ve tercümesi meselesi hakkında), “Miz Zu Xue Yan Jiu”, (Etnoloji araştırma), Zhong Guo She Hui Ke Xue Chu Ban She, 1985.

⁵⁸ Teng, **age**, 6.

⁵⁹ Çin Halk Cumhuriyeti anayasası, 4. madde ye bakın, çev: Çin milletler tercüme merkezi, milletler basın yayın evi, Mart 2004,

⁶⁰ Thomas Heberer, China and Its Mational Minorities: Autonomy or Assimilation?, Armonk, New York, London, M.E. Sharpe, Inc., 1989, s. 10-12. Aktaran: Aktoprak, **age**, 107.

⁶¹ Aynı yapıt, s. 22. Aktaran: Aktoprak, **age**, 107.

⁶² Colin Mackerras, Amanda Yorke, **The Cambridge Handbook of Contemporary China**, (Cambridge University Press, 1991), 205.

⁶³ “Çin Azınlık Milletler Politikası ve Uygulamaları” Çin Halk Cumhuriyeti , Information Office of the State Council, Pekin, Eylül 1999; http://news.xinhuanet.com/zhengfu/2002-11/15/content_630587.htm [16.03.2009]

Bu çalışmalar sonucunda aynı dönemde herkesin kendi yazılı dilini kullanması, kültürlerini geliştirmesi gerekçesiyle çeşitli dillerde okullar açılmaya, yayınlar yapılmaya başlandı. Bu konuyla ilgili dönemin örneklerine 2. bölümde daha detaylı değineceğiz.

1954 yılında toplanan birinci ulusal halk meclisinde ‘milliyetler bölgesi ve milliyetlerin kendilerini idare etme sistemi’ Çin Halk Anayasası'na konuldu. Bunun Çin devletinin temel politikalarından biri olduğu da belirtildi ⁶⁴.

Aynı zamanda bağımsızlık taraftarlarının mücadeleleri ve gizli ayaklanmaları ortadan kaldırılarak Xinjiang eyaleti 1955 yılında özerk bölgeye dönüştürüldü ⁶⁵. 1955 Ekim ayında Uygur bölgesi Xinjiang (Şincan) Uygur Özerk Bölgesi olarak kuruldu ⁶⁶. “Çin komünist partisi, 1950’de Guo mindang hükümetinden yalnız bölgenin yönetimini devralmadı, Guo Mindang’ın kurucusu Sun Yat sen tarafından tasarlanmış olan Doğu Türkistan’ın ⁶⁷ tabii kaynaklarının Çin ekonomik kalkınması için işletilmesini ve merkez eyaletlerdeki yoğun nüfus baskısını azaltmak üzere iskân programını ⁶⁸ da benimseyip uygulamaya koydu ⁶⁹. Xinjiang Uygur özerk bölgesinin kurulması hazırlıkları sırasında bölgenin adının “Uyguristan” olmasını savunanlar çoktur. Yalnız bu teklif (1) bölgede Uygurlarla beraber 13 milletin yaşadığı (2), “istan” kelimesinin “bağımsız devlet” anlamını da taşıdığı gerekçeleriyle reddedildi. Sonuç olarak “Uyguristan” ismi yerine Xinjiang (Çince anlamı yeni toprak) kelimesi, “eski zemin’in yeniden tabii olması” anlamını taşıdığı gerekçesiyle uygun görüldü ⁷⁰. Her ne kadar bölgede “Uyguristan” teklifi kabul edilmemişse de, (Temmuz 1953) yapılan nüfus sayımına göre bölge nüfusunun %74.66’sını oluşturdıklarından özerk

⁶⁴ Li, **age**, 4.

⁶⁵ Gastets, **age**, 34.

⁶⁶ Li fang, **Köp Menbelik Medeniyetning Varışlık Kilinişi ve Teng Mevcut Bolup Turişi**, çev. Galip Memet, (Xinjiang: Xinjiang Halk Neşiriyati, 2007), 8.

⁶⁷ Bu tezde Doğu Türkistan ismi yerine Xinjiang Uygur özerk bölgesi ismiyle devam etmek tercih edildi.

⁶⁸ Bu konuda Sun Yatsen’in pek çok değişik baskısı bulunan demeçleri ve yazılarından başka, kapsamlı bir derleme ve değerlendirme olarak bak. Deng Shao hui, “Sun Zhong Shan Guan Yu Kai Fa Xinjiang De Hong Wei Ji Hua” (Sun Yatsen’in Xinjiang’ın kalkındırılmasına ilişkin büyük planı), Xinjiang Da Xue Xue Bao, 1985/5, s.20, Aktaran: Dağ Gökşar, “Doğu Türkistan da Han (Çin) varlığı”, **Türk Kültürü**, s. 326, (1990): 341.

⁶⁹ Dağ Gökşar, “Doğu Türkistan da Han (Çin) varlığı”, **Türk Kültürü**, s. 326, (1990): 341.

⁷⁰ Li, **age**, 30-31.

bölgenin adı yine de Uygurların adıyla tescil olundu ⁷¹. Uygurlara Kazak, Kırgız, Özbek ve Tatar (Nogay) toplulukları da katıldığında Türkçe konuşan nüfus bölgenin toplam nüfusunun %86.26'sını buluyordu ⁷².

1958 Mart ayında Guang Şi bölgesi Zhuang Milleti Özerk Bölgesi, aynı yıl ekim ayında Ning Xia bölgesi Hui Milleti (Çinli Müslümanlar olarak da geçiyor) Özerk Bölgesi kuruldu. Son olarak 1965'te Tibet Özerk Bölgesi kuruldu. Böylece ilk başta kurulan İç Moğol Özerk Bölgesi'yle beraber Çin'de toplam 5 azınlık özerk bölgesi kuruldu ⁷³.

Çin Komünist Partisi, etnik konularda bir dizi temel düşünce ve politika oluşturdu. Bölgesel etnik özerklik, Çin Komünist Partisi'nin Marksizm'in etnik teorisine yaptığı önemli katkılardan biri olarak, Çin'deki etnik sorunların çözümüne ilişkin temel sistem olarak kabul edildi ⁷⁴. 2003 yılı sonu istatistiklerine göre, Çin'de toplam 155 milletin kendini idare etme bölgesi vardır. Bunun içinde 5 otonom özerk bölge 30 otonom oblast (Autonomous prefecture) 120 otonom kaza (county) vardır ⁷⁵. Bu bölgelerin toplam yüzölçümü Çin'in toplam yüzölçümünün %64'üdür ⁷⁶.

“Bu özerklik aslında sadece semboliktir ve pek çoklarının hayal ettiği gerçek özerklikle zıt düşmektedir” denilmektedir. “Bölgenin siyasi sisteminin, Çin'in iç bölgelerindeki orijinal Han nüfusunun egemen olduğu Komünist Parti'nin kontrolü altında olmasının doğru olduğu” savunulmaktadır ⁷⁷.

Kısacası Çin'deki 55 azınlık etnik grubun tanınmasını dönemin tarihi koşulları ile beraber değerlendirdiğimizde aşağıdaki nokta dikkate değerdir. Bu azınlık bölgeleri, Çin için ister jeopolitik açıdan, ister stratejik ve farklı nedenlerden olsun, çok önemli konuma sahiptir.

⁷¹ Zhang erju (der.), Zhong Guo Min Zu Qu Yu Zı Zhı De Lı Lun He Shı Jian (Çin milliyet bölgeleri özerkliğinin teori ve uygulaması), Zhong Guo She Hui Ke Xue Chu Ban She, 1988, Bei jing, s.107-108; W.J.Draw, “Sinkiang: The Land and The People”, Central Asian Review (CAR), 16/3 (1968), S. 208-209; Aktaran: Gökşar, **age**, 340.

⁷² W.J.Draw, **age**, 208; Aktaran: Gökşar, **age**, 340.

⁷³ Li, **age**, 4.

⁷⁴ Çin'in etnik politikaları, Çin ansiklopedi, <http://turkish.cri.cn/chinaabc/chapter6/chapter60104.htm>, [20.03.2009]

⁷⁵ Text of white paper on regional autonomy for ethnic minorities in China, BBC Monitoring Asia Pacific, London: Feb 28, 2005. pg.1, <http://proquest.umi.com/pqdweb?did=800038951&sid=1&Fmt=3&cli entId=46825&RQT=309&VName=PQD>

⁷⁶ Lin shao chong, **Min Zu Jiao Yu Xin Lun**, (Pekin: Min Zu Chu Ban She, 2004), 15.

⁷⁷ Gastets, **age**, 34.

Çin devleti kurulurken azınlık kimliklerine bu kadar önem verilmesinde elbette dönemin uluslararası sisteminin de etkileri vardır, ama her şeyden önce gelen azınlık bölgelerinin vazgeçilmez stratejik önemidir. Özellikle Xinjiang Uygur özerk bölgesi, Tibet bölgesi ve iç Moğol bölgeleri çok zengin doğal kaynaklara, bol petrol ve doğal gaz rezervlerine sahiptir. Örnek, Xinjiang Uygur özerk bölgesinde Turpan, Cungan, Tarım gibi petrol sahaları vardır. Tarım havzasının 180 milyar varil potansiyeli olduğu tahmin edilmektedir. Ayrıca bu bölgede 10 milyon tona yakın kömür ve giderek artan miktarda doğal gaz üretilmektedir. Çin'in en büyük uranyum ve altın madenleri bu bölgede bulunmaktadır. Bütün bu özellikleriyle Xinjiang Uygur özerk bölgesi, Çin ekonomisi ve enerji güvenliği açısından büyük önem taşımaktadır⁷⁸. Zengin doğal kaynaklarının yanı sıra azınlık bölgeleri Çin için, dışarıdan gelebilecek herhangi bir saldırıda en önemli tampon bölgelerdir. Geniş ve zengin topraklardaki seyrek nüfus yapısı, Çin'in kendi iç bölgelerindeki aşırı yoğun nüfus yapısının baskısını hafifletmek için de en uygun seçenektir. Kısacası bölgeler, nereden bakılırsa bakılsın, göz ardı edilemez. Aşağıda yukarıdaki görüşler ile ilgili çeşitli araştırma sonuçlarına bakalım.

“Çin'in yumuşak karnı Xinjiang, her ne kadar haritaya bakınca Çin'in normal bir eyaleti gibi görünse de, aşılmaz Gobi çölü ile Çin'den fiziksel olarak ayrılmaktadır. Nüfusunun çoğunluğunun ırk, din ve dil olarak Orta Asya'da yaşayanlarla akraba olması nedeniyle etnik ve kültürel olarak da Çin'den tümüyle farklıdır. Sincan'ın ülkenin altıda birlik kısmını kapsayan en büyük bölge olması, Çin'in yeraltı zenginliklerinin dörtte üçünün bu bölgede bulunması, Sincan'ın kuzeyindeki Tarım Havzası'nda petrol ve doğal gaz yataklarının bulunması, Kazakistan'dan petrolünü taşıyan boru hattının bu bölgeden geçiyor olması Sincan'ı Pekin açısından gerçekten vazgeçilmez kılmaktadır”⁷⁹.

Çin Xinhua Ajansı'nın 25 Eylül 2008'de yayınladığı haberine göre, “Xinjiang Uygur özerk bölgesinin, sadece yıllık ham petrol üretimi 27 milyon 300 bin ton, doğal gaz üretimi ise 25 milyar 100 milyon metre küpe ulaşmıştır. 2012'de yıllık ham petrol üretiminin 34 milyon tonu, doğal gazın ise 60 milyon tonu aşabileceği tahmin

⁷⁸ Ahat Andican, “Çin Satrancında Orta Asya”, **Avrasya Dosyası: Türk Dünyası - Çin**, c. 12, s. 1, (2006): 13.

⁷⁹ Bircan Dokuzlar, Hasan Yılmaz, Cenk Pala, “Çin'in Orta Asya Enerji Politikası”, **Avrasya Dosyası: Türk Dünyası - Çin**, c. 12, s. 1, (2006): 310.

edilmiştir”⁸⁰. Çin medyası ve haber ajanslarının açıkladığı raporlar yukarıdaki görüşlerin yanıltıcı olmadığını kanıtlıyor.

Azınlık bölgelerindeki nüfus yapısının değişimi hakkında büyük tartışmalar yaşanmaktadır. Özellikle nüfus yoğunluğu bakımından Xinjiang Uygur özerk bölgesinin durumu öbür azınlık bölgelerine göre çok daha belirgindir. Demografik yapıdaki durum bölgedeki yerel halkın pek hoşuna gitmemektedir. Eski tarihlerin beri kendilerini o toprakların sahibi olarak görmüş olan yerel halkın, Çin hükümetinin uyguladığı göç politikasıyla git gide azınlık durumuna düşmesi büyük tepkilere yol açmaktadır. Aşağıdaki Xinjiang Uygur özerk bölgesinin 1949’dan bu yana demografik yapısı incelenecektir.

“Doğu Türkistan’ın iskânı programının önemli bir amacı, dile getirilmese de, iç bölgelerin yoğun nüfus baskısını azaltmaktır”⁸¹. ...1953-1982 arasında bölge nüfusu 4,874,000’den⁸² 12,980,000’e yükseldi. Buna paralel olarak bölgenin kilometre kare başına düşen nüfus yoğunluğu 1953’te 3 kişiye 1982’de 8 kişiye çıktı⁸³. Oysa aynı dönemde Uygur nüfusu en iyimser tahminle bile 1.6 kat artmıştır⁸⁴. Çin devlet rakamlarının verdiği bilgiye göre (1980 Mart)⁸⁵ Çin’de yaşayan Türk azınlıkların nüfusu 6,395,000’dir. Bunun içinde Doğu Türkistan’da yaşayan en büyük Türk boyu Uygurlar 5.5 milyon nüfusa yaklaşıyor⁸⁶. Doğu Türkistan nüfusunda görülen bu hayret verici mekanik artış, tamamen bölgeye başka yerlerden büyük kitleler halinde Hanların yani Çinlilerin göçürülmesi sonucu ortaya çıkmıştır⁸⁷. “Mesela Uygur

⁸⁰ Huang yan, “Xinjiang Yuan You Chan Liang You Wang Da 2730 Wan Dun Tong Bi Zeng Zhang 3.4%” (Xinjiang ham petrolü 27 milyon 300 bin tona ulaştı, aynı yıl tahmin edildiğinden % 3.4 büyüme gösterdi) , Xin Hua Ajanda’sı Urumçi haberi, 25 Eylül 2008, internet ulaşım adresi: http://www.xj.xinhuanet.com/2008-09/26/content_14505688.htm [20.04.2009]

⁸¹ Gökşar, **age**, 348.

⁸² 13 Mayıs 1949’da zamanın Xinjiang eyalet valisi Burhan Şahidi, “ eyaletimizde toplam nüfusu 5,300,000’i bulan 13 milli azınlık yaşamaktadır” diyordu. Bak. N.N. Mingulov, “the uprising in northwest Sinkiang, 1944-9” CAR,11/2 (1963). Fakat Li yuan qing, “Qian Yi Xin Jiang Ren Kou De Ji Xie Zen Zhang” (Xinjiang nüfusunun mekanik artışı hakkında kısa bir değerlendirme), (Xin Jiang She Hui Ke Xue, 1989/3, 123-124) yazısında, 1949 yılında doğu türkistan’ın nüfusunun 4,333,400 olduğunu belirtir. 1953’ nüfus sayımı sonuçları için ayrıca bak. W.J. Draw, a.g.e. , 208; Aktaran: Gökşar, **age**, 340.

⁸³ Yang yi sheng v.b. , zhong guo shao shu min zu ren kou yan jiu (Çin azınlık milletleri nüfus araştırması), min zu chu ban she, 1988, bei jing, s.57; Aktaran: Gökşar, **age**, 340.

⁸⁴ Date M. , “Hoeimen kara mita shosu minzoku seisaku” (savunma yönünden milli azınlıklar siyasetine bakış), Mondai to kenkyu (MTK), 15/7 (1986), S. 37; Aktaran: dağ gökşar, **age**, 340

⁸⁵ Nadir devlet, “Dış Türklerde Büyük Nüfus Artışı: SSCB ve ÇHC’nde Türk Nüfusuna Ait İstatistik Bilgiler”, **Türk kültürü**, s. 209-210, (Mart-Nisan 1980): 132.

⁸⁶ Devlet, **age**, 132.

⁸⁷ Gökşar, **age**, 340.

Türkleri 1953 yılında Doğu Türkistan nüfusunun %75'ini oluştururken 1982'yılında bu oran %53'e ve 1990'da %40'a düşmüştür⁸⁸. Buna karşılık 1953'te Doğu Türkistan nüfusunun %6'sı olan Çin (Han) nüfusu 1982'de %40'a ve 1990'da %53'e çıkmıştır⁸⁹.

Farklı bir araştırma sonucu da yukarıdaki görüşlere çok yakındır. 2003' "China Perspectives"de yayınlanan bir makalede aşağıdaki araştırma sonuçlarını ortaya koyuyor⁹⁰.

"1950'lerden sonra komünist rejim hidrokarbon, mineral kaynaklar ve işlenmemiş tarım alanları bakımından zengin olan bu bölgeyi güvenlik altında tutmak, kontrol etmek için, Han nüfus merkezlerinin yerleşimini destekledi. 1949' dan bu yana bölgede 'Şincan Üretim ve İnşaat Topluluğu' tarafından yönlendirilen yoğun bir Han göçmen akışı görülmektedir. Aslında bu teşkilat, sivil savaş sonrası terhis olan eski askerlerine bir takım avantajlar sağlayarak üyelerine yardımcı olmaktadır. Yeni öncü alanlar açmak için ülkenin hudutlarına gönderilen 'köylü-asker toplulukları' bölge için güvenlik sağlamaya gerekli insan gücünü temin ederken demografik yapıdaki değişiklik yeni bir kültür inkılâbını başlattı. %80 den fazla merkezi hükümet tarafından para desteği gören Şincan Üretim ve İnşaat Topluluğu (XPCC)bugün yerli ekili dikili alanların üçte birini kontrol etmekte ve bölgesel sanayi ürünlerinin çeyreğini üretmektedir. 1950'li yıllarda Şincan Üretim ve İnşaat Topluluğunun 100 bin üyesi vardı, günümüzdeyse bunların sayısı 2,4 milyonun üzerindedir ve bunun yüzde 90'ı Handır. (bu da Şincan da resmi olarak yaşayan Hanların üçte biridir.) Şincan Üretim ve İnşaat topluluğu sayesinde ve ayrıca devlet tarafından doğrudan kontrol edilmeyen içeriye göç akışı sayesinde 1949 yılında bölge nüfusunun sadece %6,7'sini oluşturan Han nüfusu günümüzde %40'a yükselmiştir; bu da 18,5 milyon yerleşik nüfusun 7 milyonundan fazlası anlamına gelmektedir⁹¹.

⁸⁸ Erkin Alptekin, "Son Siyasi Gelişmeler Işığında Doğu Türkistan", **Türk kültürü**, s. 344, (Mart Nisan 1980), 716.

⁸⁹ Alptekin, "Son Siyasi Gelişmeler ...", 716.

⁹⁰ Castets, **age**, 34.

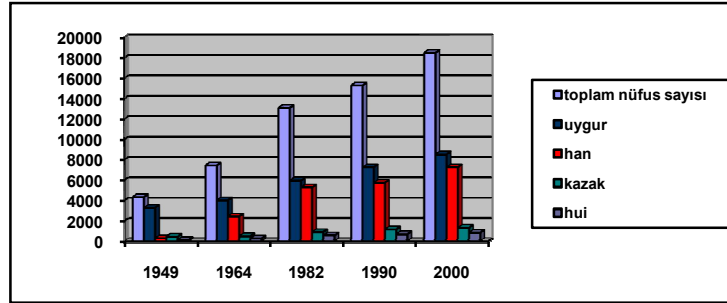
⁹¹ Castets, **age**, 34.

Tablo 2. 1: Xinjiang Uygur Özerk Bölgesinin Demografik Yapısındaki Değişim

	Toplam nüfus sayısı(bin)	Uygur(%)	Han(%)	Kazak(%)	Hui(%)
1949	4330	3291(75%)	291(6.7%)	443(10.2%)	122(2.8%)
1964	7440	4020(54%)	2440(32.8%)	501(6.7%)	271(3.6%)
1982	13082	5950(45.4%)	5287(40.4%)	904(6.9%)	571(4.3%)
1990	15291	7249(47.4%)	5746(37.5%)	1161(7.4%)	688(4.5%)
2000	18494	8523(46%)	7250(39.2%)	1318(7.1%)	844(4.5%)

Kaynak: Castets, age, 34.

Yukarıdaki tabloyu grafiğe dönüştürsek sonuç daha net karşımıza çıkar. Grafik sonuçları şunu ortaya koyuyor: 1940’lı yıllardan itibaren bölgeye yerleştirilen Çinli nüfus, her yıl ortalama %8’lik büyümeyle 1980’lerde 26 kat gibi inanılmaz bir artış göstermiştir. Uygur nüfusuna yönelik bu politika, başkent Urumçi’de Çinli-Uygur oranının 20’ye 80’den, 80’e 20’ye yükselmesine sebep olmuştur.

Şekil 2.1: Xinjiang Uygur Özerk Bölgesinin Demografik Yapısındaki Değişim

Azınlık bölgelerin demografik yapısındaki bu değişiklik, ilerideki bölümlerde, eğitim alanındaki yansımalarını gösterecektir. Kısacası azınlık bölgeleri Çin’in çeşitli devlet politikalarının en önemli uygulama meydanlarıdır. Yukarıda sadece bölgenin önemi hakkında en göze çarpıcı olan birkaç noktaya değindik. Özetle, azınlık bölgeleri her bakımdan vazgeçilmez öneme sahiptir. Bu bölgeleri kaybetmek Çin açısından göze alınabilecek konu değildir. Bütün bunlara rağmen bu bölgelerde azınlıkların, çoğunluk olarak yerleşmesi Çin devlet adamlarını daha dikkatle, kademeli politikalar üretmeye sevk etmiştir. Bölge halkının azınlık olması, Çin’e göre güvensizlik faktörünü artırmıştır. Bu konuyu bazı araştırmacılar şöyle yorumlamaktadır.

“Hanların kitleler halinde Doğu Türkistan’a göçürülmesi siyaseti, bölgenin kalkınmasına yardım gerekçesiyle yaldızlanmaktadır. Oysa Doğu Türkistan başta Shanghai olmak üzere yoğun nüfus baskısı altındaki Çin’in iç bölge kent ve köylerinden milyonlarca insanı barındırmakla bu yörelerin rahat nefes almasına çok büyük yardımda bulunmuştur...”⁹² Dolayısıyla göçürülenlerin hemen hemen tümü Han milletine mensuptur. Bazı tahminlere göre Çin yönetimi, uzun dönemde Xinjiang Uygur özerk bölgesine 100 milyon Çinli yerleştirebilir ⁹³.

2.4. Azınlık Kimliğinin Ölçütü Üzerine Tartışmalar

Çin devleti kurulmadan önce Çin’de kesin olarak kaç etnik azınlık grubun olduğu tarihi bir sırdır. Birçok kişi bu konuda araştırma ve tahminlerde bulunmaya çalışmıştır. Örnek lider Sun Yat Sen, ilk baştan beri hep “Beş Millet Cumhuriyeti” görüşünü savunmuştur, yani “ Han, Mançu, Moğol, Hui, ve Tibet’in birleşik bir devlet olması” görüşünü ⁹⁴. 1928 yılında Shanghai’da yayınlanan “**Zhong Wai Di Li Da Quan**” (yurt içi ve yurtdışı kapsamlı coğrafya çalışması) kitabında 1922 yılındaki araştırma kaynakları kullanılmıştır. Materyalde memleket nüfusunun tahmini olarak (40492.62 wan) 404,920,620 olduğu, bunun içinde 41 azınlık etnik grubun bulunduğu ve Han etnik grubunun nüfusun yarısından fazlasını oluşturduğu açıklanıyor. 1946’da yayınlanan “Zhong Guo Di Li Gai Lun” (Çin coğrafyası tanıtımı) kitabında ise Çin’de 32 etnik azınlık grubun bulunduğu ve nüfuslarının toplam nüfusun ancak %6.09 - % 6.60’ı arasında olduğu kaydediliyor ⁹⁵.

Çin devleti kurulduktan sonra bu etnik azınlık gruplarının sayısı 55’e varıyor. Birçok Çin kaynağında, devlet kurulduktan sonra, etnik grupların birden çoğalması hakkında şöyle açıklamalar getiriliyor. Tarihi nedenlerden dolayı, devlet kurulmadan önce bazı etnik azınlık gruplarının gelişmemiş ve ilkel bir yaşam sürdürdüğü, çeşitli tarihi dönemlerdeki imparatorların azınlık halkların kimlik bilinci ile ayağa kalkmalarını büyük ölçüde engellemek için kimlik bilinci ve azınlık görüşlerine önem vermediği savunuluyor. Bu durumun Çin devleti kurulduktan sonra Han etnik grubunun büyük etkisi ve yardımı altında değiştiği, azınlık etnik grupların kimliklerini bulma, tespit

⁹² Gökşar, **age**, 348.

⁹³ Alptekin, “Son Siyasi Gelişmeler ...”, 716.

⁹⁴ Teng, **age**, 74.

⁹⁵ **age**, 75.

etme şansına kavuştuğu belirtiliyor. Sonuç itibarıyla azınlıkların, bilinçli bir şekilde kendi kimlikleri ile Büyük Zhong Hua Milletinin güçlenmesine katkıda bulunduğu, gibi görüşler çok yaygındır ⁹⁶. Başbakan Zhou Enlai bir demecinde şöyle diyordu: “Yalnız Han bölgesinde sanayinin yüksek seviyede gelişmesini, Tibet’in uzun süre geri kalmasını, Uygur özerk bölgesinin uzun süre geri kalmasını, iç Moğolistan hayvancılık bölgesinin uzun süre geri kalmasını düşüneyiz. ... geri kalmış bölgeleri ilelebet geri kalmış olarak bırakamayız ” ⁹⁷.

Çin yetkililerinin bu görüşünün tam tersine bazı araştırmacılar olaya şöyle bakmaktadır. “Batı sömürgeciliğinin 'beyaz adama' dünyanın ilkel ve geri kalmış toplumları medenileştirmek misyonu yükleyişi gibi, Çinli sömürgeciler de kendilerini Doğu Türkistan’ın kalkındırılmasında sorumlu sayarlar ”⁹⁸.

Çin’in Xinjiang Uygur Özerk Bölgesindeki tanınmış akademisyen Eset Sulayman’ın kitabında eski kimlik araştırmaları ile ilgili bazı ilginç örnekler verilmektedir.

Onun araştırmalarında insanların kimliği sorulunca ⁹⁹ ismi ile cevap veriyordu. “Hayır, o senin ismin, ben senin kimliğini soruyorum” denince, kendi yaşadığı bölge ismi ile cevap veriyordu. Yine ısrarla “o da senin memleketinin ismidir, ama sen kimsin?” denince bu seferde dini kimliği ile cevap veriyordu. Sonra, “o da senin dinindir, ama senin milletin, kimliğin nedir?” denince şaşırıp bakıyordu! ¹⁰⁰. Bu araştırmalardan anlıyoruz ki daha önceki senelerde kimlik araştırması ve millet ayrışımı o kadar ön planda değildir. Çin Halk Cumhuriyeti kurulduktan sonra Sovyetlerden aldığı milletler ayrımı politikası neticesinde kimlik ve millet ayrımı çalışmaları hızlanmış ve önem kazanmıştır.

Örneğin diğer araştırmalarda 1940’ larda Xinjiang da ki “Üç Vilayet İnkılabı”na katılanların ya da onların torunlarının anlatımlarına göre, askerlik kayıtlarındaki

⁹⁶ Detaylı bilgi için bakınız: Huang guang xue, Shi lian zhu, **Zhong Guo De Min Zu Shi Bie: 56 Ge Min Zu De Lai Li**, (Çin’in etnik azınlıkları tanınması: 56 etnik azınlığın kökeni), (Pekin: Min Zu Chu Ban She, Ocak 2005).

⁹⁷ Bkz. Badai, “hu xiang guan xin zhao gu gong tong fan tong jin bu” (karşılıklı ilgilenip birbirimizi kollayalım, birlikte refâha erip ilerleyelim), xinjiang she hui ke xue, 1985/5, s. 16, chen pei xian’in shang hai li gençleri doğu türkistana gitmeye teşvik ederken onlara “başka yerleri geliştirme sorumluluklarını” hatırlatması hakkında bak. Lynn T. White 111, **age**, 502; Aktaran: Gökşar, **age**, 348.

⁹⁸ Gökşar, **age**, 348.

⁹⁹ Çin Halk Cumhuriyeti kurulmadan önceki senelerden bahsediliyor.

¹⁰⁰ Eset Sulayman, **Teklimakanga Dümlengen Ruh**, (Xinjiang: Xinjiang Halk Neşiriyati, 2000), 34.

bilgiler, bugünkü gibi Uygur etnik grubu ya da Kazak etnik grubu olarak geçmiyormuş. Savaş sırasında kendilerine "Türk Evlatları" olarak hitap edildiği söyleniyor. Gözlemlediğimiz senelerde büyüklerin kendileri aralarında “ eskiden hep bir aile gibi yaşıyorduk, nedense gençler arasında sen oysun, ben buyum, biz farklıyız ayrımı yapmaya başlandı, daha kötüsü birbiriyle zıtlaşarak düşman olmaları hiç hoş değil” gibi konuşmalarına tanık olabiliyoruz. Demek ki, zaman içinde değişiklikler oluyor ve bunlar halk ağzında dile getiriliyor.

Çin’de yaşayan 55 azınlık milletten Çince konuşan Hui ile Mançurları istisna kabul edersek, diğer 53 milletin hepsi kendi dillerini kullanır. Bunların yedisi Türk’tür: Uygur, Kazak, Kırgız, salar, Tuva, Özbek ve Tatarlar ¹⁰¹. Alp Tekin’e göre “Çin yönetiminde Mao devrine kadar Xinjiang Uygur özerk bölgesindeki Türk ırkından olan Müslüman halkın ‘Çin soyundan türediği’ iddia edilmiştir ”¹⁰². Daha yakın zamanlara kadar Çin’de, Türk varlığından bahsetmek, Çin’e karşı ayrılıkçı hareketlere teşebbüs etme suçu olarak kabul ediliyordu. Günümüzde bile aynı etnik kökenden olan Uygur, Kazak, Özbek, Kırgız, Tatar gibi etnik azınlık grupların, birbirinden çok farklı olan etnik azınlık grupları olarak gösterildiği çok rahatlıkla gözlemlenebilir. Azınlık ders kitaplarında bu etnik azınlıklar ile Türklüğün farklı olduğu hakkındaki iddialara bile rastlayabiliriz. Bundan ötürü Çin’deki etnik azınlık grup çalışmaları için, Çin kaynaklarında gösterildiği gibi dünyadaki azınlık hakları ve insan hakları çalışmalarının olumlu bir parçası olmaktan ziyade, bilinçli bir şekilde yapılmış uzun vadeli bir devlet stratejisi demek yanlış olmaz.

ABD’nin Regina Üniversitesi’nde ki Andrea Catherine Wilson’un yazdığı tezde, azınlık kavramını uluslararası hukuk çerçevesinde değerlendirerek Çin’deki azınlıklar konusunda aşağıdaki gibi sonuca varıyor: “Siyasal tanımın sebebi ise Çin’deki milliyetlerin kendi kimliklerini tespit etme süreci olan bir hükümet projesiydi ve bu proje, safça ve bilimsel değildi ”¹⁰³. Çin hükümeti azınlıkların kimliklerini kendilerinin tanımlamasına izin veriyordu ¹⁰⁴. Ek olarak, azınlıkların

¹⁰¹ Geng shi min, “Çin’de Türk Dilleri ve Üzerinde Yapılmış Çalışmalar”, çev: Hülya Kasapoğlu, **Türk Kültürü**, s. 301, 298.

¹⁰² Alptekin, “32 sene sonra gördüğüm doğu Türkistan”, **Türk kültürü**, s. 218-224, (Ocak-Şubat 1981): 140.

¹⁰³ Wilson, **age**, 17.

¹⁰⁴ **age**, 17.

durumunun özbiñ boyutu Çin'deki azınlıkların tanımına eklenmiştir. Örneğın, Miao etnik grubu antropolojik (insanbilim) olarak Yao etnik grubu ile aynıdır, fakat tanıma Miao etnik grubu kendinin Miao olduğunda ısrar ettiğı içindir...¹⁰⁵ . Yukarıdaki örneklerden varabileceğımız sonuç Çin Halk Cumhuriyeti kurulduktan sonra gerçi kimlik tanıma çalışmaları önem kazanarak hızlanmışsa da ama kimlik çalışmalarında ki ölçütler arasında çelişkiler ve tutarsızlıklar vardı. Aslında farklı etnik grupların kimlik kavramından farklı şeyler anladığı görölmektedir.

Devletin ilk kuruluş yıllarında Çin hükümeti gerçekten azınlıklar için avantajlı politikalar üretmiştir. Devlet azınlıkların kendi dil ve yazılarını incelemesine, kültürlerini geliştirmesine desteklerde bulunmuştur. Bir başka bakış açısından incelemek, devletin aynı dönemde azınlıklara bu kadar toleranslı davranmasının nedenini anlamamıza belki yardımcı olur. Dönemin bu politikalarının arkasında yatan nedenlerden biri belki pozitif hakları tanımak ve böylece azınlık olmanın çekici avantajlarını sağlayarak, etnik azınlık gruplarının devlete karşı başkaldırmasını büyük ölçüde engellemek olabilir. Çünkü devletin kuruluşunun ilk yıllarında, temeli ya da altyapısı çok zayıftı. Yeni bitmiş savaş her yerde olduğu gibi büyük hasar bırakmıştı. Ekonomiden bahsetmek çok güçtü. Devleti güçlendirmek için herkesin birleşmesi gerekiyordu. Zengin doğal kaynaklara sahip toprakların kaybını büyük ölçüde engellemek gerekiyordu. Bunun yanı sıra devletin bütünlüğü ve güçlenmesini sağlamak için, bu etnik azınlık gruplarının güçlenerek Çin devletine karşı başkaldırmasını da bir şekilde engellemek zorundaydı. Çin Komünist Partisi bu nedenle azınlıklarla olan ilişkilerde çok hassas davranıyordu. Onları kızdırmamaya çalışıyor, bir bakımdan “nazıkçe davranıp gönüllerini kazanmaya” çalışıyordu. Çinlilerin bir kısmı bu azınlıklara tanınan pozitif haklardan (örneğin eğitimdeki tercihli politikalar, vs.) dolayı artık devlete karşı çıkmaya, azınlıklara fazla hak tanındığını ve kendilerinin de artık nüfus cüzdanlarını değiştirip azınlık olmak istediklerini dile getirmeye başlamıştır. Azınlıklara tanınan bu pozitif haklardan eğitimle ilgili olanın detaylarını 3. bölümde detaylı değineceğiz.

Azınlıklara pozitif hakların verilmesiyle ilgili farklı düşünmek de mümkündür. Devletin ilk kuruluş yıllarında pozitif haklar azınlıklara gerçekten tanınıyordu, fakat

¹⁰⁵ age, 18-19.

sonraki yıllarda pozitif hakların tanınmasında aynı politikalar izlendi mi ya da nasıl değişiklikler oldu? Bunları kendi konumuz olan azınlık eğitimi çerçevesinde ilerideki bölümlerde inceleyeceğiz.

Bu pozitif haklar, çoğunluk açısından bakıldığında, azınlığı çoğunluktan bir anlamda tecrit ettiği için, çoğunluğun tepki duymasına yol açabilir. Üstelik “ öteki” sayılmak yüzünden tepki almakta olan azınlığa bu artı hakların tanınması, bu azınlığı çoğunluğun hedefi haline de getirebilir, dolayısıyla azınlığa zarar verebilir. Azınlık açısından alındığında ise görülen şudur ki, bu haklar azınlığı bir anlamda tecrit ettiği için onun gelişmesine zarar verebilir. Örneğin, çocukların genel okullara değil de öğretimi azınlık dilinde yürüten okullara gönderilmesi halinde bu çocukların çoğunluğun dilini (resmi dili) öğrenmeleri güçleşebilir ve dolayısıyla hayatlarını kazanmaları zorlaşabilir ¹⁰⁶.

Yukarıdaki satırlardan tahmin edildiği gibi, pozitif hakların bazı dezavantajları sonraki yıllarda kendini göstermeye başlar. Özellikle 4. bölümde, gerçek örneklerle ele alacağımız eğitime yansıyan etkileri, çoğunluk olan Han eğitimi ve azınlıkların durumu karşılaştırıldığında, daha net bir şekilde anlaşılır.

2.5. Çin Anayasası ve Azınlıklarla İlgili Maddeler

Çin Halk Cumhuriyeti, işçi sınıfının liderliğinde ve işçi-köylü ittifakı temelindeki halkın demokratik diktatörlüğüyle yönetilen bir sosyalist devlettir. Sosyalizm, Çin Halk Cumhuriyeti’nin temel sistemidir ¹⁰⁷. Çin Halk Cumhuriyeti’nin kuruluşundan önce yürürlüğe giren “Çin Halk Siyasi Danışma Konferansı Ortak Programı”, Çin’deki halkın demokratik birleşik cephesinin programı olmakla birlikte, geçici anayasa rolünü oynamıştı. 29 Eylül 1949’da, Çin Halk Siyasi Danışma Konferansı 1. Genel Toplantısı’nda kabul edilerek yürürlüğe giren Ortak Program, Çin Halk Cumhuriyeti Anayasası’nın yürürlüğe girdiği 1954’e kadar geçici anayasa rolünü fiilen yerine getirmişti ¹⁰⁸.

¹⁰⁶ Oran, **age**, 38.

¹⁰⁷ Çin Halk Cumhuriyeti Anayasası, 1. madde ye bakın, Çev: Çin milletler tercüme merkezi, (milletler basın yayın evi, Mart 2004), 101.

¹⁰⁸ Siyasi yapı, China ABC, Çin uluslar arası radyosu tarafından hazırlanmış. <http://turkish.cri.cn/chinaabc/chapter2/chapter20101.htm>, [23.01.2009]

Çin Halk Cumhuriyeti'nin 1 Ekim 1949'da kurulmasından sonra 1954, 1975, 1978 ve 1982 yıllarında toplam dört anayasa hazırlanıp yürürlüğe girdi. Bugün yürürlükte olan Çin'in dördüncü anayasası, 4 Aralık 1982'de 5. Çin Ulusal Halk Meclisi 5. Genel Toplantısı'nda onaylanarak yürürlüğe girdi ¹⁰⁹. Anayasada, Çin Halk Cumhuriyeti'nin siyasi ve ekonomik rejimiyle vatandaşların hak ve yükümlülükleri, devlet organlarının örgütleniş biçimi ve sorumluluk alanları, devletin gelecekteki temel görevleri kesin ifadelerle belirlendi. Bu anayasanın başlıca özellikleri arasında Çin'in temel rejimi ve görevleriyle, dört temel ilke, reform ve dışa açılma şeklindeki temel çizgisinin belirlenmesi yer alıyor. Anayasada, Çin'de yaşayan bütün etnik gruplardan vatandaşlar ile örgütlerin anayasayı hareket rehberi olarak kabul etmeleri gerektiği, herhangi bir örgüt veya kişinin anayasa veya yasaların üstünde imtiyazlara sahip olamayacağı da kesin hükme bağlandı ¹¹⁰.

Çin Anayasası; Önsöz, 1. Bölüm: Genel program, 2. Bölüm: Vatandaşların temel hak ve yükümlülükleri, 3. Bölüm: Devlet organları, 4. Bölüm: Milli bayrak, milli şiiir, milli amblem ve başkent olmak üzere dört bölümden oluşan, 138 madde içeren bir yasadır ¹¹¹.

Yukarıdaki bilgileri özetlemek gerekirse, Çin Anayasasına göre çok uluslu ve birleşik bir ülkedir. Bütün etnik gruplar eşittir. Devlet bütün azınlıkların yasal haklarını ve çıkarlarını garanti etmektedir. Herhangi bir etnik gruba ayrımcılık veya baskı uygulanması yasaklanmıştır. Etnik grupların birliğini tehdit eden fiiller yasaktır. Bir etnik grup içinde ulusal ya da yerel düzeyde şovenizme izin verilmemektedir. Her etnik azınlık kendi konuştuğu ve yazdığı dilleri kullanma ve geleneklerini muhafaza etme veya değiştirme hakkına sahiptir.

Elbette bu belgelerde yazılı politikaların gerçekleştirilmesi, ayrı bir konudur. Çünkü Çin siyasi düşüncesini ve geleneksel toplum anlayışını şekillendiren ve onu yönlendiren en önemli unsur Konfüçyüsçülüktür. Konfüçyüs düşüncesinin temellerini oluşturan paradigmalardan (elitist bir dünya görüşü, birey anlayışının zayıflığı, "haklar"dan çok "ödevler"in ağır basması, vs.), Batılı anlamdaki insan

¹⁰⁹ Qin, *age*, 63.

¹¹⁰ Siyasi Yapı, China ABC, Çin Uluslararası Radyosu tarafından hazırlanmış. <http://turkish.cri.cn/chinaabc/chapter2/chapter20101.htm>, [23.01.2009]

¹¹¹ Çin Halk Cumhuriyeti Anayasası, çev: Çin milletler tercüme merkezi, (milletler basın yayın evi, Mart 2004), 93.

hakları kavramına yabancı olduğu görülmektedir. Kaldı ki insan hakları konusunda Çin'in sahip olduğu resmî yaklaşım da, insan haklarını "Batı kültürünün bir ürünü, Batı'nın Çin'e empoze etmeye çalıştığı, *Guozinge* (Çin düşüncesi ve fikri) uygun olmayan bir değer sistemi"¹¹² olarak görmektedir.

Çin bu temel politikaların gerçekleştirmesini sağlamak için ulusal azınlıkların bölgesel özerklikten yararlandığı bir sistem uygulamaktadır. Ulusal azınlıkların topluluklar halinde yaşadığı bölgelerde merkezi hükümetin liderliği altında özerk yönetim organları oluşturulmuştur. 1984'te 6. Ulusal halk kongresinin 2. toplantısında kabul edilen Ulusal Azınlık Bölgesel Özerk Yasası, anayasal olarak uygulamaya konulan ulusal azınlık bölgesel özerklik sisteminin uygulanmasının garanti edilmesi konusunda hükümler içermektedir. Ulusal azınlık özerk belgelerinde kendi kendini yönetim, ilgili yerel düzeydeki halk kongresi ve halk hükümeti aracılığı ile gerçekleştirilmektedir. Bir özerk bölgenin, özerk vilayetin veya özerk ilçenin halk kongresi daimi komite başkanı veya başkan yardımcısı ve hükümetin başkanı bu bölgedeki azınlığın üyesi olmalıdır ¹¹³.

Çin'in verdiği bilgilere göre, 1982' den sonra Xinjiang Uygur özerk bölgesindeki önemli makamların %43'ünü yerli halk oluşturmaya başlamıştır. Bu oran daha önceki senelerde sadece %20 dolaylarındaydı. Bu durumu bölgeye giden yabancı gazeteciler de değerlendiriyor ¹¹⁴. Batı Almanya'nın Der Spiegel dergisinin yazarı Tiziano Terzani şöyle yazıyor: "Gerçi Doğu Türkistan'daki önemli makamların ekserisini Uygurlar işgal ediyorlarsa da, bir dairenin müdürüyle konuşurken, hakiki patronların Çinliler olduğu birkaç dakika içinde anlaşılmaktadır. Uygur müdür bir yabancıyla konuşurken, acaba doğru mu yapıyorum, diye daima yanında bulunan Çinli yardımcısının gözlerinin içine bakmaktadır" ¹¹⁵.

"Her ne kadar Çin Anayasası tüm azınlıkları koruma altına almış olsa bile, Çin toplumu içinde dil, kültür birliği anlamında en homojen grup olan Han Çinlilerinin,

¹¹² Murat Cıplak, "Çin'de İnsan Hakları ve Ayrılıkçı Hareketler", Deniz Ülke Arıboğan (ed.), **Çin'in Gölgesinde Uzakdoğu Asya**, (İstanbul: Bağlam Yayınları, 2001), 212-213.

¹¹³ Detaylı bilgi için bkz: Text Of White Paper On Regional Autonomy For Ethnic Minorities In China, BBC Monitoring Asia Pacific, London: Feb 28, 2005. pg.1, s.6-8, <http://proquest.umi.com/pqdweb?did=800038951&sid=1&Fmt=3&cli entId=46825&RQT=309&VName=PQD> [16.03.2009]

¹¹⁴ Alptekin, "Yeni Çin Anayasası Ve Çin'deki Azınlık Milletler", **Türk kültürü**, s. 249-260, (Ocak-Şubat 1984): 284.

¹¹⁵ Alptekin, "Yeni Çin Anayasası Ve Çin'deki Azınlık Milletler", 284.

Ülkede yaratılan refahın büyük bir bölümünü ellerinde bulundurdukları, yönetsel ve idari tüm ayrıcalıklardan yararlandıkları anlaşılmaktadır" ¹¹⁶.

Ayrıca, ülkeyi bir arada tutacak yeni resmi ideoloji, Çin Komünist Partisi'nin hem Güney Çin Denizi'ndeki sert tavırları hem azınlıklar üzerinde geliştirmeye çalıştığı baskıcı politikası hem de ülke içinde yaygınlaştırmaya başladığı ve "sarı ırka"¹¹⁷ göndermeler yaptığı uygulamalarıyla dikkati çekmektedir ¹¹⁸. Çinli nüfus arasında uyandırılmaya çalışılan milliyetçilik, Batılı anlamdaki bir milliyetçilikten tamamen farklı bir kültürel ve teorik içeriğe sahiptir. Çin milliyetçiliğinde esas vurgu, "Çinli olma" kavramına yapılmaktadır. Çok uzun bir tarihi geçmişe sahip olan "Çinli" kavramı, ülke nüfusunun yüzde 90'ından fazlasını oluşturan Han inlilerini ifade eden bir kimlik olarak belirlemektedir. "Çinlilerin Eğitimi zerine El Kitabı" adlı resmi bir yayında Çin, "modern sarı ırkın vatandı" olarak tanıtılmaktadır. Yeni resmi ideolojinin bu türden yaklaşımı ve uygulamaları, kendisi ile sarı imparator veya sarı ırk arasında herhangi bir bağ görmeyen Han Çinlileri dışındaki azınlıklar arasında, Doğu Türkistan ve Tibet'te örneklerini gördüğümüz türden tepkiler oluşturabilmektedir. Bu çeşit tepkiler, Çin gibi geniş bir coğrafyaya yayılmış, içinde çok farklı toplulukları barındıran bir bünyede önemli patlamalara yol açmaya aday gözükmektedir ¹¹⁹.

Kısacası 1954'te kabul edilen Çin anayasası Çin'de teşkil edilen bu otonom bölge, vilayet ve nahiyelere sınırlı olsa dahi, kendi kendini idare hususunda bir takım haklar tanı mıştı. Kültür devrimi sırasında kağıt üzerinde kalan bu haklarda tamamen ortadan kaldırıldı. Mao'nun ölümünden sonra iktidarı ele alan yeni Çin yöneticileri bu durumları göz önünde bulundurarak, 1982'de kabul edilen yeni Çin anayasasına,

¹¹⁶ Resm rakamlara göre 1991-1995 arasında hükümet, azınlıkların yaşadığı bölgelerde altyapısal gelişim için yaklaşık olarak 12.6 milyar dolarlık yatırım yapmıştır. Mayıs 1997'de açıklanan IX. Beşyılılık Kalkınma Planına göre hükümet, bu rakamı 2000 yılına kadar 27.8 milyar dolara çıkarmayı öngörmüştür. Hükümetin resmî olarak uyguladığı ayrıcalıklı muamele politikasına rağmen, ülkede politik olarak temsil durumuna bakıldığında, Ulusal Halk Kongresinde azınlıkların temsil edilebildiğini ama esas gücü elinde bulunduran Komünist Partisi'nin neredeyse tamamının Han kökenli olduğu grlmektedir. Bu konuda daha fazla bilgi için bkz: Çıplak, **age**, 232-235.

¹¹⁷ "insanlık beş farklı ırka bölünmüştür. Sarı ve beyaz ırklar gcl ve akıllıdır. Diğer ırklar zayıf ve gcsz olduğu için, beyaz ırk tarafından yok edilmektedir. Beyaz ırkla sadece sarı ırk başa çıkabilmektedir... Var olan diğer bütün ırklara üstün olan sadece sarı ve beyaz ırktır. Çin, sarı ırktandır." (Çin'de 1920'li yıllarda, ilkokullarda okutulan bir kitaptan alınmıştır.) Aktaran: Amanov, **age**, 83.

¹¹⁸ çıplak, **age**, 231.

¹¹⁹ çıplak, **age**, 232.

Çin'deki azınlık milletlere eskiye kıyasla biraz daha fazla hak tanıyan maddeler ilave etmek zorunda kalmışlardır ¹²⁰.

1982 anayasasındaki durumun uygulanmasını bir araştırmacı aşağıdaki gibi özetlemektedir. “Hülasa edecek olursak, 1982 yeni Çin anayasasıyla, Çin'deki azınlık milletlere vaat edilen öz idari hukukunu genişletme hakları bir tarafa kalsın, layıkıyla ‘eşitlik’ bile sağlanamamıştır ¹²¹.

Bir sonraki başlıkta Çin'deki 55 azınlığın temel bilgilerini aktarmaya çalışacağız. Fakat azınlıklar hakkında çok fazla detaya giremiyoruz. Sadece ilerlediğimiz bölümler eğitime yönelik olduğu için, azınlık eğitimini ilgilendirebilecek diye düşündüğümüz temel bilgileri aktarmaya çalışacağız.

2.6. Çin Azınlıkları Hakkında Temel Bilgiler

Bu başlıkta Çin'deki çeşitli etnik gurupların genel durumları incelenecektir. Özellikle etnik azınlıkların nüfus dağılımları, yaşadığı bölgeler, konuştuğu diller, kullandığı yazı gibi veriler sunulacaktır. Esas alınan nüfus sayımları ve istatistik rakamlar “The State Ethnic Affairs Commission Of PRC”nin açıkladığı rakamlarına göre yapıldı. Ayrıca çeşitli etnik gurupların şuan kullanmakta olan dil ve yazıları hakkındaki bilgiler de “the state ethnic affairs commission of PRC” nin ilgili materyallerinden alındı ¹²². Karşımıza çıkan benzer bilgiler için bu sebepten tek tek erişim kaynağı gösterilmeyecektir. Aşağıda Çin'de yaşayan 56 etnik grup tablo şeklinde gösterilmiştir.

Tablo 2. 2: Çin'deki Azınlıkların İsim Listesi ve Kısaltmalar

Han	Meng	Hui (Müslüman Çinliler de denir)	Zang	Wei wu er (Uygur)
Miao	Yi	Zhuang	Buyi	Chao xian (Kore),

¹²⁰ Alptekin, “yeni Çin anayasası ve Çin'deki azınlık milletler”, 283.

¹²¹ **age**, 290.

¹²² Bu tür bilgiler genelde Çin azınlıkları ile ilgili derlenen başka kitap materyallerde de bulunabilir. Ama bu çalışmada Çin Halk Cumhuriyeti nin “the state ethnic affairs commission of PRC” gibi belediye kaynakları ve yasal sitelerde açıklanan bilgiler temel alındı. “the state ethnic affairs commission of PRC” nin ana sayfası erişim adresi: <http://www.seac.gov.cn/gjmw/index.htm>, [24.04.2009]

Man, (mançu)	Tong	Yao	Bai	Tujia
Hani	Ha sa ke (Kazak)	Dai	Li	Lisu
Wa	She	Gaoshan	Lahu	Shui
Dongxiang	Naxi	Jingpo	Ke er ke zi (Kırgız)	Tu
Dawo'er	Mulao	Qiang	Bulang	Sa La (Salar)
Maonan,	Gelao	Xibo(şibe)	Achang	Pumi
tajike (Tacik),	Nu	wu zi bie ke (Özbek)	E luo si (Rus)	Ewenke
De'ang	Bao'an	Yugu	Jing	Ta Ta Er (Tatar)
Dulong	Elunchun	Hezhe	Menba	Luoba
Jinuo				

Kaynak: Teng, age, 432-438

Bunlardan 18 etnik azınlık grup 1 milyondan fazla nüfusa sahiptir. Zhuang, 16,72 milyonluk nüfus ile en geniş olanları iken Lhoba, 2,900 nüfusuyla en küçükleridir. Çin'de 20 etnik grubun nüfusu 100 binin altındadır. Bunlar Bulang, Salar, Mao Nan, Achang, Pumi, Tacik, Nu, Özbek, Rus, Ewenke, De'ang, Bao'an, Yugu, Jing, Tatar, Dulong, Elunchun, Heze, Menba, Luoba, Jinuo gibi etnik gruplarıdır ¹²³.

55 azınlık etnik gruptan Hui ve Man etnik grupları Çince, geri kalanı kendi dillerini ve Çinceyi kullanıyorlar. Çin'deki 56 etnik grubun genel bilgileri aşağıda kısaca tanıtmaya çalışılacaktır. Kaynakların, ileride doğru değerlendirme yapabilmek ve karışıklık olmaması için, aynı yıla ait nüfus sayımları ve Çin Halk Cumhuriyeti tarafından açıklanan resmi rakamlar olmasına özellikle özen gösterilmiştir ¹²⁴.

¹²³ Lin Shao Chong. **Min Zu Jiao Yu Xin Lun**, (Pekin: Min Zu Chu Ban She, 2004), 15-16.

¹²⁴ Bu bölümdeki çeşitli azınlıkların nüfus sayımları 2000 senesindeki Çin 5. Ulusal nüfus sayımında açıklanan rakamlarından alındı.

Han etnik grubu

Çin’de söz sahibi ve başat olan çoğunluk Hanlar dünyada ve Çin’in 56 etnik grubu arasında en kalabalık nüfusa sahiptir. Han etnik grubunun nüfusu 1.2 milyarı bulmuştur.

Moğol etnik grubu

5.8 milyonluk nüfusa sahip olan Moğol etnik grubu (2000'deki nüfus sayımı toplam nüfuslarını 5.810.390 olarak gösteriyor ¹²⁵.) esas olarak İç Moğolistan Özerk Bölgesi ve Xinjiang Uygur Özerk Bölgesi ile He Bei, Heilongjiang, Jilin ve Liaoning eyaletlerinde yaşamaktadır. Sadece 3.9 milyon nüfus İç Moğolistan Özerk Bölgesi'nde yaşıyor ve bu rakam toplam Moğol etnik grubu nüfusunun %68,7'sini oluşturuyor.

Hui etnik grubu

Esas olarak Ningxia Hui Milliyeti Özerk Bölgesi'nde yaşamaktadır. Çin'in diğer bölgelerinde ya seyrek ya da toplu şekilde yaşayan Hui’ler Çin'de en geniş bölgeye yayılmış bir etnik gruptur.

Zang (Tibet) etnik grubu

5 milyon 416 bin nüfusa sahip Tibetliler toplu olarak Tibet özerk bölgesinde yaşamaktadır. Sadece Tibet özerk bölgesindeki Tibetlilerin nüfusu 2 milyon 427 binden fazladır. Bu da toplam Tibet nüfusunun %52,84’ünü kapsamaktadır. Bunun haricinde Çin’in Si Quan, Qing Hai, Gansu, Yunnan bölgelerinde de yaşamaktadırlar.

¹²⁵ Moğol nüfus dağılımı, “the state ethnic affairs commission of PRC” tarafından 2005.21.08 yayınlanmış.

<http://www.seac.gov.cn/gjmw/ssmzx/2005-08-21/1176019928733790.htm>, [10.02.2009] bundan sonraki çeşitli etnik grupların nüfus sayımları “the state ethnic affairs commission of PRC” nin ilgili etnik gruplar hakkında açıkladığı nüfus sayımları ile devam edecektir. Bunun dışında Qin shi. Çin, Pekin: Xin xing chu ban she (Yeni Yıldız yayınevi) 1997; Ve Teng xing. 20 shı ji zhong guo shao shu mın zu yu jiao yu (20. Asır Çin azınlıkları ve eğitimi), pekin: Mın zu chu ban she (mınzu basın yayın evi) 2002, ; Colin Mackerras, Amanda Yorke, The Cambridge Handbook of Contemporary China, Cambridge University Press, 1991, gibi kaynak kitaplardan da farklı senelerdeki nüfus sayımlarına erişilebilir. Aşağıdaki etnik grupların benzer verileri için tek tek kaynak gösterilmeyecektir.

Uygur etnik grubu

Uygur etnik grubu Xinjiang Uygur özerk bölgesinde yaşayan Türk azınlık grubuna aittir. Uygurlar Çin Halk Cumhuriyetinde, Kazak, Kırgız, Özbek, Tatar, Tuva, Salar ve Sarı Uygurlarla (Yogur) birlikte yaşayan sekiz Türk topluluğundan biridir. Şu an 8 milyondan fazla nüfusa ulaştığı öngörülüyor. Çin devlet istatistiklerinde nüfus sayımı olarak azınlıklar içinde 4. ya da 5. sırada oldukları tahmin edilmektedir. Uygur etnik grubunun nüfusu tartışmalı konulardan biridir. Farklı kaynaklarda nüfus sayımları çok farklılık gösteriyor. Hatta bazı kaynaklarda Uygurların nüfusunun 34 milyona kadar çıkabileceği tahmin ediliyor.

Çin devlet rakamlarına göre, 2000 sayımındaki Uygur nüfusu 8 milyon 399 bin 400 olarak gösterilmektedir. Sadece Xinjiang Uygur özerk bölgesindeki Uygur nüfusu 8 milyon 345 bin 600 kişidir. Bu tüm Uygur nüfusunun % 99.36'sını teşkil etmektedir.

Uygur dili Türk dil grubunun Altay dil ailesine aittir ¹²⁶.

Miao etnik grubu

8 milyon 940 binlik nüfusa sahip olan Miaolar genellikle toplu olarak Gui Zhou eyaletinde yaşarlar. Sadece Gui zhou eyaletindeki Miao etnik grubunun nüfusu 4 milyondan fazla, bu da toplam Miao nüfusunun % 48,10'unu teşkil eder. Bunların haricinde Miao etnik grubu Çin'in Yunnan, Hu nan, Hu bei, Guang dong, Chong qing, Si chuan, ve Guang xi zhong özerk bölgelerine dağılmıştır. Çin devlet rakamlarında nüfus sayısının Han, Mançu, zhuang etnik gruplarından sonra 4. sırada olduğu tahmin ediliyor.

Yi etnik grubu

7 milyon 762 bin nüfusa sahiptir. Genellikle Yun nan, Si chuan, Gui zhou, Guang xi zhong özerk bölgesinde yaşıyor. Kendine ait yazı ve dilleri vardır. Dilleri Çin-Tibet dil grubuna aittir. Sadece yoğun olduğu Yun nan eyaletindeki nüfusları 4 milyon 705 binden fazladır. Bu da toplam nüfusun %60,62'sini teşkil eder.

Zhuang etnik grubu

16 milyon 178 bin nüfusa sahiptir. Çin'in azınlık etnik grupları arasında en çok nüfusa sahip olan Zhuang etnik grubu esas olarak Çin'in güneyindeki Zhuang

¹²⁶ Geng, age, 298.

Milliyeti Özerk Bölgesi'nde yaşamaktadır. Sadece yoğun oldukları Zhuang özerk bölgesindeki nüfusları tahmini 14 milyon 207 binden fazladır. Bu da toplam nüfusun %87,81'ini teşkil eder. Bunun haricinde Yun nan, Guang dong eyaletinde de yaşarlar.

Bu Yi etnik grubu

2 milyon 971 bin 500 nüfusa sahiptir. Yoğun olarak yaşadıkları Gui zhou eyaletindeki nüfusları 2 milyon 798 bini aşkındır. Bu toplam nüfusun %94,17'sini teşkil eder. Ayrıca Yun nan, Guang dong, Zhe jiang ve Guang xi zhuang özerk bölgesinde yaşarlar.

Kore etnik grubu

1 milyon 923 bin 800 nüfusa sahiptir. Çin'in Kuzey Doğu bölgesindeki Hei long jiang, Jilin, Liao ning eyaletlerinde yoğun olarak yaşarlar. Bu üç eyaletteki nüfusu 1 milyon 775 bini aşkın olup toplam nüfuslarının %92,27'sini teşkil eder. Özellikle Jilin eyaletindeki nüfusu çok yoğundur. Geri kalanları ise Çin'in kıyı bölgelerindeki büyük şehirlerde yaşarlar.

Mançu etnik grubu

10 milyon 682 bin 300 den fazla nüfusa sahiplerdir. Nüfus bakımından Zhuang etnik grubundan sonra en kalabalık gruptur, 2. sırada yer alırlar. En yoğun topluluğun yaşadığı bölge kuzeydoğudaki Liao ning eyaletidir. Bunların haricinde Mançular bütün ülke geneline dağılmış durumdadır. Sadece Jilin, Heilongjiang, Hebei, Pekin, İç Moğol özerk bölgesinde 100 bini aşan nüfusu vardır.

Tong etnik grubu

2 milyon 960 bin 300 nüfusa sahiptir. Yoğun olarak yaşadıkları bölge Gui zhou eyaletidir. Sadece Gui zhou da ki nüfusları 1 milyon 682 bini aşmaktadır. Bu, toplam nüfusun % 55,01'ini teşkil eder.

Yao etnik grubu

2 milyon 637 bin nüfusa sahiptir. Yoğun olarak yaşadıkları bölge Guang xi zhuang özerk bölgesidir. Sadece Guang xi zhuang özerk bölgesindeki nüfusları 1 milyon 471 bin 900'den ibarettir. Bu toplam nüfusun % 55,81'ini teşkil eder.

Bai etnik grubu

1 milyon 858 bin nüfusa sahiptir. Yoğun olarak yaşadıkları bölge Yunnan eyaletidir. Sadece Yunnan eyaletindeki nüfusları 1milyon 505 bin 600 dan fazladır. Bu toplam nüfusun % 94,22'sini teşkil eder. Bunun dışında Hunan ve Gui zhou eyaletlerinde de bir miktar nüfusları var.

Tu jia etnik grubu

8 milyonluk (8.028.133) nüfusa sahiptir. Yoğun olarak yaşadıkları bölge Hu nan ve Hu bei eyaletidir. Yalnızca iki eyaletteki nüfusları 4 milyon 816 bin 900'den fazladır. Bu toplam nüfusun %60'ını teşkil eder. Bunun dışında Guang dong, Gui zhou ve Chong qing eyaletlerinde yaşarlar.

Hani etnik grubu

1 milyon 439 bin 700 nüfusa sahiptir. Yoğun olarak yaşadıkları bölge Yunnan eyaletidir. Sadece bu eyaletteki nüfusları 1 milyon 425 bin ve bu toplam nüfusun % 98,98'ini teşkil eder. Bunun dışında Shan dong ve Jiang su eyaletlerinde yaşarlar.

Kazak etnik grubu

1 milyon 250 bin 500 nüfusa sahip Kazaklar Xinjiang Uygur Özerk Bölgesi'nde yaşayan Türk azınlık grubuna aittir. Sadece Xinjiang Uygur Özerk Bölgesi'ndeki nüfusu 1 milyon 245 bini aşar. Bu toplam Kazak nüfusunun %99.57'sini teşkil eder.

Dai etnik grubu

1 milyon 159 bin nüfusa sahiptir. Yoğun olarak yaşadıkları bölge Yunnan eyaletidir. Sadece bu eyaletteki nüfusları 1 milyon 142 bin ve bu toplam nüfusun % 98,55'ini teşkil eder. Bunun dışında Guang dong ve Si chuan eyaletlerinde yaşarlar.

Li etnik grubu

1 milyon 247 bin 800 nüfusa sahiptir. Yoğun olarak yaşadıkları bölge Hai nan eyaletidir. Sadece bu eyaletteki nüfusları 1 milyon 172 bin 200'dür ve bu toplam nüfusun % 93,94'ünü teşkil eder. Bunun dışında Guang dong ve Si chuan eyaletlerinde yaşarlar.

Li su etnik grubu

634 bin 900 nüfusa sahiptir. Yoğun olarak yaşadıkları bölge Yunnan eyaletidir. Sadece bu eyaletteki nüfusları 609 bin 800'dür ve bu toplam nüfusun % 96,04'ünü teşkil eder. Bunun dışında Shan dong, He bei ve Si chuan eyaletlerinde yaşarlar.

Wa etnik grubu

396 bin 600 nüfusa sahiptir. Yoğun olarak yaşadıkları bölge Yunnan eyaletidir. Sadece bu eyaletteki nüfusları 383 bindir ve bu toplam nüfusun % 96,57'sini teşkil eder.

She etnik grubu

709 bin 600 nüfusa sahiptir. Yoğun olarak yaşadıkları bölge Zhe jiang ve Fu jian eyaletidir. Sadece bu iki eyaletteki nüfusları 546 bin 200'dür ve bu toplam nüfusun % 76,97'sini teşkil eder.

Gao shan etnik grubu

Gao shan etnik grubu ise Tayvan'daki bütün azınlıkların ortak ismidir. 1945'ten sonra Çin devletinin anakaradan farklı olarak Tayvan'da yaşayan milletlere verdiği ismidir. Yoğun nüfusları genelde Tayvan'dadır.

Gao shan etnik grubu anakarada sadece 4,500 nüfusa sahiptir. Yoğun olarak yaşadıkları bölge He nan ve Guang xi eyaletidir. Sadece bu iki eyaletteki nüfusları 1400'dür ve bu toplam nüfusun % 30,37'sini teşkil eder.

La hu etnik grubu

453 bin 700 nüfusa sahiptir. Yoğun olarak yaşadıkları bölge Yunnan eyaletidir. Sadece bu eyaletteki nüfusları 447 bin 600'dür ve bu toplam nüfusun % 98,66'sını teşkil eder.

Shui etnik grubu

406 bin 900 nüfusa sahiptir. Yoğun olarak yaşadıkları bölge Gui zhou eyaletidir. Sadece bu eyaletteki nüfusları 369 bin 700'dür ve bu toplam nüfusun % 90,86'sını teşkil eder.

Dong xiang etnik grubu

513 bin 800 nüfusa sahiptir. Yoğun olarak yaşadıkları bölge Gan su eyaletidir. Sadece bu eyaletteki nüfusları 451 bin 600'dür ve bu toplam nüfusun % 87,90'ını

teşkil eder. Bunun dışında Xinjiang Uygur Özerk Bölgesi, Ning xia Hui Özerk Bölgesi ve Qing hai eyaletlerinde yaşarlar.

Jing po etnik grubu

Toplam 132 bin 143 nüfusa sahiptir. Yoğun olarak yaşadığı bölge Yunnan eyaletidir.

Kırgız etnik grubu

160 bin 823 nüfusa sahip Kırgız'lar Xinjiang özerk bölgesinde yaşayan Türki azınlık grubuna aittir. Sadece Xinjiang Uygur Özerk Bölgesi'ndeki nüfusu 158 bin 800 kişidir. Bu toplam Kırgız nüfusunun %98.73'ünü teşkil eder.

Tu (Tuvalar)etnik grubu

241 bin 200 nüfusa sahiptir. Yoğun olarak yaşadıkları bölge Qing hai eyaletidir. Sadece bu eyaletteki nüfusları 187 bin 600'dür ve bu toplam nüfusun % 77,76'sını teşkil eder. Bunun dışında Gan su, Hu nan, Gui zhou, Guang dong, Yunnan ve Xinjiang da az miktarda nüfusları var.

Da wu er etnik grubu

132 bin 400 nüfusa sahiptir. Yoğun olarak yaşadıkları bölge iç Moğol özerk bölgesi, Hei long jiang eyaletidir. Sadece bu iki bölgedeki nüfusları 120 bin 800'dür ve bu toplam nüfusun % 91,24'ünü teşkil eder. Bunun dışında Liaoning ve Xinjiang Uygur Özerk Bölgesi'nde az miktarda nüfusları var.

Mo lao etnik grubu

207 bin 400 nüfusa sahiptir. Yoğun olarak yaşadıkları bölge Guang xi Zhuang Özerk Bölgesi ve Gui zhou eyaletidir. Sadece bu iki bölgedeki nüfusları 198 bin 700'dür ve bu toplam nüfusun % 95,81'ini teşkil eder. Bunun dışında Guang dong da az miktarda nüfusları var.

Qiang etnik grubu

306 bin 100 nüfusa sahiptir. Yoğun olarak yaşadıkları bölge Sichuan eyaletidir. Sadece bu bölgedeki nüfusları 300 bin 800'dür ve bu toplam nüfusun % 98,26'sını teşkil eder. Bunun dışında Gui zhou eyaletinde az miktarda nüfusları vardır.

Bu lang etnik grubu

91 bin 900 nüfusa sahiptir. Yoğun olarak yaşadıkları bölge Yunnan eyaletidir. Sadece bu bölgedeki nüfusları 90 bin 400'dür ve bu toplam nüfusun % 98,37'sini teşkil eder.

Sala (Salar)etnik grubu

104 bin 503 nüfusa sahip olan Salarların çoğunluğu Qing hai bölgesinde yerleşmiştir. Salarların Xinjiang Uygur Özerk Bölgesi ve Gensu eyaletinde de belli miktarda nüfusları vardır.

Mao nan etnik grubu

107 bin 200 nüfusa sahiptir. Yoğun olarak yaşadıkları bölge Guang xi Zhuang Özerk Bölgesi'dir. Sadece bu bölgedeki nüfusları 104 bin 800'dür ve bu toplam nüfusun % 97,81'ini teşkil eder. Bunun dışında Guang dong eyaletinde az miktarda nüfusları vardır.

Ge lao etnik grubu

579 bin 400 nüfusa sahiptir. Yoğun olarak yaşadıkları bölge Gui zhou eyaletidir. Sadece bu bölgedeki nüfusları 559 bindir ve bu toplam nüfusun % 96,49'unu teşkil eder. Bunun dışında Gui zhou eyaletinde az miktarda nüfusları var.

Xibo (şibe) etnik grubu

188 bin 800 nüfusa sahiptir. Yoğun olarak yaşadıkları bölge Liao ning eyaletidir. Sadece bu bölgedeki nüfusları 132 bin 600'dür ve bu toplam nüfusun % 70,23'ünü teşkil eder. Bunun dışında İç Moğol Özerk Bölgesi, Xinjiang Uygur Özerk Bölgesi, Hei long jiang ve Jilin eyaletinde az miktarda nüfusları vardır.

Aqiang etnik grubu

33 bin 900 nüfusa sahiptir. Yoğun olarak yaşadıkları bölge Yun nan eyaletidir. Sadece bu bölgedeki nüfusları 33 bin 500'dür ve bu toplam nüfusun % 98,77'sini teşkil eder.

Pu mi etnik grubu

33 bin 600 nüfusa sahiptir. Yoğun olarak yaşadıkları bölge Yun nan eyaletidir. Sadece bu bölgedeki nüfusları 32 bin 900'dür ve bu toplam nüfusun % 97,99'unu teşkil eder.

Ta ji ke (Tacik) etnik grubu

41 bin nüfusa sahiptir. Yoğun yaşadıkları bölge Xinjiang Uygur Özerk Bölgesi'dir. Sadece bu bölgedeki nüfusları 39 bin 500'dür ve bu toplam nüfusun % 96,26'sını teşkil eder.

Nu etnik grubu

28 bin 759 nüfusa sahiptir. Yoğun olarak yaşadıkları bölge Yun nan eyaletidir.

Wu zi bie ke (Özbek) etnik grubu

2000 sayımındaki Özbek nüfusu 12 bin 400 olarak gösterilmektedir. Sadece Xinjiang Uygur Özerk Bölgesi'ndeki Özbek nüfusu 12 bin 100 kişidir. Bu tüm Özbek nüfusunun % 97.79'unu teşkil etmektedir. Özbeklerin nüfusu 1957'de 13,500'ü gösterirken, 1982'de 12,453 olarak azalma kaydedilmiştir. Bölgedeki Özbeklerin %85'ten fazlası şehirlerde yaşıyor ¹²⁷.

Rus etnik grubu

15 bin 600 nüfusa sahiptir. Yoğun olarak yaşadıkları bölge İç Moğol Özerk Bölgesi ve Xinjiang Uygur Özerk Bölgesi'dir. Sadece bu iki bölgedeki nüfusları 14 bindir ve bu toplam nüfusun % 89,40'ını teşkil eder.

E wen ke etnik grubu

30 bin 500 nüfusa sahiptir. Bunun sadece 28 bin 900'ü, yani toplam nüfusun %94.76'sı İç Moğol Özerk Bölgesi ve Hei long jiang eyaletinde yaşıyor.

De ang etnik grubu

¹²⁷ Schwarz, age, 49.

17 bin 900 nüfusa sahiptir. Yoğun olarak yaşadıkları bölge Yun nan bölgesidir. Sadece bu bölgedeki nüfusları 17 bin 800'dür ve bu toplam nüfusun % 99,27'sini teşkil eder.

Bao an etnik grubu

16 bin 500 nüfusa sahiptir. Yoğun olarak yaşadıkları bölge Gan su bölgesidir. Sadece bu bölgedeki nüfusları 15 bin 200'dür ve bu toplam nüfusun % 91,91'ini teşkil eder.

Yu gu etnik grubu

13 bin 700 nüfusa sahiptir. Yoğun olarak yaşadıkları bölge Gan su bölgesidir. Sadece bu bölgedeki nüfusları 13 bindir ve bu toplam nüfusun % 94,48'ini teşkil eder. Bunların dışında Xinjiang Uygur Özerk Bölgesi, Qing hai'de az miktarda nüfusları vardır.

Jing etnik grubu

22 bin 500 nüfusa sahiptir. Yoğun olarak yaşadıkları bölge Guangxi Zhuang Özerk bölgesidir. Sadece bu bölgedeki nüfusları 20 bini aşkındır ve bu toplam nüfusun % 89,37'sini teşkil eder. Bunların dışında Jiangxi, Guangdong, Hainan, Guizhou ve Tibet Özerk Bölgesi'nde de az miktarda nüfusları vardır.

Tatar etnik grubu

Çin resmi kaynaklarında yaklaşık 5 bin kişilik nüfusa sahip olan Tatarlar da Xinjiang Uygur Özerk Bölgesi'nde yaşayan Türk azınlık gruplarına aittir. 2000 sayımındaki Tatar nüfusu 4 bin 900 olarak gösterilmektedir. Sadece Xinjiang Uygur özerk bölgesindeki Tatar nüfusu 4 bin 500 kişidir. Bu tüm Tatar nüfusunun % 92.05'ini teşkil etmektedir.

Du long etnik grubu

7 bin 400 nüfusa sahiptir. Yoğun olarak yaşadıkları bölge Yunnan bölgesidir. Sadece bu bölgedeki nüfusları 5 bin 900'dür ve bu toplam nüfusun % 79.24'ünü teşkil eder. Bunların dışında Shanxi, Liaoning, Shandong, Chongqing, ve İç Moğol Özerk Bölgesi'nde de az miktarda nüfusları vardır.

E lun qun etnik grubu

8 bin 200 nüfusa sahip olan Elunchun etnik grubu İç Moğolistan Özerk Bölgesi ile Heilongjiang eyaletinin birleştiği Xinganling dağlık bölgesinde yaşıyor. Yoğun olarak yaşadıkları bölge İç Moğol Özerk Bölgesi ve Hei long jiang eyaletidir. Sadece bu bölgedeki nüfusları 7 bin 400'dür ve bu toplam nüfusun % 90,82'sini teşkil eder. Bunların dışında Liaoning ve Jilin bölgesinde de az miktarda nüfusları vardır.

He zhe etnik grubu

4 bin 600 nüfusa sahiptir. Yoğun olarak yaşadıkları bölge Hei long jiang bölgesidir. Sadece bu bölgedeki nüfusları 3 bin 700'dür ve bu toplam nüfusun % 80,69'unu teşkil eder. Bunların dışında geri kalan nüfusları da Jilin eyaletindedir.

Menba etnik grubu

8 bin 900 nüfusa sahiptir. Yoğun olarak yaşadıkları bölge Tibet Özerk Bölgesi'dir. Sadece bu bölgedeki nüfusları 8 bin 500'dür ve bu toplam nüfusun % 95,05'ini teşkil eder. Geri kalan nüfusları da Sichuan eyaletindedir.

Luo ba etnik grubu

Luoba etnik grubu yalnızca 3 bin kişilik nüfusa sahip ve Çin'de en az nüfusa sahip azınlık etnik grubudur. Luoba etnik grubu esas olarak Tibet Özerk Bölgesi'nin güneydoğusunda yaşıyor.

Ji nuo etnik grubu

20 bin 900 kişilik nüfusa sahip olan Jinuo etnik grubu esas olarak Çin'in güneybatı kesiminde yer alan Yunnan eyaletinin Xishuangbanna ilçedeki bir dağın eteğinde yaşıyor. Sadece bu bölgedeki nüfusları 20 bin 700'dür ve bu toplam nüfusun % 98,98'ini teşkil eder.

Çin'deki azınlıklar hakkında ilk önce şunları netleştirmek gerekiyor: Günümüzde azınlıklar dendiği zaman farklı devlet ve farklı bölgelerde bu kavram farklı algılanmaktadır. Mesela bazı yerlerde dışarıdan gelen yabancılar, göçmenler, mülteciler ve hatta kadınlar bile azınlık kategorisine girebiliyor. Ama konumuz olan Çin'deki azınlıklar, sadece Çin topraklarında yaşayan Çin vatandaşları fakat Han

etnik kökeni olmayan insanları gösteriyor. Konumuzu daha da ilerlettiğimiz zaman Çin'deki bu azınlıkları aşağıdaki gibi derecelendirebiliriz:

Yerli azınlıklar: Tarihi süreç boyunca hep aynı topraklarda yaşayagelmiş, kökleri aynı topraklara uzanan insanlar. Bu azınlık grubundaki insanlar her zaman kendilerini yerli ve o toprakların sahibi olarak görüyorlar. Örnek olarak Xinjiang Uygur Özerk Bölgesi'nde yaşayan Uygur, Kazak, Kırgız, vb. Türk azınlık toplulukları, Tibetler, Mançular, Moğollar, vs.

Göçmen azınlıklar: Tarihi koşullardan dolayı başka topraklardan göç ederek Çin topraklarına yerleşmiş olan azınlık grupları. Bu azınlık gruplarının komşu ya da yakın başka devletler ile bağlantıları vardır. Örnek olarak Rus, Kore etnik grupları gösterilebilir.

Bu etnik grup verilerini incelediğimiz zaman bazı grupların ister dil, ister gelenek görenekler açısından, birbiriyle çok benzerlik taşıdığını görebiliyoruz. Bazılarının dilinin sadece lehçe farkı olduğunu görebiliyoruz. Bazı etnik grupların isminin aslında yer ya da yaşadığı bölgenin toprak ismi olduğunu hatırlatmıştık. Bunlar gerçekten birbirinden farklı olan çeşitli etnik gruplar mı yoksa bölgelere ya da bazı koşullara göre farklı isim verilen aynı grubun insanları mı? Bunların ne tür farklılıkları ya da ne tür benzerlikleri var? Çin devleti kurulduktan sonra neden bu kadar çok etnik grup ortaya çıktı? Bu konular elbette ayrıca tartışılacak konulardır. Ama asıl konumuzdan pek sapmamak için bu tartışmalara burada yer verilmiyor.

Bir sonraki bölümden itibaren doğrudan Çin'de yaşayan azınlıkların eğitim durumlarına değineceğiz. İlk önce Çin azınlık eğitiminin 1949'dan sonra yaşadığı tarihi dönemleri inceleyeceğiz. Aynı zamanda bu çeşitli tarihi süreçlerde azınlıklara uygulanan eğitim politikaları da söz konusudur.

3. ÇİN'İN AZINLIK EĞİTİM POLİTİKASI

3.1. Çin'deki Farklı Eğitim Anlayışları

Eğitim sosyal, kültürel, siyasal ve bireysel boyutları aynı anda içinde bulundurduğundan, tanımının yapılması zor bir kavramdır. Eğitim bireylerin toplumun standartlarını, inançlarını ve yaşama yollarını kazanmasında etkili olan tüm sosyal süreçleri içeren çok boyutlu bilim dalıdır. Tarih boyunca eğitimin ana amacı, kültürün tüm nesillere yayılmasını sağlamaktır. Eğitim insanın doğumuyla başlar ve ömür boyu sürer. Kişinin yaşadığı toplum içinde değeri olan, yetenek, tutum ve diğer davranış biçimlerini geliştirdiği süreçlerin tümünü kapsamaktadır.

Eğitimin sosyal toplumun gelişimindeki önemi zaten tartışılmaz ama bir millet ya da devlet için toplumun kalkınmasını, gelişmesini sağlamak, eğitimi tek bağımsız olarak düşünmemek gerekir. Bu nedenle de eğitimin yaşamın her dallarına uzanan boyutlarını hesaba katmak lazım. Eğitimin ne kadar önemli bir bilim dalı olduğunu biliyoruz ancak konumuz Çin'deki azınlık eğitimi olduğu için Çin'deki eğitim anlayışı, milli eğitimin tanımı, azınlık eğitimi ve onunla ilgili olan çeşitli kavramlardan başlıyoruz. Sonra Çin'in farklı dönemlerde azınlıklar için uyguladığı çeşitli eğitim politikaları, devletin azınlık eğitime yönelik önemli kararları ve ilgili raporları, yöntemleri sırayla anlatılacaktır. Son olarak azınlık eğitim bölgelerindeki çeşitli örnekler sunulacaktır. Yukarıdaki bilgileri mukayese ederek Çin azınlık eğitim politikalarının Çin azınlıkları için lehte mi, aleyhte mi olduğunu, Çin azınlık eğitim politikalarının uygulama ve gerçekleri arasında farkların yaşanıp yaşanmadığını öğrenebiliriz.

Çin çok uluslu, birleşik bir ülkedir. Üstelik Çin'de yaşayan 55 çeşit etnik grubun hükümet tarafından resmen tanınmış olması, eşitlik haklarının anayasada yasal güvence altına alınmış olması, eğitim alanında da belli gelişmeleri gerektiriyor. O yüzden Çin'de milli eğitimden (mín zú jiào yù) bahsederken tek bir millet eğitimi söz

konusu olamaz. Çin’de 80’li yılların sonuna gelirken, azınlıkların eğitimi kavramı, Milletler Eğitim Kavramı ismiyle yeni bir eğitimbilim dalı olarak araştırılmaya başlandı ¹²⁸.

Milletler eğitimi kavramı ortaya atıldığından bu yana milli eğitim kavramının tanımlanmasında sürekli tartışmalar yaşanmaktadır. Bu konuda Çin’deki ve yurt dışındaki uzmanların görüşleri farklıdır. Aşağıdaki beş tür görüş genellikle kabul görülmektedir ¹²⁹.

I. Milli eğitim görüşünün tanımlanması

Bu tür eğitim görüşü Japon Büyük Ansiklopedisi’ndeki kavramı temel alıyor. Kavramda “milli (millet) eğitim ortak kültüre sahip olan, o gruptaki millet üyelerini, kendi milletinin ekonomik, sosyal, kültürel gelişimi için kendiliğinden arayış içinde bulunabilme yeteneğine kavuşturmak için yapılan eğitimidir”¹³⁰ deniliyor.

Bu görüşe Çin’deki bazı eğitim uzmanları şöyle açıklama getiriyor: “Milli eğitim bir milletin yeni kuşaklarının, sosyal hareketlerini yetiştirmek için, bu milletin ihtiyacına göre, eğitim alıcılarına maksatlı, planlı, teşkilli ve sistematik yapılan etkileşim hareketidir. Bununla beraber eğitim alıcılarını sosyal ve kendi milletine hizmet yapacak şekilde yetiştirmektir”¹³¹.

II. Ulusal eğitim

Bu görüş şöyle açıklanıyor: “Eğer bir devlet tek ulustan oluşmuş ise o zaman o devletin milli eğitimi ile ulusal eğitim aynı şeyi ifade eder. Ama çok uluslu bir devlet ise milli eğitimin anlamı daha da genişliyor. O zaman ulusal eğitim çok çeşit milletlerin eğitiminin hepsini kapsıyor. Fakat bu tek uluslu ya da çok uluslu devletler ancak başkaların sömürgesi ya da yarı sömürge olduğu zaman, milli eğitim tanımını kullanırlar”¹³². Dolayısıyla Çin çok uluslu bir devlet olduğundan, Çin ulusal eğitimi daha da geniş bir içeriği kapsıyor. Yani 55 etnik grubun hepsini içinde barındıran

¹²⁸ Teng, **age**, 239.

¹²⁹ Lin, **age**, 1.

¹³⁰ Japon “Büyük Ansiklopedi”, Ping Fan basını, c. 14, s. 583. Aktaran: Teng, **age**, 240.

¹³¹ Li hong jie, “Min Zu Jiao Yu Xue Yan Jiu Dui Xiang He Ti Xi Qian Yi”, **Bei Fang Min Zu dergisi**, s. 1, (1992): 53.

¹³² Di jin sheng, “Lun Min Zu Jiao Yu De Gai Nian He Min Zu Jiao Yu De Te Dian”, **Min Zu Jiao Yu Yan Jiu dergisi**, s. 2, (1991). 81

geniş çaplı bir eğitim söz konusudur. Çin ulusal eğitimi çoğunluk olan Han eğitiminin ve 55 etnik azınlık eğitiminin birleşimidir.

III. Azınlık Eğitimi

Çin’de azınlık eğitiminden bahsederken Han haricindeki 55 etnik azınlık grubun eğitimine işaret eder. Çin’deki “Eğitim Büyük Sözlüğü”ndeki açıklama şöyledir: “Milletler eğitimi Çin’deki azınlık eğitiminin kısaltılmasıdır¹³³. Özellikle Han dışında olan 55 millete verilen eğitimidir.”; “Çin Büyük Ansiklopedisi, eğitim cildi”ndeki azınlık eğitiminin tanımlanması ise şöyledir: “Azınlık eğitimi çok uluslu devletlerdeki sayı açısından az olan milletlere uygulanan eğitimidir; kısaca millet eğitimi denir. Çin’de ise Han milleti dışındaki başka milletlere uygulanan eğitimidir ”¹³⁴. Ama dikkat etmemiz gereken bir nokta Türkçe karşılığı millet, milletler, milli kelimelerine denk gelen “mın zu”¹³⁵ eğitiminin Çin’de etnik azınlık eğitiminin kısaltması olmasıdır. O yüzden Çin’de millet eğitimi ya da milli eğitim kavramı, azınlık eğitimi olarak anlaşılmaktadır. Tanımlamaya göre milletler eğitimi kapsamına, çoğunluk olan Han milleti eğitimi dahil değildir. Halbuki Çin kendi tanımlamalarına göre 56 milletten oluşan birleşik bir devlettir. Anayasada herkese eşitlik tanınmış, ayrımcılığın önlenmesi öngörülmüştür. Çoğunluk olan Han eğitimi milletler eğitimi içinde değerlendirilmediğine göre nereye konulması gerek? Konunun tartışmalı olan tarafı da budur.

IV. Farklı görüşler

Eğitim alanındaki bu farklı görüşler, farklı içerikteki İngilizce tanımlamalar karşısında ve yukarıdaki tartışmalar sonucu, Çin milli eğitimine genel olarak şöyle bir açıklama getirdi: “Çin milli eğitimi tek millet eğitimi (yukarıdaki 1. görüş) ve birleşik millet eğitiminin organik birleşmesi ve teorik yükselişidir ”¹³⁶. Buradaki tek millet eğitimi, sadece Han milleti eğitimi değil bütün azınlıkları tek tek içeren, tekil milli eğitimlerin bileşiminden oluşan bir bütünlüktür. Yani Çin milli eğitimi Han

¹³³ Mingyuan Gu, Xiaofeng Ji, Ruifan Zhang, **Jiao Yu Da Ci Dian - Min Zu Juan**, (Shang Hai: Shang Hai Jiao Yu Chu Ban She, 1998), 554.

¹³⁴ Teng, **age**, 240.

¹³⁵ Detaylı bilgi için 1. bölüm “mın zu” kelimesinin açıklanmasına bakınız.

¹³⁶ Li hong jie, “Min Zu Jiao Yu Yan Jiu Dui Xiang He Ti Xi Qian Yi”, **Bei Fang Min Zu**, s. 1 (1992): 53-54.

eğitimini ve aynı zamanda 55 azınlığın eğitimini de kapsayan geniş çaplı bir eğitimidir.

V. Karşılıklı Kültürel Eğitim

1990 Ekim'de yayınlanan “ Çin azınlık milletler eğitim teorisi” de milletler eğitimini iki türe bölerek açıklama getiriyor. Çin'deki milletler eğitimi kavramı geniş anlamli milletler eğitimi ve dar anlamli milletler eğitimini içeriyor. Geniş anlamli milletler eğitimi farklı kültürde yaşayan insanlara yapılan eğitimidir. Dar anlamdaki milletler eğitimi ise çok uluslu bir devlet içinde sadece azınlıklar için yapılan eğitimidir.

Yukarıda Çin'deki milli eğitim ve azınlık eğitimlerine verilen değişik görüşler ve teorileri değerlendirdiğimizde arada bir çelişki olduğunu hissedebiliyoruz ¹³⁷ . Çin'deki azınlık eğitimi kavramını daha net bir şekilde anlamak için Çin'deki millet kavramına tekrar değinmeliyiz. Çin'deki millet eğitiminden bahsederken aşağıdaki birkaç noktaya dikkat etmemiz gerekiyor.

İlk bölümde Çin'deki millet anlayışı ve azınlıklar anlayışı hakkında bahsedilmişti. Şimdi azınlıklar eğitimi derken de yine aynı noktalardan yola çıkmamız gerekiyor. Çin'deki millet anlayışı genelde Stalin'in getirdiği görüşleri temel alıyor: “Tarihi süreç içinde şekillenen ortak dil, ortak toprak, ortak iktisadi yaşama sahip olan ortak kültürlülük özellikleri üstüne kurulan, ortak psikolojik özellikleri taşıyan sabit topluluktur ” ¹³⁸ . Burada sürekli dile getirilen millet kavramı Çin teorilerine göre ırktan çok farklıdır. Her insanın bir millet kimliği vardır. Bir millete mensup olmayan kişi de yoktur. O yüzden Çince'deki “Min Zu”¹³⁹ kelimesinin İngilizce karşılığı bazı zamanlar tam anlamıyla denk düşmeyebilir ¹⁴⁰ . Sonuç olarak Çin'de geniş anlamdaki milli eğitim, hem Han eğitimini hem de azınlıklar eğitimini içine alan Zhong Hua milleti eğitimini gösteriyor. Ama genelde milletler eğitimi derken, yukarıda açıkladığımız gibi, azınlık eğitimi ya da azınlık bölgelerinde uygulanan eğitim söz konusudur. Çin azınlıkları bölge olarak Batı'da yoğun yerleştiği için Batı

¹³⁷ Bkz: Teng, **age**, 239-248.

¹³⁸ Colin Mackerras, Amanda Yorke, **The Cambridge Handbook of Contemporary China**, (Cambridge University Press, 1991), 205.

¹³⁹ Çünkü “minzu” kelimesi İngilizce de “nation, nationality, race, ethnic, minority, native, immigrant” kelimelerine denk geliyor.

¹⁴⁰ Gao liang, “Ying Guo Shao Shu Min Zu Jiao Yu Zheng Ce De Te Dian”, **Journal of Research on Education for Ethnic Minorities**, c. 63, s. 4, (29 Nisan 2004): 81.

bölgesindeki eğitim genelde azınlık eğitimi olarak da anlaşıyor. Çin’de milletler eğitimi azınlık eğitimi olarak kabul edildiğine göre, genelde büyük çoğunluk olan Han ulusu eğitimi de “Han eğitimi (Han milleti eğitimi) ya da iç bölgeler eğitimi olarak kabul ediliyor”¹⁴¹.

3.2. Çin Azınlık Eğitiminin Tarihi Gelişimi

Çin’in eğitim politikaları, yukarıdaki kavramlara göre, doğal olarak azınlık eğitimi politikalarını da kapsamaktadır. Azınlık eğitimi politikası Çin eğitim politikasının en önemli parçalarından biridir¹⁴².

Prof Wang Tiezhi Çin hükümetinin azınlık eğitim politikasının gelişme tarihini üç dönem, beş tarihi aşama olarak açıklıyor. Bu farklı üç dönem ise: 1- Çin azınlık eğitiminin şekillenme süreci. (Çin devleti kurulduktan 1960’a kadar); 2- Kültür devrimi dönemi; 3- Çin azınlık eğitiminin yeni başlangıç dönemi, bu da partinin 11. Ulusal Halk Meclisi’nin açılmasından 1990’lı yıllara kadar olan süreci içerir. Beş tarihi aşama ise: 1- Azınlık eğitim politikasının kuruluş aşaması (1949’dan 1956’ya kadar olan süreç) 2- Zorluklar aşaması (1956’dan 1966’ya kadar olan süreç) 3- Kültür devrimi aşaması (1966’dan 1976’ya kadar olan süreç) 4- Onarım ve gelişme aşaması (1978’den —1984’e kadar olan süreç) 5- Sistem reformu aşamasındaki azınlık eğitim politikasından (1985’ten 1997’ye kadar olan süreç) ibarettir¹⁴³. Wang Tiezhi’nin Çin azınlık eğitim politikasının şekillenme ve gelişme tarihi hakkındaki genel değerlendirmesi şöyledir: “Çin azınlık eğitimi politikası ilk adımda sistemini kurdu ama henüz mükemmel değildir. İlk olarak bazı azınlık eğitim politikaları ilkel ve pürüzlü, uygulanabilirlikten uzak, fazlaca esnek, ikinci olarak bazı eğitim politikaları belirlenirken daha çok siyasi boyutu göz önünde tutulduğu için, bilimsel analizi ve dayanakları eksiktir. Mevzuat yetersiz, o yüzden çok kolay öznel faktörlerin etkisinde kalır”¹⁴⁴.

Çin halk cumhuriyeti kurulduktan bu yana azınlık eğitim politikaları eksiksiz uygulanıyor olsa bile bu konuyu sistematik olarak ele alan araştırmalar çok yetersiz

¹⁴¹ Lin, **age**, 2.

¹⁴² Ha jing xiong, Teng xing, **Min Zu Jiao Yu Xue Tong Lun**, (Bei Jing: Jiao Yu Ke Xue Chu Ban She, 2001), 2-3, 8-9.

¹⁴³ Wang, **age**, ay.

¹⁴⁴ Xu, **age**, 23.

bulunuyor. Özellikle 90'lı yıllardan bu yana azınlık eğitim politikaları ciddi bir biçimde yeni bir araştırma konusu olarak ele alınmaya başladı. Ama yapılan araştırmalar henüz yeterli değildir. Dolayısıyla Çin azınlık eğitimi politikalarını daha çok genç ve olgunlaşmamış olarak kabul edebiliriz ¹⁴⁵.

Çin azınlık eğitim politikaları genel politika, temel politika ve somut duruma göre uygulanan somut politikalar diye ayrılıyor. Bu da Çin Komünist Partisi ve devletin belirlediği genel eğitim politikaları, azınlık bölgelerinin yerel hükümetleri (mesela özerk bölge, azınlık il, ilçesi gibi) genel politikalar çerçevesinde kendi durumlarına göre uyguladığı azınlık eğitim politikalarından oluşuyor ¹⁴⁶. Çinli eğitim araştırmacısı Prof. Wang jian'e göre Çin azınlık eğitim politikasının en önemli özelliklerinden biri, Çin etnik azınlıklar politikası ile devlet genel eğitim politikasının birleşmesidir ¹⁴⁷. Azınlık eğitim politikasının en önemli ve en zor olan tarafı ise, Çin etnik azınlık kültürü, dini ve dil yazısından ibaret üç önemli konuyla ilişkilendirilmesidir ¹⁴⁸. Bu politikalar birbirine sıkı bağlıdır ve birbirini tamamlıyor. Bir sonraki başlıkta Çin azınlık eğitiminin tarihi süreçlerini incelerken bu genel politika ve yerel politikaların yukarıdan aşağıya doğru sistematik olarak nasıl geliştiği daha net ve anlaşılır şekilde karşımıza çıkacaktır.

Çin'in azınlık eğitim politikalarını incelediğimiz zaman birkaç farklı tarihi süreçten geçtiğini ve bu farklı tarihi dönemlere denk olarak azınlık eğitim politikaları ve azınlık eğitim durumlarında birçok değişikliğin yaşandığını görebiliyoruz. Bu tarihi dönemleri araştırırken azınlık eğitim durumunun bazı tarihi süreçlerde olumlu etkilendiğini, bazı süreçlerde ise çok zedelendiğini rahatlıkla hissedebiliyoruz. Bu değişikliklere özellikle o tarihi dönemin koşulları ve o dönemde uygulanan azınlıklar hakkındaki çeşitli politikalar etkisini doğrudan gösteriyor. İlk bölümde genel olarak Çin'deki azınlıkların genel durumunu ve hükümet politikalarını incelemiştik. Bu bölümde de o temel bilgiler ışığında Çin'deki azınlıkların eğitimine yönelik çeşitli politikaları incelemeye çalışacağız. Çin devleti kurulduktan sonra azınlık eğitimi

¹⁴⁵ Xu, **age**, 20.

¹⁴⁶ Jin dong hai. **Shao Shu Miz Zu Jiao Yu Zheng Ce Yan Jiu** (gensu: Gensu Jiao Yu Chu Ban She 2002), 1.

¹⁴⁷ Xu, **age**, 22-23.

¹⁴⁸ Xu, **age**, 21.

tarihi sürecinden yola çıkarak, kısaca 4 farklı döneme bölerek incelemek mümkün. İlk dönemi 1949–1966 olarak özetleyebiliriz. Bu Çin azınlık eğitiminin şekillenme dönemidir. 2. dönem ise 1966'dan 1976'ya kadar olan tarihi süreci içerir. Çin Kültür Devrimi yıllarındaki azınlık eğitim koşulları ve durumu bu tarihi yıllarda izleniyor. 3. dönem ise 70'li yılların sonundan başlayıp 80'li yılların ortasına kadar olan tarihi süreçtir. Bu dönemde Çin kapıları açma siyasetini gerçekleştirmeye çalışacaktır. 1980'lerde Deng Xiaoping'in liderliğinde başlayan kararlı bir ekonomik liberalleşme süreci,¹⁴⁹ 1990'lardaki Çin'in küresel bir ekonomik güç olmasına zemin hazırlamıştır¹⁵⁰. Çin ekonomisinde meydana gelen bu büyük reformlar doğal olarak Çin azınlık eğitim politikası için de yeni bir başlangıç olarak kabul ediliyor.

4. dönem için 90'lı yıllardan sonrası diyebiliriz. 4. dönem olarak 90'lı yıllardan günümüze kadar olan tarihi süreci farklı alt başlıkla daha yakından takip etmeye çalışacağız. Her farklı dönemde, ortaya atılan siyasetler ve uygulanan politikalar neticesinde, Çin azınlık eğitim durumu belirgin bir şekilde etkileniyor ve bazı değişiklikler yaşanıyor. Azınlık eğitim durumundaki önemli gelişmeler ve gerilemeler her dönemin değişik koşulları ve politikası sayesinde iniş çıkışlı seyir izliyor. Aşağıda bu değişik tarihi süreçleri ve o dönemlerde azınlıklara uygulanan çeşitli eğitime yönelik politikaları tek tek incelemeye çalışacağız.

3.2.1. Çin'in Kuruluş Yıllarındaki Azınlık Eğitim Politikası

İlk dönem olarak belirlediğimiz bu süreç 1949'dan 1966'ya kadar, Çin devletinin ilk kurulduğu yıldan başlayıp “Dörtlü Çete”nin siyasete karıştığı yıllardan önceki tarihi süreci içerir¹⁵¹. Bu süreç Çin azınlıklarının eğitim durumu için en önemli değişiklikler yapılan senelerdir. Bu dönemde Çin devletinin azınlıkların eğitimine yönelik olan ilk politikaları belirleniyor. Çin azınlıklarının eğitimi alanındaki ilk adımlar atılıyor. Çin halk cumhuriyeti kurulduktan 60'lı yıllara kadar olan bu süreç Çin azınlık politikasının şekillenme sürecidir¹⁵². Bu dönemde ortaya atılan azınlıklar ile ilgili politika, siyasetler bundan sonraki Çin azınlıklarının eğitim politikalarının

¹⁴⁹ Jack Donnelly, *International Human Rights (Dilemmas in World Politics Series)*, 2nd Edition, Boulder, Westview Press, 1998, s. 117; Aktaran: Amanov, **age**, 71.

¹⁵⁰ Amanov, **age**, 71.

¹⁵¹ Teng, **age**, 280.

¹⁵² Feng xi, li lei, “Wo Guo Min Zu Jiao Yu Zheng Ce Xian Zhuang Ji Dui Ce De Tan Tao”, **Hu Bei She Hui Ke Xue dergisi**, s. 10, (2007): 173.

temelini sağlar. Ama bu dönemdeki azınlık eğitim politikalarının siyasi yönü fazla ağır olduğundan dolayı pek bilimsel değildir ve uygulanabilirlikten yoksundur¹⁵³. Gelişen kararlara bakıldığında bu dönemdeki azınlık eğitim politikaları gitgide geliyor ve sürekli değişiklikler yapıyordu. Gelişen azınlık eğitim politikaları ve yeni uygulamaların önemli olanları şunlardır:

- 24 Kasım 1950 Zheng Wu Yuan(State Administrative Council/ Devlet İdare Meclisi) “Azınlık Millet Memurlarını Yetiştirme Uygulama Planı” ve “ Merkez Milletler Enstitüsünü Kurma Hazırlığı Uygulama Planı”nı açıkladı¹⁵⁴. Bu planlarda, genel olarak azınlık millet eğitiminde, azınlık memurlarının yetiştirilmesinin en önemli nokta olduğu öne sürüldü¹⁵⁵.

Bu kararlar sonucunda daha önce 1949 senesinde kurulan Yan an Milletler Enstitüsü ile beraber Merkez Milletler Enstitüsü, Kuzey Batı Milletler Enstitüsü, Güney Batı Milletler Enstitüsü, Orta Güney Milletler Enstitüsü gibi yaklaşık 10 tane yeni azınlıklar enstitüsü kuruldu¹⁵⁶.

- Eylül 1951’de Pekin’de ilk kez “Ulusal Azınlık Eğitimi Hizmeti Semineri” düzenlendi. Toplantıda azınlık eğitim işlerindeki önemli politika ve tedbirler kararlaştırıldı¹⁵⁷. Alınan kararların içinde azınlık eğitimi için özel para yardımı da vardı. Merkezi hükümet eğitime ayrılan paralar içinde azınlık bölgeler için ayrıcalık tanınmasını da kararlaştırdı¹⁵⁸.
- 26 Nisan 1952’de Devlet İdare Meclisi yine “ Azınlık Eğitimi İdari Mekanizmasının Kurulması Hakkında Karar”ı ilan etti¹⁵⁹. Karardan sonra Çin’in en önemli liderlerinden Deng Xiaoping Güneybatıdaki hizmet ziyaretinde yayınladığı raporu “Batı Azınlık Milletler Meselesi Hakkında” da azınlık eğitimi hakkında şu yorumu yaptı: “En hızlı şekilde azınlıkların kültür seviyesini yükseltmek lazım. Azınlık bölgelerinde bazı eğitim müesseselerini kurmak, bazılarının oralara gidip okul açmalarına teşvik etmek lazım. Şu an en iyisi önce

¹⁵³ Feng xi, Li lei, **age**, 173.

¹⁵⁴ Jing, **age**, 44.

¹⁵⁵ Teng, **age**, 293.

¹⁵⁶ Yang jun, **Xi Bei Shao Shu Min Zu Di Qu Ji Chu Jiao Yu Jun Heng Fa Zhan Yan Jiu**, (Pekin: Min Zu Chu Ban She, 2006), 65.

¹⁵⁷ Jing, **age**, 44.

¹⁵⁸ Lin, **age**, 2.

¹⁵⁹ Wang jia yi. Lü guo guang. **Xi Bei Shao Shu Min Zu Ji Chu Jiao Yu Fa Zhan Xian Zhuang Yu Dui Ce Yan Jiu**, (Pekin: Min Zu Chu Ban She, 2006), 20.

bazı eğitim sınıflarını açarak, milletler siyaseti propagandasını vurgulamak lazım. Okul açmaktaki en zor mesele ise öğretmen olmamasıdır. Bizdeki parasal ve başka sorunlar değil, tam öğretmenin olmamasıdır. Güney Batı'da yetenekli kişiler eksik, biz bu meseleyi halletmek için kesinlikle hızlı bir şekilde milletler enstitülerini kurarak bazı gençlerin bu milletler enstitülerinde çalışmalarını kabul etmemiz lazım”¹⁶⁰. Bu kararlar sonucunda Çin’de merkezden yerliye kadar yönetilen azınlık eğitim idari sistemi kuruldu gerekli çalışan elemanlar atandı.

- 28 Şubat 1953 Milli Eğitim Bakanlığı’nın bir talimat raporuna yanıtlağığı belge “Kardeş Milletlerin Hangi Dil ve Yazıda Eğitim Yapacağı Hakkında Fikri” de şunu göstermiştir: 1- “Ortak Program”ın 53. maddesindeki düzenleme ve 1. Ulusal Azınlık Milletler Eğitim Toplantısı’nın ruhuna göre azınlık okullarının, kendi dillerinde eğitim yapması gerekiyor. Ama ortak dili olan fakat yazısı olmayan azınlıklar için kendi yazılarını üretmeden önce geçici olarak Çince ya da azınlık kullanmaya alışmış olduğu dili kullanabilir. 2- Çeşitli eğitimlerde kendi durumlarına göre mümkün olduğu kadar kendi dillerini kullansınlar. Azınlık dilini bilmeyen öğretmenler, aktif bir şekilde azınlık dilini öğrenmenin haricinde şimdilik her çeşit geçerli usulü kullanarak öğrencilere bütün ders içeriğinin iletilmesini sağlamalı. 3- Kendi dillerinde eğitim yapma imkanı bulunmayarak Çince eğitim yapan azınlık okulları için, şimdilik öğrencilerin alıştığı Çince’yle eğitim yapılabilir ¹⁶¹.
- 27 Haziran 1955’den 2 Temmuz’a kadar Pekin’de ilk kez ülkedeki azınlık enstitülerinin dekanlar toplantısı düzenlendi ¹⁶².
- 1956 yılında lider Mao “On Büyük İlişki Hakkında Teori”de şöyle dedi: “Azınlıkların ekonomik ve kültürel kalkınmasına gerçekten faal yardımda bulunmamız gerekiyor. Hanlar ile azınlıkların ilişkisini iyi tutmamız lazım. Böylece milletler ittifakını sağlamlaştırmamız ve hep beraber büyük sosyalist vatanımızı kurmaya çalışmamız gerekiyor ” ¹⁶³.
- 1957 başkan Zhou En Lai “Memleketimizin Milletler Politikasındaki Birkaç Mesele Hakkında” da şöyle gösteriyor: “Memleketimizin çeşitli milletleri

¹⁶⁰ Lin, age, 4.

¹⁶¹ Jing, age, 61.

¹⁶² Yang age, 65.

¹⁶³ Lin, age, 5.

arasındaki ekonomik ve kültürel eşitsizlik gerçeğini yavaş yavaş değiştirerek büyük sosyalist vatanımızı beraber kurmaya çalışalım”¹⁶⁴.

- 4 Haziran 1956’dan 17 Haziran’a kadar Pekin’de 2. kez Ulusal Azınlık Eğitim Konferansı düzenlendi. Bu konferansta Çin devleti kurulduktan sonra azınlık eğitim hizmetleri özetlendi ve gözden geçirildi. Bundan sonraki azınlık eğitimi politikaları, vazifeleri hakkında müzakere yapıldı ve kararlar alındı. 1956’dan 1967’ye kadar olan ulusal azınlık eğitimi planı incelendi¹⁶⁵.

Yukarıda alınan azınlıklara yönelik kararlar ve eğitim politikaları neticesinde ilk yıllarda gerçekten azınlıkların eğitim durumunda, yeniliklerin olduğunu ve az da olsa bazı iyimser gelişmelerin kazanıldığını gözlemleyebiliriz. Bu dönemdeki en önemli azınlık eğitimi politikaları şunları kapsıyor: Azınlıkların okul açma şekline ve özelliklerine saygı göstermek; azınlık dilinde okutmaya devam etmek; azınlık öğretmen ordusunu yetiştirmek; azınlık eğitimindeki özel liderlik organizasyonunu güçlendirmek; özellikle azınlık eğitimi geliştirme fonu tesis etmek; azınlık dilinde ders materyal kuruluşunu güçlendirmek¹⁶⁶. Bu dönem için alınan karar ve politikaları tekrar değerlendirdiğimizde en belirgin özellikleri aşağıdaki gibi özetlenebilir: Azınlık eğitimindeki en önemli vazife azınlık memurların yetiştirilmesi. Aynı zamanda ilköğretim ve yetişkinlerin yarı zamanlı eğitimini güçlendirmek, azınlık öğretmen yetiştirmesine özen göstermektir. Eğitim alanındaki bu özellik, o dönemin koşullarından kaynaklanmıştır. Çin Komünist Partisi azınlıklarla birleşmiş ve birleşik ulus devletinin altyapısını sağlamlaştırma adımlarını atarken, azınlıklardan yetişen destekleyici bir kitleye acil ihtiyaç duyuyor olması çok doğaldır.

- Aralık 1957’de Devlet İdari Meclisi “Azınlıklar Dil Düzenleme Ve Reform Planı”nı onayladı. Sonuç itibarıyla Zhuang, Bu Yi, Miao, Tong, Hani, Li gibi kendi yazısı olmayan yaklaşık 10 etnik gruba Latin alfabesiyle yeni yazı üretildi. Dai, Yi, Jing Po, La Gu, gibi etnik azınlıkların yazısı ise tekrar reformdan geçti¹⁶⁷.

Yukarıdaki belge gereği azınlık eğitimindeki azınlık dili meselesi aşağıdaki gibi çözüldü: (a) Kendi dil ve alfabesini kullanan azınlık milletler, örnek olarak Moğol,

¹⁶⁴ age, 5.

¹⁶⁵ Jing, age, 45.

¹⁶⁶ Teng, age, 280.

¹⁶⁷ Yang, age, 78.

Kore, Tibet, Uygur, Kazak, Kırgız gibi milletlerin, ilkokul ve ortaokullardaki her dersi kesinlikle kendi yazılarında yapması gerekir. (b) Kendi dili olan ama henüz yazısı olmayan azınlık milletler için bir yandan onların kendi yazılarını bulması ve reform yapması için çaba sarf etmek gerekiyor; öbür yandan da onların kendi isteklerine göre Çince ya da kendilerinin kullanmaya alıştıkları dillerinde eğitim yapmalarını sağlamak lazım. Bunların yanı sıra azınlık çocuklarının Çince öğrenmesi meselesinde şu karar alındı: Çeşitli azınlıkların farklı azınlık okulları, yerli bölgelerdeki azınlıkların ihtiyaç, talebi ve dileğine göre Çince dil dersi tesis edilebilir

168

- 15 Eylül 1959'da Çin Kültür Bakanlığı, Eğitim Bakanlığı ve Devlet Azınlıklar Komisyonu ile birlikte Memleket Azınlıklar Basın Yayın Hizmeti Toplantısı çağrısında bulundu. Toplantıda çeşitli azınlık bölgelerindeki azınlık ortaokulu ve pedagoji okullarındaki eğitim kitaplarının, milli eğitimde ortak kullanılan eğitim ders kitaplarıyla aynı olması ve azınlık diline çevrilerek kullanması kararı verildi. Bunun dışında azınlıkların kendi dilinde edebiyat dersi ve azınlık okullarındaki çocukların Çince'yi öğrenmesi için Çince ders kitabını azınlıkların kendi düzenleyebilmesine karar verildi. Azınlıkların eğitim materyallerinin düzenlenmesinde, “kesinlikle Çin Milli Eğitim Bakanlığı'nın ve Çin Komünist Partisi'nin politikasına rehberlik etmesi ve sosyalizm, komünizm, vatanseverlik gibi siyasi içerikleri de kapsamaması gerektiği” belirtildi ¹⁶⁹.

Çin devleti kurulduktan sonra farklı bölgelerdeki çeşitli azınlıklar, yukarıdaki belgelere göre kendi dil ve yazılarında eğitim yapmaya başladı. Özellikle ilkokul ve ortaokulların azınlık dilinde eğitim yapması ilk adımda gerçekleşmeye başladı. 1947 senesinde kurulan İç Moğol Özerk Bölgesi, kurulduğu yıldan itibaren Moğol dilinde eğitim veriyordu ¹⁷⁰. Çin devleti kurulduktan sonra, 1954'te İç Moğol Özerk Bölgesi Halk Hükümeti aşağıdaki kararı aldı: “Okul yönetimleri Moğol dilinde eğitim veren sınıflar ve Çin dilinde eğitim veren sınıflar halinde, ayrı eğitim sınıfları açmayı uygulayacak. Yani Moğol azınlıklarının yaşadığı bölgelerde, Moğolca okul ve Çince okul olarak, ayrı okulları kurmak; karışık yaşam bölgelerinde ¹⁷¹ ise Moğolca ve

¹⁶⁸ Jing, **age**, 47-48.

¹⁶⁹ Yang, **age**, 81.

¹⁷⁰ Jing, **age**, 61.

¹⁷¹ Moğollar ile Hanların karışık yerleştiği bölgeler

Çince eğitim dillerinde, ayrı eğitim sınıfları bulunan birleşik okul kurmak ”¹⁷². Dönem istatistiklerine göre İç Moğol Özerk Bölgesi'ndeki Moğol azınlıklarının %70'ten fazlası kendi dilini kullanıyordu, Çince bilmiyordu ¹⁷³. Ama Moğollarla Çinlilerin karışık yerleştiği bazı bölgelerde, az sayıda da olsa Çinli çocukların eğitim görmesi söz konusuydu. Bu durumlar değerlendirilerek yine aşağıdaki gibi düzenlemeler yapıldı. İlkokul döneminde Moğolca bilen çocuklar için Moğol dilinde eğitim yapılacak ve Çince dil dersi eklenecek. Moğolca bilmeyen çocuklar için Çince dilinde eğitim yapılacak fakat Moğol dili dersi eklenecek ¹⁷⁴. Bazı kırsal bölgelerdeki ilkokullarda iki dil eğitimi yapmak zor olduğundan dolayı, genelde sadece Moğolca eğitim yapılıyordu, Çince öğrenilmiyordu. Ortaokullarda ise üç çeşit yöntem kullanılıyordu. Bunlar 1) Eğitim dili Moğolca olacak, fakat ek olarak Çince dersi yapılmayacak; 2) Bazı dersler Moğol dilinde yapılacak, Bazı dersler Çince yapılacak; 3) Eğitim dili Çince olacak, ek olarak Moğolca dersi verilecek. Bazı bölgelere de, koşulları el verdiği takdirde, farklı yabancı dil eğitimi yapabilme izni de verildi ¹⁷⁵.

Xinjiang Uygur özerk bölgesinde¹⁷⁶ ise iç Moğol özerk bölgesinden farklı olarak 13 çeşit azınlık yaşıyordu. Bunların içinde Uygurlar çoğunluğu teşkil ediyordu. “Herkes kendi alfabesinde eğitim yapsın” siyasetinin etkisi altında, döneminde Xinjiang bölgesinde, genel olarak az sayıdaki Rus okullarının haricinde, 6 farklı dilde eğitim yapılmaya başladı. Bunlar Uygurca, Kazakça, Kırgızca, Moğolca ve Şibeçe'den (xi bo) ibarettir ¹⁷⁷.

Bu dönemde siyasetin verdiği havayla, her yerde azınlıkların kendi dilindeki okullar peş peşe açılmaya başlanmışsa da, okullardaki gerçek durum pek parlak değildi. Azınlık okullarında öğretmen yoksunluğu ya da öğretmen yetersizliği, kullanılacak, okutulacak kitap ve ders materyallerin bulunmaması en ciddi sorunlardan biriydi. İlk zamanlarda bu meseleyi hızlı bir şekilde halletmek için, azınlık eğitim kitabı ve her çeşit ders materyallerinin hazırlanmasında örnek alma usulü kullanıldı ¹⁷⁸. Bunu o

¹⁷² Jing, **age**, 61.

¹⁷³ **age**, 61.

¹⁷⁴ Jing, **age**, 61.

¹⁷⁵ **age**, 62.

¹⁷⁶ Xinjiang Uygur özerk bölgesinin eğitim durumu hakkında, önümüzdeki bölümde tekrar değineceğiz.

¹⁷⁷ Jing, **age**, 62.

¹⁷⁸ Yang, **age**, 81.

dönemde gerçekleşen aşağıdaki örneklerden daha net anlayabiliriz: Örnek 1- Xinjiang Uygur özerk bölgesinde yaşayan Uygur, Kazak, gibi azınlıkların, ilkokul ve ortaokul ders kitaplarının yapılmasında, azınlık edebiyat dersini kendilerinin düzenlemesi dışında, diğer bütün ders materyalleri Sovyetlerin ilk ve ortaokullarındaki ders kitaplarından örnek alındı. Yani materyal içeriklerinin hepsi örnek alınan kitaplardaki gibi düzenlenecekti. Örnek 2- Moğollar için Dış Moğolistan Cumhuriyeti'nin Moğolca ders kitapları örnek alındı. Örnek 3- Kore azınlıkları için Güney Kore Halk Cumhuriyeti'nin ilkokul ve ortaokulların, siyaset dersi haricinde, sözel ders materyalleri örnek alındı. Ama siyaset dersi Kore azınlıkları kendilerinin düzenlemesine bırakıldı. Sayısal dersler ise genelde tercüme ediliyordu ¹⁷⁹. İlk zamanlardaki bu telaş atlatıldıktan sonra, yavaş yavaş ders materyalleri tamamıyla tercüme edilmeye başladı.

Dönemin azınlık okullarındaki ders planı ve müfredata gelince, azınlık okullarındaki eğitim programı merkez eğitim bakanlığının şartlarını temel alarak, merkezi halk hükümetinin devlet idari meclisindeki “Eğitim Sistemindeki Reform” kararına uyum sağlayacak şekilde yapılması gerekiyordu ¹⁸⁰. Bu dönemde uygulanan politikalar sayesinde, azınlıkların kendi dil yazısında eğitim yapmasına izin verilse de ders içeriği olarak ilkokul ve ortaokullarda, memlekette aynı ders materyalleri kullanmak gereksiniminden dolayı, hatta azınlıkların kendilerinin düzenlediği edebiyat dersinin içeriğiyle bütün ülkede ortak kullanılan Çin edebiyat dersinin ders içeriği ile neredeyse aynıydı. Yani azınlık edebiyat ders içeriğinin %70'ten fazlası ülkede ortak kullanılan Çin edebiyatı ders içeriğiyle aynı idi ¹⁸¹. O yüzden farklı azınlık dillerinde okullar açılrsa bile azınlık çocukları yine de Azınlık Dili Edebiyat Dersi adıyla Çin Edebiyatı öğreniyordu. Bu durum çeşitli azınlıkların kendi dil ve kültürüne sahip çıkması ve geliştirmesi gibi söylenti ve belgelere tamamıyla aykırıydı. Bu koşullar altında azınlıkların kendi dil yazısı, kültür sanatı, tarihi, coğrafyası ve gelenek göreneklerini öğrenmesi neredeyse imkansızdı. Bugün o döneme tekrar dönüp baktığımız, değerlendirme yaptığımızda, peş peşe azınlık okullarının açılması, herkesin kendi dilinde eğitim yapması, kendi kültürü ve geleneklerine sahip çıkarak

¹⁷⁹ Jing, **age**, 63.

¹⁸⁰ Yang, **age**, 81.

¹⁸¹ **age**, 81.

kendilerini geliştirmesi, milli özerklik politikalarının daha çok bir gösteriş olduğunun kanısına varabiliriz.

Bu dönem sonuna doğru azınlık bölgelerindeki basımevleri de peş peşe kuruldu ve kendi dil yazılarında ders materyallerini basmaya hazırldılar. İç Moğol Özerk Bölgesin'de 1960 yılında Eğitim Basın Yayın Evi kuruldu ¹⁸². Xinjiang Uygur Özerk Bölgesi'nde 1956 yılında Xinjiang Eğitim Basın Yayın Evi kuruldu ve Uygur, Kazak, Moğol, Kırgız, şibe gibi azınlık dillerindeki derslerin kitap materyallerini basmaya hazırlandılar ¹⁸³. 1960'ta Tibet Özerk Bölgesi'nde Azınlık Eğitim Materyallerini Düzenleme Grubu kuruldu ¹⁸⁴.

Bu gelişmeler sonucunda azınlık bölgelerindeki Çince ders kitaplarını bire bir olarak azınlık diline tercüme ederek kullanmaktan başka, bazı yeni düzenlemelerle tekrar derleyerek tercüme etmek ya da kendileri derleyip yazmaktan ibaret yeni usulleri de kullanmaya başladılar. Ama sonuç itibariyle genel olarak ders kitaplarının aşağıdaki gibi düzenlenmesine karar verildi ¹⁸⁵. A) Matematik, fizik, kimya gibi sayısal ders materyalleri tamamıyla Çince ders kitaplardan çevrilecektir. B) Siyaset, tarih, coğrafya dersleri, ilkokul aşamasındaki matematik dersleri ve müzik, beden eğitimi, güzel sanatlar gibi ders materyallerindeyse, devletin belirlediği ortak programlardan yola çıkılacaktır, çevirilerden düzenlenecektir. C) Bunların içinde siyaset dersi içeriklerine, azınlık ders materyallerinde milletler kavramları ve milletler politikaları eklenecektir. D) Tarih ve coğrafya ders içeriklerine azınlık milletler bölge coğrafyası ve azınlık bölgesel tarihinin kısa özeti eklenecektir. E) Müzik, beden eğitimi ve güzel sanatlar ders materyallerinde azınlıkların özelliklerine önem verilerek bazı içerikler eklenecektir.

Bu döneme baktığımızda azınlık eğitim durumunda birçok değişikliğin yapıldığını görebiliyoruz. İlk bölümde Çin'deki azınlıkların gelişme durumlarının birbirinden çok farklı olduğunu söylemiştik. Bu açıdan özet olarak henüz kendileri için hiç eğitim söz konusu olmayan birçok azınlık için olumlu gelişmeler olduğunu söyleyebiliriz. Kendi dillerinde okulların açılması, basın yayın evlerinin kurulması,

¹⁸² age, 79.

¹⁸³ Jing, age, 64.

¹⁸⁴ age, 65.

¹⁸⁵ age, 62-65; Yang, age, 80-82.

ekonomik yardım amaçlı kampanyaların ortaya atılması, derslerin materyallerinin hazırlanması, eğitim sisteminin yavaş yavaş düzene sokulması, dışarıdan baktığımızda çok olumlu gelişmelerdir. Ama olayın içine girdiğimiz zaman birçok şeyin görüldüğü gibi olmadığının farkına varabiliriz. Mesela bazı bölgelerde 1957'den 1958'e kadar olan kısa süreç içinde okulların sayısı 1 kat daha arttı, okullardaki öğrenci sayısı da eş adımıyla 1 kat daha çoğaldı. Okul yaşındaki çocukların okula gitme oranı % 29'dan %80'e, fazla olan bir artış gösterdi ¹⁸⁶. O dönemin siyasi havasıyla kısa sürede meydana gelen bu değişiklik izlediğimiz senelerdeki gerçekleri karşımıza çıkarır. Çünkü okullar sırf sayı olarak hedefleniyordu, maalesef eğitim kalitesi söz konusu değildi. Tahmin ettiğimiz gibi daha sonraki yıllarda okullarda öğretmen bulunmaması, öğrencilerin sınıf geçemezlik gibi bir sürü nedenlerden dolayı okula gitmemesi, azınlık okullarını da öğrencilerden yoksun bırakıyordu.

Özellikle azınlıkların dil ve yazılarındaki reformların sonraki dönemlerde onları nasıl etkilediğini ilerlediğimiz bölümlerde örneklerde görebiliriz. Ders kitaplarının çoğunluğunun Çince'den çevrilmesi ve ders içeriğinin çok az bir kısmının azınlıklarla ilgili olması, bu bakımdan bilgilere ulaşılma sürecini daha da yavaşlatmakla beraber kendi kültür, tarihi ile ilgili net doğru bilgilere ulaşmasını da güçleştiriyor. Bundan daha fazlası azınlıkların kendi dil ve yazılarında eğitim alması onların daha da üst düzey eğitime ulaşması bakımından ileride daha fazla sorun yaratabileceği gibi birtakım sorunlara da yol açabiliyor. Bu dönemde azınlık eğitimi politik nedenlerden dolayı iniş çıkışlı seyirler izledi. Mesela “Milletlerin Kaynaşma Rüzgârı”nın esmesi azınlık eğitiminde çekişen bir aksiliği meydana getirdi. Bu da azınlık eğitiminin farklılığına bakmaksızın yapılan hareketlerin neticesidir ¹⁸⁷. Kısacası bu dönemde azınlık eğitimi, eğitimden ziyade siyasi faktörlerin kurbanı olmuştur. Bu dönemdeki yerli azınlık bölgelerinde kurulan okullardaki öğretmenler genellikle yerli halktan oluşmaktaydı. Birçok okul müdürü yine öğretmenler gibi yerli halktan seçiliyor ve bu okullar merkeze bağlı bölgesel idari sistemle yönetiliyordu.

¹⁸⁶ Yang, **age**, 83.

¹⁸⁷ Teng, **age**, 280.

3.2.2. “Kültür Devrimi” Dönemindeki Azınlık Eğitimi

Bu dönem 1966 dan 1976 ye kadar olan tarihi süreci içerir. Bu tarih Çin'in Kültür Devrimi'nin gerçekleştiği yıllardır. Hatta denebilir ki, Kültür Devrimi'nin gerçekleştirildiği 1966-1976 yılları arasındaki dönem Çin'in insan hakları sicilinin en kötü olduğu yıllardır ¹⁸⁸. Yaklaşık on seneden fazla süren “Dörtlü Çete” hakimiyeti daha yeni filizlenmeye başlayan azınlık eğitimini kökünden yok etmeye yönelik bir eylemde bulundu diyebiliriz. Bu dönemde Çin devletinin ilk kuruluş yıllarında elde edilen eğitim alanında bütün başarılar reddedildi ¹⁸⁹. Herkes için "sosyalizmin eşit üyeleri" denerek azınlık meseleleri ilk baştan reddedildi. Dörtlü çete üyeleri "herkes sosyalizmin eşit üyesidir" görüşüyle azınlık meselesini reddetmekteydi ve "ülkede, azınlık meselesi yoktur, olsa olsa sadece sınıf savaşı vardır" bilincindeydi ¹⁹⁰. Bu nedenle bütün azınlık aydınları, eğitim üyeleri, biraz ileri görüşlü insanların hepsi kapitalizmin savunucuları, aynı zamanda sosyalizmin düşmanı olarak iftiralara uğradı ve savaşa çağrıldı; hatta birçok ileri görüşlü, aydın, yetenekli insanlar öldürüldü. Azınlık okullarının eğitimi durduruldu. Azınlık eğitimi sistemi olan her yerde, ilgili makamlar kapatıldı ya da dağıtıldı. Azınlık bölgelerine ekonomik yardım kampanyaları tamamıyla kesildi ¹⁹¹.

Bu dönemde azınlık eğitim idari mekanizmaları gereksiz ya da fazla sayılarak dağıtıldı ve kapatıldı. Bazı azınlık okullarının eğitim dili Çince olarak değiştirildi. Azınlık edebiyatı dersleri kaldırıldı ya da azaltıldı. Sonuç itibarıyla azınlık okullarında, öğretmenin anlatmakta güçlük çekmesi, öğrencinin de anlamakta zorlanması gibi bir durum ortaya çıktı ¹⁹².

Bu dönemi özetlersek, Çin devleti kurulduktan sonra, sadece azınlıklar değil bütün ülke vatandaşlarının hepsi, her alanda, büyük ölçüde zarar görmüştür. Korkunç ve sistematik insan hakları ihlalleri ise, Büyük Proleter Kültür Devrimi sırasında yaşanmıştır ¹⁹³. Devrimsel çizginin “sol” a kayışı, o yıllarda birçok entelektüelin eziyet görmesinde başrol oynamıştır. Bu kötü deneyim, bilim insanlarını, çeşitli

¹⁸⁸ Amanov, **age**, 76.

¹⁸⁹ Teng, **age**, 300.

¹⁹⁰ Bkz: Jing, **age**, 65-68.

¹⁹¹ Feng xi, Li lei, **age**, 174.

¹⁹² Yang, **age**, 83.

¹⁹³ Jack Donnelly, *International Human Rights*, s. 116; Aktaran: şatlık amanov, **age**, 72.

bahanelerle otorite tarafından eleştirilme korkusuyla, saf akademik araştırmalara girişme konusunda engellemiştir. Öte yandan, kültürel devrim sırasında, yıllar süren siyasal mücadele, ülkeyi yoksulluk sınırına itmiştir. Ciddi kaynak sıkıntısı, akademik araştırmaların gelişimini engellemiştir ¹⁹⁴. O yüzden azınlık eğitimi telafi edilemez bir zarara uğramıştır. Bu döneme Çin devleti kurulduktan sonraki azınlık eğitiminin felç dönemi diyebiliriz.

3.2.3. Azınlık Eğitimindeki Yeniden Yapılandırma Dönemi

Bu süreç 70'li yılların sonundan başlayıp 80'li yılların ortasına kadar süren tarihi süreci içerir. Dışa açılma ve reform kararlarının alındığı 1979 yılındaki ÇKP'nin 11. Merkez Komitesi toplantısından itibaren, Çin toplumu her düzeyinde dramatik değişikliklere tanık olmuştur ¹⁹⁵.

1950'lerde esas olarak tarıma ve köylülüğe dayalı bir kalkınma stratejisi izleyen Çin, Deng Xiaoping yönetiminin 1980'lerin başında uygulamaya koyduğu "Dört Modernleşme" programı çerçevesinde sanayi, teknoloji ve savunma endüstrisi alanlarında büyük bir ilerleme kaydetmiştir ¹⁹⁶.

Deng döneminde azınlıklarla ilişkiler tekrar yumuşamaya başladı. Kültür Devrimi boyunca azınlıklara karşı izlenen politikaların yanlışlığının farkında olan ılımlı kanat, 1970'lerin sonunda yeniden farklılıklara saygı politikasına geri döndü. Ekonomik kalkınmanın etnik huzursuzlukları gidereceği felsefesinden yola çıkıldı ¹⁹⁷.

Bu gelişmeler "Kültür Devrimi" döneminde tahribata uğrayan azınlık eğitim sistemi ve azınlık eğitim politikalarında da kendini gösterir. Kültür devriminde azınlık eğitim politikalarının tamamıyla yanlış olduğu kabullenilir. Tekrardan yapılandırma ve onarma çabası içine giren azınlık eğitim sistemi, başa dönmüş olur.

Yeniden belirlenen azınlık eğitim politikası ve görevlerinin en önemli noktası tekrar azınlık memurlarının yetiştirilmesi olarak biliniyor. Bu belirlemeye azınlıklardan çok

¹⁹⁴ Gustaaf Geeraerts, Men Jing, "Çin'de Uluslararası İlişkiler Teorisi", çev: Gökhan Koçer, *Avrasya Dosyası*, c. 12, s. 1, (2006): 182.

¹⁹⁵ Geeraerts, Men Jing, *age*, 155.

¹⁹⁶ Amanov, *age*, 74.

¹⁹⁷ Aktoprak, *age*, 148.

sayıda uzman teknik eleman ve yöneticinin de yetiştirilmesi ekleniyor ¹⁹⁸. Bu dönemdeki azınlık eğitimiyle ilgili önemli yeni kararlar ve belgeler aşağıdaki gibidir.

- Aralık 1978'de Çin Komünist Partisi'nin 11. Ulusal halk kongresinin 3. Toplantısı yapıldı. Toplantıda “Dörtlü Çete” yönetiminin yanlışlarının düzeltilmesine karar verildi. Karar sonrası azınlık okulları tekrardan açılmaya başladı. Azınlık Enstitüleri yeniden yapılandırıldı ¹⁹⁹.
- 12 Kasım 1979'da Eğitim Bakanlığı ve Devlet Etnik İşler Komisyonu “Azınlık Enstitülerinin Genel Hizmet Özeti ve Bundan Sonraki Siyasi Vazifeleri Hakkında Rapor”u açıkladı. Raporda devletin yeni bir tarihi döneme adım attığı vurgulandı. Eski azınlık eğitiminin siyasi vazifesi olan “Siyasi Memurların Yetiştirilmesi” siyaseti yeniden “bütün güçle dört temel prensibin ihtiyacı olan, komünizm duygularına sahip olan siyasi memur ve teknik uzman yetiştirmek, bununla azınlık bölgelerinde sosyalizmin kuruluşu için hizmet vermek” diye yeniden düzeltildi. Bu rapor gerçi azınlık enstitüleri raporunda açıklandı. Ama bu yeni tarihi dönemde, azınlık eğitiminin yeni siyasi vazifesi olarak kabul edildi ²⁰⁰.
- Temmuz 1980'de Eğitim Bakanlığı ve Devlet Etnik İşler Komisyonu “Azınlık Bölgelerine Yapılan Yardım Paralarından Azınlık Eğitimi İçin Belli Bir Miktarı Ayırma Önerisi” yaptı. Devletin, eğitim için normalde ayrılan paranın haricinde, azınlık eğitimi için, o bölgelere yardım amaçlı ayrılan paranın da bir bölümünü eğitime vermesi önerildi ²⁰¹.
- 9 Ekim 1980'de Eğitim Bakanlığı ve Devlet Etnik İşler Komisyonu “Azınlık Eğitim Hizmetlerini Geliştirme Fikri” ni ortaya koydu. Bu belgede azınlıklarla ilgili yürütülen eski politikaları “Düzeltilme, Reform, Yeniden Düzenleme, Geliştirme” usulüyle istikrarlı gelişmesini sağlamak istendi. İlk dönemde azınlık eğitimindeki merkezi hükümetten, yerel hükümete kadar olan azınlık eğitimi sistemi tekrardan düzenlendi ²⁰².
- 16 Şubat 1981' den 25 Şubat'a kadar tekrar Eğitim Bakanlığı ve Devlet Etnik İşler Komisyonu'nun düzenlemesiyle 3. Kez Ulusal Azınlık Eğitimi Toplantısı

¹⁹⁸ Teng, **age**, 280.

¹⁹⁹ Lin, **age**, 4.

²⁰⁰ Teng, **age**, 302.

²⁰¹ **age**, 303.

²⁰² **age**, 302.

çağrıldı. Toplantıda Çin devleti kurulduktan sonraki yaklaşık 30 senelik azınlık eğitim hizmetleri tekrar gözden geçirildi ²⁰³.

- 1984 “Çin Halk Cumhuriyeti Azınlık Özerk Otonom Bölgesi Kanunu”nu ilan etti ²⁰⁴. Kanunda azınlık özerk bölgelerin azınlık eğitimi hakkında önemli dört noktaya değinildi: ²⁰⁵ 1-Azınlık özerk bölgelerindeki özerk hükümet organları, devletin eğitim politikasına göre, yasalara uyarak, yerel bölgenin eğitim planını, her derece ve her çeşit okulların kurulmasını, eğitim sistemini, eğitim usulü, eğitim içeriklerini, eğitim dilini ve öğrenci kabul kararını belirleyebilir. 2-Azınlık özerk bölgelerindeki özerk hükümet organları azınlık eğitimi geliştirme, cahilliği ortadan kaldırma, her çeşit okulları düzenleme, zorunlu ilköğretimi yaygınlaştırma, orta eğitimi geliştirme, azınlık pedagoji okulu, azınlık meslek okulu ve azınlık enstitülerini kurma, azınlık uzman elemanlar yetiştirme hürriyet ve hakkına sahiptir. 3- Azınlık özerk bölgelerindeki özerk hükümet organları kırsal azınlık bölgeleri, maddi sıkıntısı olan, dağınık yerleşen dağlık bölgelerdeki azınlık bölgeleri için yatılı ve burslu kamusal ilkokul ve ortaokulları kurma yetkisine sahiptir. 4- Azınlık özerk bölgelerindeki özerk hükümet organları, azınlık öğrencilerini kabul eden okulların azınlık dilinde ders kitaplarını kullanmasına ve azınlık dilinde eğitim yapmasına, hem de Çince öğrenme meselesine karar verme yetkisine sahiptir.
- 27 Mayıs 1985'te Çin merkezi hükümeti “Eğitim Sistemindeki Reform” kararını açıkladı. Kararda “İlköğretimden Yerel Hükümetin Sorumlu Olması, Derecelere Bölerek Yönetme İlkesi” açıklandı ²⁰⁶.
- 12 Nisan 1986'da “Çin Halk Cumhuriyeti Mecburi Eğitim Kanunu” ilan edildi. Bu yasada bundan sonra devletin 9 senelik mecburi eğitimi yürürlüğe koyduğu açıkça belirtildi ²⁰⁷. Ancak azınlık bölgelerinde farklı kademeli politika uygulanabileceği belirtildi. Buna göre a) Şehir veya ekonomisi gelişmiş bölgelerde 9 senelik mecburi eğitimi uygulayacağı b) Ekonomik temeli biraz daha iyi olan bölgelerde ilk orta öğretimin mecburi olacağı, sonra yavaş yavaş

²⁰³ Yang, **age**, 85.

²⁰⁴ Jing, **age**, 70.

²⁰⁵ **age**, 21.

²⁰⁶ Yang jun, “Shi Yi Jie San Zhong Quan Hui Yi Lai Dang He Guo Jia De Shao Shu Min Zu Jiao Yu Zheng Ce Zong Shu”, **Min Zu Jiao Yu Yan Jiu**, c.16, s. 3, (Temmuz 2005): 118.

²⁰⁷ Yang, **age**, 118.

mecburi eğitim senesinin çoğaltılacağı, c) ekonomisi gelişmemiş olan azınlık bölgelerinde zorunlu ilkokul eğitimi uygulanacağı, hatta 3, 4 senelik bir mecburi eğitim uygulanacağı, sonra mecburi eğitim senesinin yavaş yavaş yükseltileceği belirtildi.

Bu dönemdeki azınlık eğitim politikalarını tekrar incelediğimiz zaman ilk dönemde yürütülen ya da ortaya atılan temel politikaların bir çoğunun tekrar yürürlüğe girdiğini bazılarının ise kısmen değişiklikler yapılarak yeniden onaylandığını görebiliyoruz. Biz zaten ilk dönem politikaları ile tanıştığımızda, o dönem politikalarının sadece sonraki dönemler için değil, bütün Çin'in azınlık eğitim politikalarının temelini oluşturduğunu söylemiştik. Dediğimiz gibi, bu dönemde yukarıda bahsedilenlerin ve açıklanan kararların dışında, detaylı olarak tekrar açıklama yapmadığımız konuların: Azınlıkların kendi dillerinde eğitim yapması, öğrenci kabulünde azınlıklara öncelik tanıma siyaseti, mezuniyet taksimatında azınlık bölgelerin ihtiyaçlarını değerlendirmek, ortaokul ve liselerde “azınlıklar kavramı ve azınlıklar siyaseti” dersi açmak gibi eğitim politikaları tamamıyla ilk dönemin temel politikalarının daha da geliştirilmiş halidir. Bunların dışında yeni değişiklikler yapılan ve yeniden yürürlüğe giren politikalar ise genel olarak aşağıdaki birkaç noktada gösterilebilir:

1. Öğrenci Seçme Sınavındaki Değişiklikler

Öğrenci seçme sınavındaki bu yeni yapılandırmanın kökleri ta eğitim bakanlığının 1950 yılındaki “1950 Yılı Yaz Dönemi, Yüksek Okulların Yeni Öğrenci Kabulü Hakkındaki Belirleme” dosyasına kadar uzanıyor²⁰⁸. Bu dosya ilk kez Çin yüksek okul eğitiminde azınlık öğrenciler için tercihli siyaset politikasını ortaya koydu²⁰⁹. Dosyada “3 seneden yukarı iş tecrübesi olan sanayi işçileri, memur ve askerler, kardeş millet öğrencileri, yurtdışındaki Çinli öğrencilere, sınav sonuçlarının kötü olması halinde, toleranslı kayıt yapılması lazım” deniliyordu. Buradaki kardeş milletlere toleranslı kayıt yapmak demek, azınlık bölgelerindeki öğrencilere Tercihli

²⁰⁸ Yan wen jun, “Shao Shu Min Zu Di Qu Gao Kao Zhao Sheng You Hui Zheng Ce Yu Jiao Yu Gong Ping Wen Ti Tan Tao”, **Li Gong Gao Jiao Yan Jiu**, c. 26, s. 5, (2007): 62.

²⁰⁹ Cao hong, “Xin Jiang Gao Xiao Zhao Sheng Dui Shao Shu Min Zu Kao Sheng Shi Shi You Hui Zheng Ze Ping Shu”, **Xin Jiang Shi Fan Da Xue Xue Bao: Zhe Xue She Hui Ke Xue Ban**, c. 25, s. 4, (2004): 43.

Politika²¹⁰ yürütme anlamına geliyordu²¹¹. 1957 ve 1961 yılları arasında, dönemin özel koşulları etkisinde azınlık eğitimindeki bu tercihli siyaset “genel öğrencilerle sınav sonuçları aynı olduğu halde, öncelikle kabul etme” olarak değiştirildi²¹². İzlediğimiz 10 seneden fazla süreç içinde (Kültür Devrimi dönemi hariç) aşağı yukarı öğrenci seçme sınavındaki benzer politikaya devam edildi²¹³.

Öğrenci seçme sınavındaki yeni yapılandırma ise 1978’de, öğrenci seçme sınavından sonra, öğrenci kabulünde yeni bir düzenlemeyle ortaya çıktı. Bu dönem Çin azınlık eğitimi için, öğrenci seçme sınavında tarihsel önem kazandıran dönem olarak kabul edilebilir²¹⁴. Bu dönemde açıklanan ilgili belgelere baktığımızda öğrenci seçme sınavındaki değişikliklerin, özellikle öğrenci kabul puanı ve sınav dili çerçevesinde değerlendirildiği anlaşıyor. En önemli yeni düzenlemeden bir tanesi ise “Başvuruda bulunduğu mesleği ile ilgili olan belli derslerde, sınav sonucu özellikle çarpıcı olan öğrencilere ve kırsal kesimlerdeki azınlık öğrencilerine, seçim yaparken öğrenci kabul taban sınırında belli derecede tolerans yapılabilir”²¹⁵ dendi. Özellikle devletin tüm ülke genelinde, aynı zamanda ortak yapılan öğrenci seçme sınav sistemini yürürlüğe koymasıyla, azınlık öğrencilerinin eğitime devam etme oranı belli derecede düştü²¹⁶. Bu duruma rağmen 1981 yılında üniversite seçme sınavında bir adım ilerleyerek şu düzenleme yapıldı²¹⁷. (1) Kırsal, dağlık ve kasabalardaki azınlık öğrencileri için bölgenin gerçek durumuna göre öğrenci seçmesinde kabul puanı belli derecede indirilebilir. (2) Karışık yerleşim bölgelerinde Çinli öğrencilerle beraber aynı sınava tutulan azınlık öğrencileri için öncelik tanınır. (3) Üniversiteler azınlık sınıflarını tesis edebilir ve öğrenci kabul puanını indirerek kırsal, dağlık ve kasabalardaki azınlık öğrencileri bu sınıflarda okutabilir.

Sınav diline gelince, 1978’de azınlık özerk bölgeleri, oblastlar, nahiyeler ve azınlık yerleşim bölgelerindeki azınlık öğrencilerin sınava kendi dilinde girmesine izin

²¹⁰ Tercihli politika hakkında ileride tekrar değineceğiz.

²¹¹ Yan, **age**, 62.

²¹² Teng xing, Ma xiao yi, “Zhong Guo Gao Deng Jiao Yu De Shao Shu Min Zu You Hui Zheng Ce Yu Jiao Yu Ping Deng”, **Min Zu Yan Jiu**, s. 5, (2005): 1.

²¹³ Teng xing, Ma xiao yi, **age**, 2.

²¹⁴ Yan, **age**, 62.

²¹⁵ Teng, **age**, 304.

²¹⁶ Liu si, “Gao Xiao Zhao Sheng Zhong Shao Shu Min Zu You Hui Zheng Ce Fen Xi”, (Xue Shuo Shi Xue Wei Lun Wen, Dong Bei Shi Fan Da), (Yüksek Lisans Tezi, Dong Bei Pedagoji Üniversitesi, 2007), 7.

²¹⁷ Liu si, **age**, 7.

verildi ²¹⁸. Bu durum Şubat 1981'de milli eğitim bakanlığının ilan ettiği belge “1981 yılı yüksek eğitim okullarının öğrenci kabul hizmetindeki düzenlemeler”de şöyle belirlendi.

“Azınlık özerk bölgelerinde, kendi dilinde eğitim yapan yüksek eğitim okulları ve bölümler için azınlık özerk bölgesi kendi soru hazırlayacak azınlıklar sınava tabi tutulacaklar ve kabulleri yapılacaktır. Tüm ülke genelinde yapılan ortak sınava katılmayacaktır. Kendi azınlık dilinde eğitim alan lise mezunları, eğer eğitim dili Çince olan yüksek okullara başvurmak istiyorsa, tüm ülke genelinde yapılan ortak sınava tabi tutulacak ancak Çince dersi sınavı için ayrıca soru hazırlanacak ve bu soru çevrilmeyecek, öğrenci doğrudan Çince cevaplayacaktır. Ama başka ders sınavı için sorular azınlık diline çevrilebilir ve kendi dilinde cevaplayabilir. Çince dersi sınavına tabi tutulmanın haricinde azınlık özerk bölgesi azınlık dili dersi sınavı yapma kararı verebilir ancak sınav sorusunu kendileri hazırlaması lazım. Bu durumda Çince dersi sınav sonucu ve azınlık dili dersi sınav sonucunun her biri % 50 oranda ağırlıklı olmalı. Ama kesinlikle Çince dersi sınavından geçme puanına ulaşan öğrenciler kabul edilir”²¹⁹

Öğrenci seçme sınavında, azınlık öğrenciler için sınav puanını indirme ve sınav dilinin azınlık dilinde yapılabilmesi 1981’den itibaren tamamıyla resmileşti ve hâlâ geçerliliğini sürdürmektedir. Bu kural sadece üniversite seçme sınavı için değil yetişkinler yüksek öğretimi ve meslek okullarında da geçerlidir. Bu düzenleme 1984 yılında ilan edilen “Çin Halk Cumhuriyeti Azınlık Özerk Otonom Bölgesi Kanunu”na eklendi. Bu yasanın 65. maddesinde “yüksek eğitim okulları azınlık öğrenci sınıfları, azınlık öğrenci hazırlık sınıfları açacak ve özellikle azınlık öğrencileri kabul edecektir. Aynı zamanda odaklı öğrenci alım ve odaklı öğrenci taksim usulü kullanacaktır. Yüksek eğitim okulları ve orta derecedeki meslek okulları öğrenci kabulünde azınlık öğrencilere göre belli derecede toleranslı kabul kriter koşullarını sağlayacaktır”²²⁰ diye belirlendi.

2. Azınlık Öğretmenlerin Statüsünde Değişiklikler

Azınlık öğretmenlerin statüsünde yapılan önemli değişiklik ise, sınır bölgelerindeki halk öğretmenlerinin (halk içinden gönüllü olarak oluşan öğretmenlerdir. Genelde halk öğretmenlerinin belirli ders programı ve çalışma saatleri olmamaktadır. Devlet tarafından görevlendirilmediği için belli maaş sistemi de yoktur.), iş öğretmenleri (iş

²¹⁸ Teng, **age**, 304.

²¹⁹ **age**, 305.

²²⁰ **age**, 305.

öğretmeni aynı zamanda ofis öğretmeni olarak da biliniyor. Yani devlet tarafından görevlendirilen, belli ders programı ve ders saatları olan maaş sistemi ile çalışan öğretmenlerdir.) olarak değiştirilmesidir. Aslında bu değişiklik 1976 yılında eğitim bakanlığının 136 sınır bölgesindeki (sınır bölgelerinin çoğunluğu azınlıkların toplu yaşadıkları bölgelerdir) halk öğretmenlerini, yeterlilik sınavından sonra iş öğretmenine dönüştürme duyurusundan ²²¹ sonra gerçekleşti. Ekim 1979'da Milli Eğitim Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Tarım Bakanlığı, Devlet Etnik İşleri Komisyonu, Devlet İş Makamı hep birlikte “Sınır Bölgelerdeki Nahiye, Şehir Ortaokul ve İlkokullarındaki Halk Öğretmenlerini İş Öğretmenlerine Dönüştürme Duyurusu”nu yaptı ²²². Duyurudan hemen sonra aynı sene sınır bölgelerdeki 136 nahiye ve şehrin halk öğretmenlerini sınava sokarak, sınavda başarılı olanların hepsini iş öğretmeni olarak değiştirmeye karar aldı. Karar alındıktan sonra sınır bölgelerdeki öğretmenler artık halk öğretmenleri olarak değil resmi öğretmen olarak kullanıldı. Öğretmen ordusundaki bir diğer değişiklik ise azınlık pedagoji okullarının kurulmasıydı. Ağustos 1980’de Milli Eğitim Bakanlığı “orta derecedeki pedagoji eğitimini güçlendirme hakkındaki teklif”i sundu. Teklifte nüfusu biraz fazla olan bölgelerde bir ya da iki tane iyi pedagoji okulu kurarak azınlık ilkokullarında kalifiye azınlık öğretmenlerin ders vermesini önerdi ²²³.

3. Genel Yüksek Okullarda Azınlıklara Özel Sınıfların Oluşturulması

Öğrenci seçme sınavında, azınlık öğrencilere uygulanan puan indirme siyaseti olsa da eğitim kalitesindeki farklılıktan dolayı, azınlık öğrencilerin yüksek okullara geçmesi çok düşük orandaydı. Bu duruma göre Haziran 1980’de Milli Eğitim Bakanlığı “1980’de Memleketteki Bazı Önemli Yüksek Okullarda Deneme Amaçlı Azınlık Sınıfı Açma Duyurusu”nu yaptı. Deneme amaçlı azınlık sınıfı ilk olarak milli eğitime bağlı 5 yüksek okulda açıldı, her sene toplam 150 öğrenci kabul ediliyordu ²²⁴. Bu karar Çin hükümetinin azınlık eğitiminde, uzman eleman yetiştirme amaçlı alınan önemli ve özel politikalarından bir tanesiydi. Yukarıda açıklanan karar gereği, Pekin Üniversitesi'ne bağlı olan azınlık sınıfı hariç, ²²⁵ hepsi hazırlık sınıflarıydı ²²⁶.

²²¹ Yang, **age**, 97.

²²² Jing, **age**, 97.

²²³ Teng, **age**, 306.

²²⁴ **age**, 306.

²²⁵ Pekin üniversitesi azınlık sınıfı, normal dört senelik lisans eğitimi sınıfı olarak açıldı.

Hazırlık sınıflarında, genelde eğitim dili Çince olan okullarda, yüksek eğitimi devam ettirebilmek için Çince öğretiliyor²²⁷. Bu karardan sonra her yerde peş peşe azınlık deneme sınıfları açılmaya başladı. 1982’den itibaren azınlık sınıfları sadece eğitim bakanlığına doğrudan bağlı olan önemli yüksek okullarda değil, bazı yerel okullarda da düzenlenmeye başladı.

1983 yılında Eğitim Bakanlığı ve Devlet Azınlık İşleri Komitesi “Yüksek Okullardaki Azınlık Sınıflarının Yönetimini Güçlendirme ve daha da İyileştirme Hakkındaki Fikri”ni şöyle belirtti: Azınlık sınıfları üç türe ayrılıyor. Bunlar sırasıyla hazırlık sınıfları, mesleki eğitim sınıfları ve lisans eğitim sınıflarından ibarettir. Süresi bir ya da iki sene olacaktır²²⁸. İstatistiklere göre, sadece eğitim bakanlığına doğrudan bağlı olan 10 tane önemli devlet okuluna 1984 ve 1985 yılları arasında 20 tane azınlık milletten toplam 1140 tane öğrenci kabul edilmiştir. Bunun dışında yerli okullardan 13’ünde 1982 ve 1983 yılları arasında toplam 47 azınlık sınıfı düzenlenerek 1300 öğrenci kabul edilmiştir²²⁹.

Azınlık sınıfları özellikle Tibet ve Xinjiang Uygur özerk bölgesi için ayrı bir öneme sahip diyebiliriz. Çünkü 1985 yılında parti merkez komitesi Pekin, Tianjin, Shanghai gibi 18 büyük şehir ve eyalette, İç Bölge Tibet Azınlık Sınıfı (nei di xi zang ban) açma kararını aldı. Karar sonucu ilk oturumda 1300 Tibetli ilköğretim mezunu eğitimini iç bölgelerde devam ettirmeye gönderildi²³⁰. 1989 senesinden sonra, devlet şurasının (State Council) 22 bakanlık ve komisyonu, 50 yüksek okulda sadece Xinjiang Uygur özerk bölgesine özel azınlık sınıfı kurma kararı aldı²³¹.

4. Azınlık Bölgelerindeki Eğitimin Azınlıklara Gerçekleştirilmesi

1982 senesinde tekrar düzenlemeye konulan “Çin Halk Cumhuriyeti Anayasası” ve Mayıs 1984’te ilan edilen “Çin Halk Cumhuriyeti Azınlık Özerkliği Kanunu”

²²⁶ Gerekli bir üst sınıf eğitime geçmek için yapılan, öğrencileri hazırlama sınıflarıdır. Süreci bir ya da iki senedir.

²²⁷ “Xinjiang Shao Shu Min Zu Gao Deng Jiao Yu De Xian Zhuang Yu Fa Zhan Dui Ce”, **Xinjiang She Hui Ke Xue dergisi**, Zhong Guo Min Zu Bao, 2009. 01. 05, <http://www.mzb.com.cn/onews.asp?id=27251> [27.02.2009]

²²⁸ Jing, **age**, 88

²²⁹ **age**, 88

²³⁰ Dong yue, “Peng Bo Fa Zhan De Shao Shu Min Zu Jiao Yu”, china education and research network, <http://www.edu.cn/20010823/207543.shtml> [03.04.2009]

²³¹ Jing, **age**, 88.

azınlıkların kendi eğitimlerini kendi yapabilmesini sağladı ve bu kanunen yasalaştırdı²³². Bu iki kanunun ilan edilmesi, azınlıkların kendi dilinde eğitim yapabilmesi ve kendi bölgelerinin somut durumlarına göre eğitim yasa tasarılarını ortaya koymasının yasal güvenceleri oluşturuldu²³³. 1984 yılında ilan edilen “Çin Halk Cumhuriyeti Azınlık Bölgeleri Özerklik Kanunu”nda azınlık bölgelerinin eğitim hürriyet hakkına açıklama getirildi. Bu kanuna göre hak şöyle açıklanıyordu: “Azınlık bölgelerindeki kendini yönetme organları devletin eğitim politikalarına göre, yasalara uyarak, kendi bölgesinin eğitim planını, her derecede çeşitli okulların kurulmasını, eğitim sistemini, okul şekli, eğitim içeriği, eğitim dili, öğrenci kabul usullerini düzenleyebilir. Azınlık bölgelerindeki kendini yönetme organları bağımsız olarak kendi azınlık eğitimini geliştirebilir, cahilliği ortadan kaldırabilir, çeşitli okullar kurabilir, zorunlu ilköğretimi yaygınlaştırabilir, orta eğitimi geliştirebilir; azınlık pedagoji okulları, azınlık orta meslek okulları, azınlık enstitüleri açabilir. Her çeşit azınlık uzman elemanları yetiştirebilir. Azınlık bölgelerindeki kendini yönetme organları ekonomik durumları zor olan kırsal bölgeler, dağınık yerleşmiş dağlı bölgelerdeki azınlıklar için yatılı ve burslu olan kamusal ilkokul ve ortaokulları tesis edebilir ”²³⁴. Bu belge Çin azınlıklar bölgesi özerk organlarının temel eğitimi bağımsız kalkındırmasının en önemli yasal garantisi idi²³⁵. Bu yasalardan sonra, Çin’de eğitimle ilgili çeşitli hukuksal metinler peş peşe ortaya çıktı. Bu koşullar altında bütün bölgede azınlıkların kendi dili varken muhakkak kendi dilinde eğitim yapmaları teşvik edildi.

5. Azınlık Ders Materyalleri İçeriğindeki Bazı Yeni Düzenlemeler

1980 senesinde ortaya atılan “Azınlık Eğitim Hizmetlerini Geliştirme Fikri”nde azınlıkların kendi dilinde eğitim yapmaları gerekli olduğu, kendi dilini iyi öğrendikten sonra eşzamanlı olarak Çince’yi de öğrenmesi gerektiği belirtilmişti²³⁶. Bu belgeden sonra, özellikle anayasa ve özerklik kanununda azınlıkların kendi dil

²³² Yang, **age**, 121.

²³³ **age**, 121.

²³⁴ **age**, 117-118.

²³⁵ **age**, 118.

²³⁶ **age**, 103.

yazısında eğitim yapma haklarının yasallaştırılmasının verdiği güvenceyle,²³⁷ azınlık dilinde ders materyallerinin tekrardan düzenlenmesi gündeme geldi. Azınlık ders materyallerinin düzenlenmesinde, başka ders materyallerinden farklı olarak azınlık özelliklerini taşıması, sırf Çince'den çevri yapılmamasına da dikkat edilmesi vurgulandı²³⁸. İlk dönemlerde sadece Çince ders materyallerinden çeviri yapılarak, azınlık ders materyali olarak kullanılmasına dikkat çekildi. Azınlık tarih ve edebiyat ders materyallerinin içeriklerinde belli yenilikler yapıldı. Azınlıkların kendileri ile ilgili olan bazı tarihi kahramanların ve edebiyat yazarlarının eserlerine yer verilmesine izin verildi. Böylece azınlık ders materyallerinin düzenlenmesinde, içeriğinin belli derecede azınlık özelliği taşımasına dikkat edildi.

Bu düzenlemelerin yanı sıra Ekim 1982'de Milli Eğitim Bakanlığı ve Merkezi Hükümetin Propaganda Departmanı Xinjiang Uygur özerk bölgesinde yüksek okullarda ve orta meslek okullarında “Azınlık Kavramı ve Azınlık Politikası” dersini zorunlu ders olarak açmaya karar verdi. Kararda bu dersin okul eğitim planında zorunlu ders olarak öğretilmesi ve var olan “Azınlık Kavramı ve Azınlık Politikası” ders saatinin üzerine, her okulun kendi durumuna göre, mevcut ders saatinin üstüne 50 ila 70 saate kadar eklenerek ders saatinin çoğaltılması önerildi²³⁹. Ders içeriği olarak da Marksizmin millet görüşünü ve Çin komünist partinin milli azınlık politikalarını öğrencilere iyice öğretmesi, azınlık ve Çinli ilişkilerinde azınlıkların Çinlilerden ayrılamayacağı ve Çinlilerin de azınlıklardan ayrı kalamayacağı görüşlerini anlatması açıkça belirtildi.

“Azınlık Kavramı ve Azınlık Politikası” dersi günümüzde de azınlık okullarının önemli zorunlu derslerinden bir tanesidir. Aşağıdaki örnek, azınlık eğitiminin en yüksek kurumu olan Merkez Milletler Üniversitesi'nin “Azınlık Kavramı ve Azınlık Politikası” ders içeriği ve dersle ilgili açıklamalarıdır:²⁴⁰

²³⁷ Azınlıkların kendi dillerinde eğitim yapmasıyla ilgili maddeler 1982' yılı “Çin Halk Cumhuriyeti Anayasası”na, 1984'yılı mayısta “Çin Halk Cumhuriyeti Azınlık Bölgeler Otonomiye Yasası”na eklendi.

²³⁸ Teng, **age**, 307.

²³⁹ **age**, 308-309.

²⁴⁰ “Ming Zu Li Lun Yu Min Zu Zheng Ce Ke Cheng Jian Jie”, Zhong Yang Min Zu Da Xue, 2008.09.09, (“azınlık kavramı ve azınlık politikası” ders açıklaması 2008.09.09 Merkez Milletler Üniversitesi tarafından açıklanmıştır.)

Ders İsmi: Azınlık Kavramı ve Azınlık Politikası,

Ders Türü: Merkez Milletler Üniversitesi öğrencileri zorunlu genel siyaset kuramı dersidir.

Ders Amacı: Merkez Milletler Üniversitesinin öğrencileri bu dersi aldıktan sonra kapsamlı şekilde Marksizmin milletler kavramının temel görüşlerini anlayıp öğrenecektir. Çin Komünist Partisi'nin azınlık politikalarının önemli içeriklerini sistematik bir şekilde anlayıp öğrenecektir. Çin azınlıklarının genel durumunu sistematik şekilde anlayıp tanıyacaktır. Çin Komünist Partisi'nin, Çin azınlık meselelerini çözümlemesindeki rehberlik ilke prensipleri ve politikasını, usullerini daha derinden anlayıp öğrenecektir. Öğrencilerin milletler kavramı ve milletler politikası anlayış seviye kalitesini yükseltmek, Çin Komünist Partisi'nin, Çin azınlık meselelerini çözümlemesindeki rehber ilke prensipleri ve politikalarından yola çıkarak Çin azınlık meselelerini çözümleme yeteneğini yükseltmektir.

Ders Özelliği: Bu ders Çin'e özgü derstir. Dünyada sadece Çin, azınlık kavramı ve azınlık politikasını bağımsız bir bilim dalı sıfatıyla, özel ders olarak açmaktadır.

Ders Kredisi: 2; ders saati: 36

Yukarıdaki bilgilerden dikkat çekebilecek bir nokta, “Azınlık Kavramı ve Azınlık Politikası” dersinin yerel okullarda veya azınlık bölgelerindeki okullarda, ders saati olarak gözle görülür şekilde fazla olmasıdır.

6. Azınlık Dil Ve Yazısı Hakkında Yeni Reformlar

Bu dönemde dikkat çekici önemli bir değişiklikse 13 Ekim 1982'de Xinjiang Uygur özerk bölgesi 5. Ulusal Halk Kongresi Daimi Oturumunun 17. Toplantısında “Uygur ve Kazakların Eski Yazılarını Yaygın Kullanmak Hakkındaki Kararı”nın açıklanmasıydı²⁴¹. Bu karar sonucu Xinjiang bölgesindeki Uygur, Kazak ilkokulları 1982 güz yarıyılından itibaren 1. sınıftan başlayıp eski yazılarında eğitim yapmaya başlatıldı. Bütün bölgedeki çeşitli Uygur ve Kazak okullarında eski yazıya dönme eğitime başlandı. Aşağıda dil ve yazı reformu yapılan azınlıklardan en önemlileri gerekçeleriyle beraber ele alınacaktır. Bu sırada Zhuang, Jing po, La gu, Wa, Lı su, Bu yı, Miao, Lı, Naxı, Tong, Hanı, gibi azınlıkların Latin alfabesinden oluşturduğu yazıları değiştirilmiyor²⁴².

²⁴¹ Jing, age, 106.

²⁴² Detaylı bilgi için bkz: <http://www.ccnt.com.cn/nation/index2.htm?dir=surver|letter>, [2009.04.14]

Uygur Azınlığı

Uygurların tarihte birkaç alfabe kullandığı biliniyor. Uygurlar İslamiyet'i kabul ettikten sonra Arap alfabesine dayanan Uygur alfabesini kullanmıştır. Fakat bu alfabe Uygur dilini ifade etmek için pek uygun bir alfabe değildir²⁴³. Çin kaynaklarında 1949 yılında Çin Komünist Partisi tarafından, Uygurların eski Arap alfabesi kaldırılıp Kiril alfabesine değiştirilmiştir. 1959'dan sonraki dönemde Çin ve Sovyetler Birliği'nin ilişkileri bozulduğundan Kiril alfabesini Çin Komünist Partisi kullanımdan kaldırmıştır. 1959 yılında, Çin Merkezi Hükümeti tekrar Uygurların kullandığı Kiril alfabesini kaldırıp, Çince Pinyin sistemine dayalı Latin alfabesinden oluşan yazı sistemini getirmiştir²⁴⁴. Bu yeni alfabe de Uygur Yeni Yazısı olarak isimlendirilmiştir. Latin alfabesi Uygurlarda 1959'dan 1982'ye kadar kullanılıyor. Yeni yazı Uygurlar arasında farklı tepkilere yol açıyor ve 1982'de tekrar eski yazıya dönme kararı alınıyor²⁴⁵. 1982'den bu yana eski Arap alfabesindeki yazılarını tekrar reforme ederek, fonetikleşmiş Arap alfabesi kullanıyorlar.

Uygur yeni yazısının bazı Uygur aydınları tarafından şiddetle ters tepkiyle karşılanmasını, bazı araştırmacılar şöyle yorumluyor: Xinjiang Uygur özerk bölgesi halkının şiddetle karşı çıkması sonucunda, Latin alfabesi ikinci plana alınmış ve yerine Arap alfabesi tekrar ön plana çıkarılmaya başlamıştır. Xinjiang Uygur özerk bölgesindeki halk Latin alfabesine yeniliğe karşı olduğu için değil, Latin alfabesinin Çin dilinin fonetiğine uygun olarak hazırlanmış olması dolayısıyla karşı çıkmıştı. Xinjiang Uygur özerk bölgesindeki halk Çin dilinin fonetiğine uygun olarak hazırlanan Latin alfabesinin ana dili asimile etmesinden korkmuştur. Çünkü Guang Ming Rı Bao adlı Çin gazetesi 1977'de yayınlamış olduğu bir yazısında şöyle demektedir:²⁴⁶

“....Çinlilerle, Çinli olmayan milletlerin kaynaştırılmasında Çin dilinin fonetiğine uygun olarak hazırlanan yeni Latin alfabesinin rolü çok mühimdir.”

²⁴³ Henry G. SCHWARZ, **The Minorities of Northern China a Survey**, Center for East Asian Studies, (Washington: Western Washington University, Bellingham, 1984), 8.

²⁴⁴ SCHWARZ, **age**, 8.

²⁴⁵ 1982' yılı 13 Ekimde Xinjiang Uygur özerk bölgesi 5. Ulusal halk kongresi daimi oturumunun 17. toplantısında “Uygur ve Kazakların eski yazılarını yaygın kullanmak hakkındaki kararı” açıklandı. Karar sonucu Uygurlar tekrar yazı değiştirme çabası içine giriyorlar.

²⁴⁶ Alptekin, Erkin “32 Sene Sonra Gördüğüm Doğu Türkistan”, ...s. 140

1982'den bu yana Uygur azınlıkları Fonetikleşmiş Uygur Alfabeti kullanmaktadırlar. 2000 yılı Xinjiang Üniversitesi, Uygurların bilgisayar gibi teknolojik aletlerdeki zorlukları aşmasına imkan sağlamak için, tekrar yeni Uygur Latin yazısını (Uygurca: Uygur Latin Yeziqi) üretmiştir ve bu alfabe, şu an Uygur gençleri arasında epey yaygınlaşmıştır. Günümüzde Uygurca yayınlanmakta olan birçok Uygur internet sayfası, hem Uygur fonetikleşmiş Arap alfabesiyle hem bu yeni Uygur Latin Yeziqi ile yayınlanmaktadır. Fakat bu yeni Uygur Latin Yeziqi devlet tarafından resmen onaylanmış değildir.

Geng Shi Min²⁴⁷ Çin'deki Türk dillerinin metotlu çalışmalarının, 1949'baştadığını söyler²⁴⁸. 1949 güzünde, Pekin Üniversitesi'nin Doğu Dilleri Bölümü müfredat programına Uygurca da ilave edilmiştir. 1951'de merkezi milletler üniversitesi kurulduğunda, Uygurca öğretimi, Azınlık Dilleri Bölümü'ne nakledildi. 1952'nin yazında bu iki bölüm milletler enstitüsü azınlık dilleri bölümünde (öğretim ve inceleme ünitesiyle) Türk dilleri ve edebiyatı kürsüsü içinde birleştirildi. Öğretim ve inceleme Uygur, Kazak, Kırgız ve Çin'de konuşulan diğer Türk dillerinde birleştirildi. 1971'de bölüm içinde, Uygur kürsüsünden başka, bir de Kazak kürsüsü kuruldu. 1986'da ikinci Türk dilleri ve edebiyatı bölümü kuruldu, Yirmi kadar öğretim elemanına sahipti. Bunların yarısı Uygur ve Kazak'tı. Bölümde bir profesör, yedi yardımcı profesör toplam 8 öğretim üyesi, 12 öğretmen vardı. 1986'dan 1987'ye kadar, bölümün 80'i Uygur, 50'si Kazak, toplam 130 öğrencisi vardı. Çin'in milletler arası münasebetler komisyonuna bağlanan Azınlık Dilleri Tercüme Bürosu ve Milletler Yayınevi de Pekin'de bulunmaktadır. Bunlar tercümeyle ve Türk dillerinden biriyle yazılmış eserlerin yayını ile ilgilenirdi. Uygur, Kazak, Kırgız dillerinin birçok ders kitabı, dilbilgisi ve sözlüklerinin hazırlanmasına da 1950'li yıllarda, Merkez Milletler Enstitüsü'nün Türkçe Kürsüsü tarafından başlanmıştı. 1950'li yılların sonundan itibaren yaklaşık 10 seneyi aşkın bir süre: önce aşırı sol çizgisinin engel olması sonra kültür devrimi sebebiyle durduruldu. Ancak Ekim 1976'dan itibaren "Dörtlü Çete"nin yıkılışından sonra, tekrar canlanmaya başladı. Bununla beraber yayın hizmetleri hızlı bir gelişme gösterdi²⁴⁹.

²⁴⁷ Geng shi min Pekin merkez milletler enstitüsü, azınlık dilleri ve edebiyatı bölümü profesörü.

²⁴⁸ Geng, **age**, 302; Bu makale, Permanent International Altaistic Conference Newsletter, 17(June 1987)' den tercüme edilmiştir.

²⁴⁹ Bu paragraf Geng shi min, **age**, 301-303 den derlendi.

Bu yazı reformları, sadece Uygur etnik grubu için değil, kendi yazıları olan diğer Türk etnik gruplarına farklı şekillerde uygulanmıştır.

Kazak Azınlığı

1949'dan sonra Kazakların iki alfabesi olduğu söyleniyor. 1965'ten sonra Çin hükümeti Kazakların kullandığı eski Arap alfabesinin yerine Çince Pinyin'e dayalı Latin alfabesini devreye sokuyor. 1965'ten 1982'ye kadar yayınlanmış ve yazılmış kitapların hepsi Latin alfabesinde basılıyor. 1982'de tekrar yazı değiştirme kararı ile yine eski Arap alfabelerine dönüyorlar²⁵⁰. Anlaşıldığı gibi Kazak dilinin alfabesi de Uygur alfabesinin değişim serüvenlerini yaşamıştır.

Kırgız Azınlığı

Tarihte Kırgızlar, Orhun-Yinsey yazısını kullanmışlardır. 17. ve 18. yüzyıllarda İslam dinine girdikten sonra, Kırgızlar da Orta Asya ve Xinjiang'daki diğer birçok ulus gibi Çağatay yazısını kullanmışlardır²⁵¹. Bu yazı dili ile Kırgız ulusunun konuşma dili arasında oldukça fark vardır. “Ekim Devrimi”nden sonra Sovyetler Birliği'ndeki Kırgızlar Arap alfabesini temel olarak benimsemiş ve bir çeşit Kırgız yazı türü ortaya koymuşlardır. 1930'lu yıllarda Çin'deki Kırgızlar da bu yazıyı kullanmaya başlamıştır. Sadece halk arasında kullanılan bu yazı ile hiçbir Kırgızca yayın yapılmadığı söyleniyor²⁵². 14 Temmuz 1954'te Xinjiang Kızıl-su Kırgız otonom bölgesi kuruldu. Bu arada Kırgız dili araştırma kurulu da kuruldu. 1950'li yıllarda Kırgız dili ve yazısını geliştirmek için Pekin'den Xinjiang Kırgız bölgelerine üç kez dil araştırma heyetleri gönderildi. Kırgız dili ve yazısına hizmet edecek kişiler yetiştirilmesi için 1957 – 1962 yılları arasında Pekin merkezi milletler enstitüsünde Kırgız dili ve edebiyatı bölümü kuruldu. Bu sırada Xinjiang Ürümçi şehrinde, Xinjiang Halk Yayınevi ve Xinjiang Eğitim Yayınevi'nde Kırgız Edebiyatı Derleme Grubu kuruldu. Kırgız yazısı ile birçok siyasi, edebi kitaplarla beraber, ilkokul ders kitapları da yayımlandı²⁵³. Kızıl Su Kırgız otonom eyaletindeki devlet dairelerinde de yazışmalar Kırgız yazısı ile yapıldı. Bunun dışında Kırgız yazısı ile “Kızıl Su

²⁵⁰ SCHWARZ, s. 22.

²⁵¹ Hu zhen hua, “Çin Halk Cumhuriyeti'nde Kırgız Dili Çalışmaları”, **Türk kültürü**, s. 318, 606.

²⁵² Hu zhen hua, **age**, 607.

²⁵³ Hu, **age**, 607.

Gazetesi” çıkarılmaya başlandı. Bu dönemde Kırgız yazısının kullanımı oldukça yaygınlaştı ²⁵⁴.

Daha sonra Uygurlarda ve Kazaklarda olduğu gibi, Latin alfabesine geçmişlerdir ²⁵⁵. Fakat 1960’lı yıllardan itibaren, “Yazı Birliği” adı altında Kırgız yazısının kullanımı durdurulmuş, yerine Uygur yazısı kullanılmıştır. 1976 yılından sonra Kırgız dili tekrar eskisi gibi kullanılmaya başladı. Kırgız yazısı 1979 yılından başlayarak tekrar eski haline getirildi. 1980 yılında Kızıl Su’da Kırgız dili ile “Kızıl Su Gazetesi” tekrar yayınlanmaya başladı. Çok geçmeden Xinjiang Eğitim Yayınevi’inde Kırgız dili düzenleme bölümü de tekrar hizmete başladı. Kırgız ilkokul kitapları bastırıldı. Kırgız ortaokullarında kullanılacak olan Kırgızca kitaplar yayımlandı ²⁵⁶. 1983’te Kırgız alfabesi Xinjiang Hükümeti Dil ve Edebiyat Komitesi tarafından resmi olarak tanındığında okul kitapları Kırgızca yayınlandı. Bir süre sonra da Arapça alfabesine geçilmiştir. Kuzey Xinjiang’ın bazı bölgelerinde yaşayan Kırgızlar Uygur ve Kazak yazısını kullanmaktadırlar.

Özbek Azınlığı

Özbek dili Türk dil grubuna aittir. Uygur diliyle çok yakındır. 1930’lara kadar Xinjiang bölgesinde yaşayan Özbekler Uygur Arap alfabesini kullanırlardı ²⁵⁷. Uygurca ile Özbekçe’nin birbirine çok benziyor olmasından dolayı, Çin’deki birçok dilci Özbekçe ile Uygurca’yı aynı dil olarak görme taraftarıdır. Ama henüz hükümet tarafından onaylanmış değildir ²⁵⁸. Özbek alfabesi de diğer Türk topluluklarının alfabeleri gibi değişimler yaşamıştır. Çeşitli Çin kaynaklarına göre 1927’den önce Özbekler Arap alfabesi kullanmıştır. 1927’den 1940’a kadar Latin alfabesini kullanmışlardır. 1940’tan 1992’ye kadar Kiril alfabesine dönmüştür. Son zamanlarda diğer Türk toplulukları gibi yine eski Arap alfabesine dönmüştür ²⁵⁹.

Sonuç itibariyle Arap alfabesinin yeniden yapılandırılmasıyla, 20 seneden beri Latin alfabesiyle eğitim gören 10 binlerce kişi çok zor durumda kalmıştır. Latin alfabesiyle

²⁵⁴ age, 608.

²⁵⁵ Schwarz, age, 30.

²⁵⁶ Hu, age, 608.

²⁵⁷ Schwarz, age, 52.

²⁵⁸ Wei Wu Er Yu, <http://www.hudong.com/wiki/%E7%BB%B4%E5%90%BE%E5%B0%94%E8%AF%AD>, [15.04.2009]

²⁵⁹ Wu zi bie ke yu, <http://www.yashlar.com/cn/read.php?tid=136>; <http://www.china3view.com/blog/post/224.html>; [15.04.2009]

yayınlanan kitap, ders materyalleri, dergi, gazetelerin hepsi Arap alfabesiyle yayınlanmaya başlayınca, Latin alfabesiyle eğitim gören kuşağın tekrardan Arap alfabesi öğrenmesi zorunlu olmuştur. Aksi halde Arap alfabesiyle yayınlanan günlük gazeteleri bile takip edemeyecek durumda kalmışlardır. Arap alfabesini öğretmek için akşam kursları düzenlenmekte, fakat pek başarılı olunamamıştır ²⁶⁰. Latin alfabesine alışmış olan kuşaklar, Arap alfabesine alışamadığından dolayı kendileri aralarında bir süre Latin alfabesiyle yazılan yazılarla iletişim kurmuşlardır. Sonuçta aynı ailede farklı üç kuşağın birbirleriyle iletişimleri kopmuştur. Kitap raflarındaki Latin alfabesiyle yayınlanan kitaplardan, eski kuşak ve çocukların yararlanması imkansız olmuştur. Latin alfabesiyle eğitim gören kuşağın yeni bilgileri takip etmesi ve bir sonraki kuşakla iletişim kurması zorlaşmıştır.

7. Azınlık Eğitiminde Dinin Yeri

Çin Anayasası ve “Çin Halk Cumhuriyeti Otonom Yasası”nda, herhangi bir şahıs ya da grubun dini bahane ederek milli eğitime karışması katiyen yasaklanmıştır ²⁶¹. Buna ilaveten 17 Şubat 1983’te Devlet İdari Meclisi, Milli Eğitim Bakanlığına “Azınlık Bölgelerindeki Din Ders Müfredatı Hakkındaki Fikri”ni gönderdi. Bu belgede partinin din politikasını ve dini eğitim ile normal müfredatın birbirine karıştırılmaması ve kesinlikle dini eğitimin okul müfredatında olmaması belirtildi. Belge aşağıdaki gibi açıklanıyordu ²⁶². (1) Okulda öğrencilere dini propaganda yapılmayacak, dini düşünceler telkin edilmeyecektir. (2) Okul dersi durdurarak topluca dini faaliyetlerle bulunmayacaktır. (3) Öğrenciler dine inanmaya, rahip, lama olmalarına zorlanmayacaktır. (4) Okulda herhangi bir şekilde din dersi açılmayacaktır ya da din dersi anlatılmayacaktır. (5) Koruma amaçlı okulun normal eğitim düzenine karışmayacak ya da bozmayacaktır. (6) Okulun öğrencilere Marksizimi, Leninizmi ve Mao düşüncelerini öğretmesine herhangi bir şekilde engel olunmayacaktır. Bu karar alındıktan sonra bazı yerlerde şahısların önceden kendilerinin açtığı din okulları, din sınıflarının kapatılması konusu ortaya atıldı.

"Azınlık Bölgelerindeki Din Ders Müfredatı Hakkındaki Fikri" belgesiyle İslam inancı olan azınlık bölgelerinde, azınlık ilk ve ortaokullarında Arap dili dersi açma

²⁶⁰ Alptekin, “Yeni Çin Anayasası ve Çin’deki Azınlık Milletler...”, 289.

²⁶¹ Jing, **age**, 34.

²⁶² Teng, **age**, 308.

talebine de yanıt verildi. Karara göre bazı İslam inancı olan bölgelerdeki azınlık okullarında Arap dili dersi açmak kesinlikle kabul edilmemiştir. “Çünkü tarihten beri Arap dili, memleketimizdeki hiçbir milletin ortak kullandığı dil olmamıştır. Sadece bazı azınlıklar içinde kutsal dini yazı olarak kullanılagelmıştır. İlk ve ortaokullarda Arap dili dersi açmanın gereksiz olduğu belirtilmiş ve Arap dili öğrenme adı altında açılan derslikler yasaklanmıştır”²⁶³.

8. Azınlık Sanatı, Tıp Alanındaki Yeni Siyasetler

Bu dönemde azınlıkların yerel tıp ve sanat alanında kendilerini geliştirmesine izin verildi. Azınlık sanat eğitimi ayrı meslek dalı olarak, araştırma konuları şunları içeriyor: Azınlık müzik eğitimi, azınlık dans eğitimi, azınlık tiyatro eğitimi, azınlık hattatlığı ve resim eğitimi, azınlık kültürel miraslar ve geleneksel kıyafet sanatı eğitimi, azınlık mimarlık eğitimi gibi yeni içerikleri kapsıyordu ²⁶⁴. Döneminde azınlık sanatının önemi vurgulandı. Azınlık sanatının geleceği çok parlak olan bir araştırma dalı olabileceği tahmin edildi.

Azınlık yerel tıbbi konusu, Çin Tıbbı’nın en önemli bir parçası olarak belirlendi. Azınlıklara özgü olan yerel tıp hakkındaki değerli bilgilerin derlenip toparlanması ve bu hizmeti Çin azınlık politikasının önemli bir parçası olarak kabul etmesi belirtildi. Yaklaşık 30’dan fazla azınlık etnik grubunun tıbbi hakkında araştırma, derleme, toplama hizmetleri yapıldı. Kendi yazı dili bulunmayan azınlıkların yerel ilaçlar hakkındaki bilgi ve tecrübeleri Çince olarak kayda geçildi. Özellikle Moğol Tıbbı, Tibet Tıbbı ve Uygur Tıbbı ise Çin Tıbbı’nın ayrılmaz bir parçası olarak değerlendirildi. Şuan Çin’de 196 azınlık tıp hastanesi bulunmaktadır ²⁶⁵.

Sonuç olarak azınlık yerel tıbbi ile beraber azınlık sanatı alanı da destek görmeye başladı. Azınlık sanat okullarının açılması, azınlık sanatına özgü sanat alanlarının gelişmesi hakkında destek verilmesi, devlet tarafından önerildi.

²⁶³ “Zai Yi Xie Duo Shu Ren Xin Jiao De Min Zu Di Qu, Ru He Chu Li Zong Jiao Gan Yu Xue Xiao Jiao Yu Wen Ti” Xinhua Ajandası, 2001-05-18 13:43:47 haberi; http://news.xinhuanet.com/zhengfu/2001-05/18/content_39059.htm, [20.04.2009]

²⁶⁴ Teng, **age**, 261.

²⁶⁵ Zhu guo ben, “Lun Min Zu Yi Xue: Zhong Guo Shao Shu Min Zu De Chuan Tong Yi Xue”, **Shi Jie Ke Xue Ji Shu-Zhong Yi Yao Xian Dai Hua**, c. 8, s. 2, (2006): 71.

Yukarıdaki bütün bu gelişmeleri özetlediğimizde aşağıdaki gibi bir sonuç ortaya çıkabilir. Azınlık eğitimindeki yeniden yapılandırma olarak isimlendirdiğimiz bu dönem, genel olarak azınlık eğitiminin kültür devriminden sonra yeniden canlanma dönemi olmuştur. Azınlık eğitimi için ilk dönemde atılan adımlar politika olarak daha da geliştirilmiştir. Azınlık eğitim politikası yokluktan yeniden var olmuş, eksiklikten yavaş yavaş daha sistematik, daha oturaklı, daha geliştirilmiş biçime sokulmuştur. Teorik olarak baktığımızda gerçekten çok olumlu adımlar atılmış, azınlık eğitime devletin destek politikaları yer almıştır. Yani teoride Çin her zaman azınlık eğitimini geliştirme ve güçlendirme taraftarıdır.

Teori ile uygulamalar arasında her zaman farklılıklar olduğu gibi, Çin azınlık eğitim politikasının uygulanması hakkında da, ister devlet içinde, ister yabancı gözlemciler arasında, sürekli eleştiriler ve tartışmalar mevcuttur. Özellikle kültür devriminde durgun olan azınlık eğitimi, 1980'li yıllardan sonra meydana gelen gelişmelerle karşılaştırıldığında, büyük övgülerle karşılanmaktadır. Fakat bazı araştırmacılar Çin basınında yer alan bu övgü metinlerini ve 1980'den bu yana uygulanan azınlık politikalarını aşağıdaki gibi değerlendirmektedir:

1980'li yıllarda Deng Xiaoping'in başlattığı ekonomik ağırlıklı reformlar sonrasında Marksist ilke ve uygulamalardan yavaş yavaş uzaklaşılırken, Çin resmî ideolojisi de giderek milliyetçi bir söylemle tanımlanmaya başlanmıştır. Sert milliyetçi eğilimlere vurgu yapan böylesi bir değişim süreci, ülke nüfusunun yüzde 8.98'ini oluşturan 55 etnik azınlık için baskıcı politikaların artması anlamına gelmektedir. ABD'nin siyasal baskısına rağmen Çin, özellikle azınlıklara ve dinî gruplara karşı uygulanan politikaların "Kültür Devrimi" bağlamında belirlenmesi konusunda ısrar etmiştir ²⁶⁶.

1980'de uygulanan yeni reformun etkisi, özellikle 1990'lı yıllardan itibaren kendisini daha belirgin bir şekilde göstermeye başlar. Elbette her alanda yapılan reform, azınlık eğitim alanını da etkiliyor. Azınlık eğitiminde de birçok yeni düzenleme yapılıyor. Fakat bunun gerçek etkisi ancak 1990'lardan sonra resme yansımaya başlar. Yukarıdaki değerlendirme gibi, bu reformların azınlık eğitimi için olumsuz yöne doğru kayıp kaymadığı ilerideki bölümde, azınlık eğitimi ile ilgili detaylara girdiğimizde, azınlık eğitimi ile ilgili meseleler ve zorluklara değindiğimizde karşımıza çıkacaktır. Çin azınlık eğitiminde ilk dönemde uygulanan politikaların, politik yönünün abartılı olduğu ve uygulanabilirlikten yoksun olduğunu, Çinli eğitim

²⁶⁶ Amanov, **age**, 83.

uzmanları tarafından da eleştirildiğini belirtmiştik. Ama son dönemde, azınlık eğitimi alanında yapılan reformlardan sonra azınlık eğitim politikasında birçok eksiklik giderilmiştir. Fakat uygulama ve gerçekler arasındaki farka, azınlık eğitiminde yaşanan meselelere, mevcut durumlar konusuna daha detaylı olarak önümüzdeki bölümde değineceğiz.

3.3. ÇİN AZINLIK EĞİTİMİNİN ÖZELLİKLERİ

Çin azınlık eğitimi, Çin milli eğitiminin önemli bir kısmıdır. Öbür taraftan Çin azınlık eğitimi, Çin azınlık politikalarının bir bölümüdür. Bu nedenle Çin azınlık eğitim politikaları hem Çin'in önemli milli azınlık politikalarını içerir hem de Çin'in devlet eğitim politikalarını içermektedir. Dolayısıyla Çin azınlık eğitiminin, Çin milli eğitimi ile ortak tarafları da, farklılık gösteren yönleri de vardır.

Çin azınlık eğitiminin özelliklerini, farklı noktalardan değerlendirmek mümkündür. İlk başta Çin azınlık eğitimi Çin'in önemli devlet politikalarından biridir. 1949'dan bu yana uygulanan politikalara tekrar göz attığımız zaman, Çin azınlık eğitiminin bazı özellikleri karşımıza çıkacaktır. Prof. Jing Donghai Çin azınlık eğitim politikalarının özelliklerini aşağıdaki 7 noktada özetlemeye çalışır. Bunlar sırasıyla aşağıdaki gibidir:

Azınlık eğitiminin özel konumu: Azınlık eğitim politikalarının belirlenmesinde, kesinlikle azınlık halkının eğitim özelliklerine uygun olmasının hesaba katılması gerekiyor. Bu bakımdan azınlık eğitim politikaları, azınlık halkının bölgesel ve yerel bazı özelliklerini barındırdığı için devlet milli eğitiminden farklı olarak, özel bir konuma sahiptir ²⁶⁷.

Azınlık eğitim politikaları belli standartlara sahiptir. Azınlık eğitim politikaları devlet azınlık eğitiminin gelişim aşamalarına yön verdiği için devletin bazı hedef ve görevlerini içermektedir ²⁶⁸.

Azınlık eğitim politikaları sistematik özelliğe sahiptir. Azınlık eğitim politikaları devlet milli eğitim politikasının önemli bir parçası olduğundan dolayı hem devlet eğitim politikalarına bağlıdır, aynı zamanda farklı durumundan dolayı, devlet eğitim

²⁶⁷ Jing, **age**, 30.

²⁶⁸ **age**, 31.

politikası içinde, kendine özgü farklı bir sistem de oluşturmuştur. Çünkü azınlık eğitim politikaları içinde, bir taraftan devletin belirlediği azınlık eğitimi ile ilgili politikalar varken, diğer yandan, azınlık yerli hükümetlerinin kendi durumlarına göre belirlediği bazı siyasetler de yer almaktadır. Bu politikalar hem birbirine sımsıkı bağlıdır, birbirini destekler, yeri gelince de belli derecede birbirine kısıtlama da getirebilir ²⁶⁹.

Çin Komünist Partisi'nin belirlediği bu azınlık eğitim politikası azınlık eğitimi için yüksek yetki rolüne sahiptir ²⁷⁰.

Azınlık eğitim politikaları istikrarlıdır. Fakat devletin siyasi, ekonomik ve kültürel bakımdan gelişen bazı durumlarına göre, sadece ayarlamalar, reformlar, bazı küçük değiştirmeler yapılabilir ²⁷¹.

Azınlık eğitim politikaları esnektir. İlk olarak azınlık eğitim politikaları dosya içerikleri bakımından genel ilkeleri içerir. Azınlık eğitim politikaları, mükemmel değildir. Fakat zamanla sürekli eksikliklerini gidermekte ve daha da gelişmektedir ²⁷².

Azınlık eğitim politikalarının farklı azınlık bölgelerindeki uygulanması eşitlik kazanmış değildir ²⁷³.

Çin azınlık eğitiminin özelliklerini, farklı araştırmacıların değişik yorumlarından yola çıkarak, özetlemeye çalışırsak aşağıdaki birkaç nokta göze çarpabilir.

İlk önce azınlık eğitiminin uygulama hedefi farklıdır. Çin yasalarında, azınlıklar kendi dillerini kullanma ve kendi dilinde eğitim yapma haklarına sahip olduğundan farklı dillerde eğitim yapan çeşitli azınlık okulları mevcuttur. Şu an Çin de 55 azınlık etnik grup içinde -Mançu, Hui etnik gruplarının tamamıyla Çince kullanmasının dışında- geri kalanı 53 çeşit dil kullanmaktadır. Bu demektir ki 53 farklı dilde eğitim yapan okullar vardır. Çin'de genel olarak azınlıklar içinde 32 çeşit yazı sistemi kullanılmaktadır. O yüzden kendi dil ve yazısında eğitim yapan okulların eğitim materyalleri de farklıdır. Yani en az 32 çeşit dilde yayımlanan okul ders materyalleri olması gerek. Farklı kültürlere sahip olan azınlıkların çocukları da birbirinden çok

²⁶⁹ age, 31.

²⁷⁰ age, 31.

²⁷¹ age, 32.

²⁷² age, 32.

²⁷³ age, 33.

farklı özgeçmişlerde yetişmektedir. Kısacası Çin azınlık eğitimi çok çeşit dilde eğitim yapan, çeşitli dillerde ders materyalleri kullanan, farklı kültürlülük özelliğine sahip karışık eğitim sistemidir.

Prof Wang Jian'e göre, Çin azınlık eğitiminin diğer önemli özelliği ise devlet azınlık politikası ile devlet eğitim politikasının birleşmesidir. Devlet azınlık politikası ise dört temel politika alanını içerir. Bunlar sırasıyla, azınlıklar dil yazı politikası, azınlıklar din politikası, azınlık kültür politikası ve azınlık eğitim politikasıdır. Azınlık eğitim politikası ise önemli altı noktayı içerir. Bunlar sırasıyla azınlık eğitiminin kalite politikası, yönetim sistemi politikası, ders politikası, eğitim ücreti politikası, azınlık öğretmenleri politikası, azınlık öğrencileri politikasıdır. Toplamda bu 10 nokta dikkat edilmesi gereken en önemli noktalardır. Bu noktalar ancak birbirine sımsıkı bağlandığı zaman azınlık eğitim politikası bir bütünlük kazanır²⁷⁴. Bu politikalara yukarıdan baktığımızda devletin genel politikaları ile yerelin somut uygulamalarının nasıl birleştiğini görebiliyoruz. Bu 10 nokta incelendiği zaman devletin azınlık eğitim politikasının hedefi, uygulama süreçleri ve koşulları ortaya çıkar. Çin azınlık eğitimi Çin azınlık politikasının içinde her zaman en önemli bir yere sahip olmuştur. Çin azınlık eğitimini sadece eğitim politikası olarak düşünmek çok yanıltıcı olur. Çünkü Çin azınlıklarının siyasi açıdan uğradığı her değişiklik doğrudan eğitimde kendini göstermiştir. Hatta ilk dönemlerdeki azınlık eğitim politikalarının siyasi yönünün çok ağır olduğunu, bilimsel olarak düşünülmediğini eleştiren yazılara da çalışmamızda yer vermiştik. Bu nedenle Çin azınlık eğitimi devlet politikasının akışına göre, devlet ile azınlık ilişkilerinin iyi olduğu dönemlerde gelişme, olumsuz olduğu dönemlerde gerileme gibi, devlet azınlık politikasının belirlediği yönde iniş çıkışlı bir seyir izlemiştir.

Çin azınlık eğitimine, yukarıdaki temel özelliklerinin yanı sıra “Çift Dil Eğitimi”ne de, farklı bir özellik kazandırmıştır²⁷⁵. Azınlık okullarının kendi dillerinde eğitim yapmasının yanı sıra aynı zamanda Çince’yi de öğretmesi, özellikle son dönemden itibaren daha sıkı uygulamalarla gerçekleşmeye başladı. Azınlık okullarında azınlık dilinin yanına Çince de zorunlu ders olarak konuldu. Çin azınlık eğitiminin tarihi gelişim aşamaları “çift dil eğitim”inin bundan sonra Çin azınlık eğitiminin

²⁷⁴ Xu, *age*, 22-23.

²⁷⁵ Teng, *age*, 276.

vazgeçilmez bir özelliği olacağı vurgulanmaktadır²⁷⁶. Genelde azınlık okulları yabancı dil seçeneği olarak Çince ders alırlar. Çin azınlık eğitiminin başarılı olup olmadığı ancak ilerideki bölümde çeşitli örnekler ve karşılaştırmalar sonucunda ortaya çıkar.

²⁷⁶ Wang jia yi, Lü guo guang, **age**, 140.

4. AZINLIK EĞİTİMİNDEKİ SORUNLAR

4.1. Son Yıllardaki Eğitim Politikası

Çin azınlıklarının eğitim tarihi süreçleri ve ilgili dönemlerde, azınlıklarla ilgili önemli politika, kararlar ve uygulamaları açıklamaya çalıştık. Bu bölümden itibaren Çin azınlık eğitiminin son yıllarına odaklanarak azınlık eğitim politikalarının uygulama gerçekleri ve detayları ile tanışmaya başlayacağız. Azınlık eğitimi hakkında karşılaşılan meseleler, zorluklar, çeşitli örnekler ile gösterilmeye çalışılacaktır. Çin azınlık eğitiminin günümüzdeki problemleri, nedenleri, sonuçları hakkında çeşitli değerlendirmeler yapılmaya çalışılacaktır. Bu dönemi tarih olarak 90'lı yıllardan başlayıp günümüze kadar diye sınırlandırabiliriz. Özellikle 1980'den sonra uygulanan kapıları açma siyasetinin etkisindeki Çin ekonomisinde hızlı gelişmeler kendini göstermeye başlıyor. Ekonominin git gide gelişmesi, devlet sistemi, düzeni ve otoritelerinin de iyice düzene sokulması sayesinde, Çin'deki birçok alanda eskiye göre olumlu değişim görülüyor. Elbette eğitim alanında da gözle görülür derecede gelişmeler sağlanıyor. Çin eğitimi artık eskisinden daha büyük neticeler elde etmeye başlıyor. Çin eğitiminin bu dönemi için, tamamıyla yeni bir tarihi dönem başlatıyor denilebilir ²⁷⁷. Çin eğitiminde yeni düzenlemeler, reformlar yapılıyor. Bu dönemde Çin milli eğitimi ile beraber azınlık eğitimi için de çok sayıda yeni gelişmeler yaşanıyor. Gerçi temel politika aynı olsa da, önemli olan yeni uygulamalar ve dikkat çekici gelişmeler meydana geliyor. İlk önce, önemli olan toplantılara ve yeni belge, yeni kararlara, düzenlemelere bakalım.

- 15 Mart 1992'de Çin Milli Eğitim Bakanlığı ve Çin Devlet Etnik İşler Komisyonu birlikte 4. Ulusal Azınlık Eğitimi Hizmeti Toplantısını düzenledi.

²⁷⁷ Yang an ping, "Zhu Dong Dui Jie Xi Bu Da Kai Fa, Zhuo Li Tui Jin Jiao Yu Da Fa Zhan", **Xi Bu Ji Chu Jiao Yu Xian Zhuang Yu Fa Zhan Yan Jiu**, der: Wang Xiu Yun, Cong Chun Xia, (Bei Jing: Min Zu Chu Ban She, 2001), 50.

Toplantıda kapıları açma siyaseti uygulandıktan sonra azınlık eğitim hizmetinde elde edilen başarılar ve tecrübeler değerlendirildi ²⁷⁸.

- 20 Ekim 1992’de Çin Milli Eğitim Bakanlığı ve Çin Devlet Etnik İşler Komisyonu, “ azınlık eğitimi güçlendirme hizmetinde görülen birkaç mesele” hakkında teklif yayınladı ²⁷⁹.
- 1993’te Çin Milli Eğitim Bakanlığı “bütün memleketteki azınlık eğitimi geliştirme ve reform talimat özeti” ni belirledi ve ilan etti. Bu belge bundan sonraki azınlık eğitiminin gelişmesinde ve yapılan reformlarda rehber niteliği taşıdı. Belgede 90’lı yılların temel hedefleri, vazifeleri ve somut adımlar dile getirildi ²⁸⁰.
- 3 Temmuz 1994’te Devlet İdari Meclisi “Çin eğitim reformu ve geliştirme hakkında özet”i ilan etti. Bu belge Çin eğitim alanında rehber niteliği taşıyan bir belgeydi. Belgede azınlık eğitimiyle ilgili de bazı kararlar yer alıyordu. Genel olarak azınlık eğitiminin önemi ve geliştirilmesi, azınlık siyasi memurlarının yetiştirilmesine önem vermek, azınlık okulları ile iç bölge okullarının teması, okullardaki hazırlık eğitimi, azınlık lisans ve meslek sınıflar eğitimi, azınlık eğitimine maddi destek gibi içerikler yer alıyordu. Bununla beraber azınlık bölgelerin somut durumlarının değerlendirilmesi de belgede yer aldı ²⁸¹.
- 7 Temmuz 2002’de Devlet İdari Meclisi “reformu derinleştirerek azınlık eğitiminin gelişimini hızlandırma kararı”nı açıkladı ²⁸².
- 27 Temmuz 2002’de Milli Eğitim Bakanlığı ve Devlet Etnik İşler Komisyonunu 5. ulusal azınlık eğitim hizmeti toplantısını topladı ²⁸³.

Bu dönemde “bütün memleketteki azınlık eğitimi geliştirme ve reform talimat özeti”nde belirlenen temel hedeflere ulaşmak için azınlık eğitime bazı yenilikler eklendi. Mesela “Çift Dil Eğitimi” daha da önem kazandı. Okullardaki çift dil eğitimi, ²⁸⁴ eğitim planı içine sokuldu. Bunu yerel eğitim bakanlıkları yönetecekti. Azınlık okullarındaki din eğitimine gelince bir önceki dönemde uygulanan prensip

²⁷⁸ Teng, **age**, 309.

²⁷⁹ Yang, **age**, 86.

²⁸⁰ **age**, 86-87.

²⁸¹ Jing, **age**, 73.

²⁸² Yang, **age**, 90.

²⁸³ **age**, 90.

²⁸⁴ “Çift Dil Eğitimi” demek azınlık öğrencilerinin kendi anadilinde eğitim almalarının yanı sıra Çince’yi öğrenmesidir. Çince eğitimin ön plana çıkmasıdır.

devam ettirilecek yani eğitim ile din tamamıyla ayrılacaktır. Öğrenci seçme sınavındaki imtiyazlı politikalar yine bir süreliğine devam ettirilebilecektir. Özellikle “Batı Bölgeleri Kalkındırma” siyaseti ortaya atıldıktan sonra azınlık bölgelerinin eğitim politikalarında da birçok etkinlikler oldu. 1. bölümde, Batı bölgelerinin genelde azınlık bölgeleri olduğundan bahsetmiştik. Batı bölgelerini kalkındırmak, bir bakımdan azınlık bölgeleri açma demektir. Çin’i kademelere bölerek uygulanan bu kapıları açma siyasetinde sıra, 90’lı yıllardan sonra Batı bölgelere gelmişti. Farklı bakış açısından bakarsak kademelere bölünerek uygulanan bu kapıları açma siyaseti aslında Çin’de bölgeler arasındaki farkı daha da yükseltti. Sonuç olarak Doğu ve kıyı bölgelerin ekonomisinin hızlı gelişmesine, bunun aksine Batı bölgelerinin gittikçe fakirleşmesine yol açtı. Elbette ekonomik alandaki bu fakirliğin azınlık eğitime de doğrudan yansımaması mümkün değildir. “Batı Bölgeleri kalkındırma” siyaseti uygulanmaya başladıktan sonra devlet dikkatini Batı bölgelerine çekmişti. Batı azınlık bölgeleri ile Çin’in Doğu ve kıyı bölgeleri arasında, uçurumların görülmeye başlandığı bu dönemlerde, doğal olarak Çin milli eğitimi yani Han ya da iç bölge eğitimi ile Batı azınlık eğitimi arasında da büyük farklılıklar mevcuttu. Yukarıda Çin’in azınlık eğitimi için uyguladığı çeşitli politikaları dönemlere bölerek anlamaya çalıştık. Ama bu politikaların hangisi ne derecede hayata geçirildi ya da azınlık eğitiminde ne tür etkiler yarattı gibi sorunlar, elbette önümüzdeki örneklerle daha net anlaşılacak.

4.2. Günümüzde Azınlık Bölgelerinde Eğitim Durumundaki Mevcut Meseleler

Çin azınlıklarının yoğun olarak yaşadığı bölgenin, Çin’in Batı bölgesi olduğunu ve azınlıkların toplu olarak yerleştiği bölgelere milli özerklik tanındığı bilgilerini 1. bölümde aktarmıştık. Azınlıklara tanınan milli özerklik Çin’in azınlık politikasında en önemli devlet siyasetlerinden biridir. Hatırlatmak gerekirse 5 özerk bölgenin neredeyse hepsi, toplam 30 özerk *oblastın* 27 tanesi ve 120 özerk nahiyenin 83 tanesi Çin’in Batı bölgesindedir. Bu, yukarıdaki sıralamayla, milli özerk bölgelerin %100, %90, %69.17 oranında Çin’in Batı kısmında bulunması demektir ²⁸⁵. 55 etnik azınlığın 51’i genelde Çin’in Batı kısmında yaşıyor ve buradaki azınlık nüfusu,

²⁸⁵ Jing, **age**, 111.

toplam azınlık nüfusunun yaklaşık %80'ini oluşturuyor ²⁸⁶. Dolayısıyla Çin azınlıkları Çin'in Batı kesimlerinde yaşadığı için, Çin azınlık eğitiminin durumundan bahsettiğimizde, doğal olarak Batı bölgelerin eğitim durumu karşımıza çıkar.

Çin azınlık eğitiminin bugünkü durumunu incelediğimizde ilk olarak azınlık bölgelerinin bazı ortak özelliklerine dikkat çekmek gerekiyor. Çin'in Batı bölgelerinin, özellikle azınlık yerleşim bölgelerinin, son yıllarda en göze çarpıcı ortak özelliği, çok fakir olmasıdır. Gerçi bölge zengin doğal kaynaklara sahip olsa da insanların milli geliri çok düşüktür. (Tablo 3-2'ye bkz.) Çin devleti tarafından kayda geçirilmiş en fakir bölgeler listesinin yarısından fazlasında yalnızca azınlık bölgeleri yer almaktadır. Fakirlik Çin azınlık eğitiminin gelişimini yavaşlatan önemli faktörlerden biri olarak görülebilir. Eğitimbilimcilere göre siyasi ve ekonomik sistem eğitimin karakterini belirler, ama eğitim siyasi ve ekonomik sisteme karşı pozitif geri tepki verecektir. Milli ekonomik gelişme durumu, eğitim durumunun gelişme hızını belirtecektir ²⁸⁷. Dolayısıyla azınlık bölgelerinin fakir olması azınlık eğitiminin gelişmesini daha da yavaşlatmaktadır. Çin'in Batı bölgesi Çin'in azınlık bölgesi olarak ilan edilmiştir aynı zamanda da Çin'in en fakir bölgeleri sayılır ²⁸⁸. Bölgenin ekonomik gelir seviyesinin çok düşük olması, Çin azınlık eğitimi adımlarının daha da ağırlaşmasına sebep olurken, düşük eğitim durumu, bölgenin ekonomik gelişimin açısından Çin'in diğer Han bölgeleriyle arasındaki uçurumu daha da artırmaktadır. 15 Eylül 2003'te yayınlanan "Zhong Guo Qing Nian Bao"ya (Çin Gençlik Gazetesi) göre bazı azınlık bölgelerinden gelen seçkin öğretmenler için, Pekin'de düzenlenen "Öğretmenler Toplantısı"na katıldıktan sonra, Pekin'deki okullara ziyaret turu düzenleniyor. Fakat birkaç okul ziyaret edildikten sonra bazı bölgelerin temsilcileri ne yapsa da ziyarete gitmek istemiyor. Aradan Qing Hai eyaleti Yu Shu Tibet Oblastından gelen bir okulun dekanı düşüncelerini şöyle dile getiriyor: "Ziyaret ettikten sonra moralimiz çok bozuldu, içimiz huzursuzlukla doldu, çünkü buradaki milli okulları bizim bölgedeki okullar ile karşılaştırmak mümkün değildir. Buradaki

²⁸⁶ Yang Ming Hong, Wang Yong Li, "Xi Bu Min Z Udi Qu Pin Kun Wen Ti De Xian Zhuang Ji Qi Xing Cheng Yuan Yin", She Hui Ke Xue Wen Xuan Chu Ban She, Zhong Guo Xi Bu Jing Ji Fa Zhan Bao Gao 2005, 2005, 1.

<http://www.sars.gov.cn/chinese/zhuanli/05xbjj/1019119.htm>, [30.04.2009]

²⁸⁷ Lin, **age**, 7.

²⁸⁸ Yang ming hong, Wang yong li, **age**, 1.

okullar ile arada dağlar kadar fark var, hatta sonsuza kadar bu imkanlara yetişemeyeceğiz ”²⁸⁹.

Aşağıdaki tablo Çin’in fakirlik bölgelerini açıklayan bir tablodur. Tablodan anlaşılan Çin’de fakir bölge olarak ilan edilen yerleşim bölgelerinin neredeyse yarısından fazlasının azınlıkların milli özerklik uygulanan bölgeleri olduğudur.

Tablo: 4. 1 Çin fakir bölgeler göstergesi ve bunun içinde azınlık yerleşim bölgelerinin payı.

Bölge ismi	Bölgedeki Nahiye derecesinde olan yerlerin toplam sayısı	Fakir nahiye sayısı	Fakir nahiye içinde azınlık yerleşen nahiye sayısı
İç Moğol özerk bölgesi	84	31	31
Xinjiang özerk bölgesi	85	25	25
Ning xia hui özerk bölgesi	18	8	8
Guang xi zhuang özerk bölgesi	80	28	28
Tibet özerk bölgesi	77	5	5
Yun nan	123	73	51
Gui zhou	80	48	34
Qing hai	39	14	12
Si quan	172	43	21
Gan su	75	41	12
Hu bei	68	25	9
Hu nan	90	10	4
Liao ning	44	9	4
Ji lin	41	5	1
He bei	139	39	5

²⁸⁹ “Zhong Guo Qing Nian Bao”, 15 Eylül 2003.

Hai nan	17	5	4
Bei jing	8	0	0
Shang hai	6	0	0
Tian jin	5	0	0
Jiang su	64	0	0

Kaynak: Jing, **age**, 278.

Yukarıdaki tabloyu incelediğimiz zaman Çin'in fakir olarak ilan edilen bölgeleri içinde tahminen yarısını azınlık bölgeleri oluşturuyor. Çin genelinde en fakir nahiye olarak, devlet tarafından resmi ilan edilen bölgeler içinde %52'sinden fazlası sadece azınlık yerleşim bölgesidir. Batı kesimdeki bu nahiye ve ilçelerin bütçesinde %60'tan yüksek oranda açıkları vardır. Halbuki bu nahiye ve ilçeler, bütçesinin %60'ını eğitime ayırmış durumdadır. Bu rakamlar zaten çok zor durumda olan nahiye ve ilçelerin maliyesini daha da güç duruma düşürmektedir. Dolayısıyla bölge temel eğitimi doğal olarak zor durumdadır ²⁹⁰.

Özellikle Çin'in kapıları açma siyasetinden sonra, kademeli kalkınma projesi neticesinde bölge ekonomisi çok açık bir şekilde üç farklı aşamada gelişmeye başladı. Bölge ekonomisindeki bu farklılık şöyle açıklanıyor. Doğu kesimlerin gelişme hızı en yüksektir. Orta kesimlerin orta derecedir. Batı kesimlerin ise en yavaştır ²⁹¹.

Aşağıdaki tablo Batı kesimdeki azınlık bölgelerinin gayri safi milli hasılasının (GDP) yıllık ortalama büyüme hızını gösteren tablodur. (%)

²⁹⁰ Wei li hua, "Ji Chu Jiao Yu Jiao Xue Gai Gel Un Tan", **Jiao Xue Yan Jiu dergisi**, c. 28, s. 2, (Mart 2005): 171.

²⁹¹ Jing, **age**, 112-113.

Tablo 4. 2: Çin farklı kesimlerdeki gayri safi milli hâsılasının (GDP) yıllık ortalama büyüme hızının karşılaştırması. (%)

Bölge ismi	1952'-1978'e kadar		1978' – 1990'a kadar		1990'-1999'a kadar	
	Büyüme hızı	Sıralaması	Büyüme hızı	Sıralaması	Büyüme hızı	Sıralaması
Gan su (Azınlık Bölgesi)	5.7	11	7.5	22	9.5	24
Qing hai (Azınlık Bölgesi)	7.7	3	5.9	29	8.1	30
Ning xia (Azınlık Bölgesi)	6.2	8	8.2	13	8.4	29
Xinjiang (Azınlık Bölgesi)	5.8	10	9.9	7	9.9	20
Batı kesimi azınlık bölge ortalaması	6.4		7.88		8.98	
Doğu kesiminin ortalaması	6.1		8.6		12.1	
Tüm memleketteki ortalama	6.3		8.4		12.2	

Kaynak: Lu da dao, Liu yi editörlüğünde derlenen “zhong guo qū yū fa zhan bao gao 2000” (shang wu yin shu guan, 2001,) daki ilgili materyallerden düzenlendi.

Tabloyu incelediğimiz zaman aşağıdaki sonuç ortaya çıkıyor: 1952'den 1978'e kadar, Batı kesimdeki azınlık bölgelerinin gayri safi milli hasılasının (GDP) büyüme hızı (% 6.4), Doğu kesiminin gayri safi milli hasılasının (GDP) büyüme hızı (% 6.1) arasındaki fark çok büyük değildir. Hatta Batı kesiminin büyüme hızı tüm memleketteki ortalama büyüme hızından (% 6.3) yüksektir. Ama 1978'den 1990'a kadar olan süreç içinde Doğu kesimlerin büyüme hızı (% 8.6), tüm ülkedeki ortalama büyüme hızına (% 8.4) göre artış gösterirken, Batı kesimlerde gözle görülür şekilde bir gerileme yaşanmıştır. Bu rakamlar 1990-1999 yılları arasında daha da artarak

Çin'in Batı kesimi ve Doğu kesimi arasındaki ekonomik gelişme farkının büyümesini sağlamıştır. 1952-1978 yılları arasında Gan Su eyaleti, Qing hai eyaleti, Ning Xia Hui Özerk Bölgesi ve Xinjiang Uygur özerk bölgesi gibi Batı kesimdeki azınlık bölgelerinin ülkedeki ekonomik gelişme sıralamaları hemen hemen ilk 10'un içindeyken, 1990-1999 arasında sırayla 24, 30, 29, 20. sıralara gerilemiştir. En belirgin olanı Qing hai eyaleti, 3. sıradan 1999 yılı sonunda 30. sıraya gerilemiştir.

Batı kesimdeki azınlık bölgelerinin gayri safi milli hasılası (GDP) büyüme hızının ilk 10'undayken, son 20 yıl içinde bu bölgenin birden ülkedeki en gelişmemiş bölgeye dönüşmesi çok nadir görülen bir değişimdir. Bu değişimin sebebi elbette Batı kesiminin bazı olumsuz şartlarından kaynaklandı denilse de en önemli faktör aslında siyasi sebeptir ²⁹².

Batı bölgelerine eğitim gelişme seviyesi açısından bakıldığında, eğitimin gelişme seviyesi ile ekonomik kalkınma birbiriyle çok sıkı bağlantılı olduğundan, Batı kesimdeki azınlık bölgelerinin eğitim seviyesi hakkında geçmiş senelerdeki durum tahmin edilebilir. Aşağıdaki tablo bu yöndeki tahminin yanlış olmadığını göstermektedir. Tablo 1988-1996 yılları arasında Doğu kesimdeki 5 bölge ve Batı'daki 5 azınlık bölgesi üzerinde yapılan, ilkokul öğrencilerinin eğitim masraflarını karşılama sıralaması hakkındaki durumlarını gösteren tablodur.

Tablo 4. 3: Çin İlkokul Öğrencilerinin Okul Masraflarını Karşılayabilme Seviyesi

Yıllar		1988	1989	1990	1992	1993	1994	1995	1996
Bölge ismi									
Doğu kesimdeki 5 bölge	Shang hai	1	1	1	1	1	1	1	1
	Bei jing	2	3	3	2	2	2	2	2
	Guang dong	7	4	6	6	4	3	3	3
	Zhe jiang	9	8	8	9	7	4	4	5
	Jiang su	14	10	11	10	9	8	7	8

²⁹² Yang, *age*, 164

Kuzey batıdaki 5 azınlık bölgesi	Ning xia	15	24	17	22	24	22	25	23
	Shan xi	23	22	23	23	26	26	29	29
	Gan su	22	16	21	24	25	24	27	28
	Qing hai	5	11	15	13	17	14	15	14
	Xin jiang	4	9	5	5	12	12	12	12

Kaynak: “Zhong Guo Jiao Yu jing Feinian Du Fa Zhan Bao Gao”, Gao Deng Jiao Yu Chu Ban She, s.216

Yukarıdaki tablodan anlaşıldığı kadarıyla, izlenen yıllarda, Doğu kesimdeki bölgelerde, ilkokul öğrencilerinin okul masraflarını karşılayabilme seviyesi genel olarak yükseliş göstermektedir. Guang Dong eyaleti 7. sıradan 3. sıraya geçmiştir. Zhe jiang eyaleti 9. sıradan 5. sıraya, Jiang Su eyaleti ise 14. sıradan 8. sıraya yükselmiştir. Doğu kesimdeki en kalabalık nüfusa sahip olan bu 5 bölge, ilkokul öğrencilerinin okul masraflarını karşılayabilme seviyesinde Çin'deki ilk 10'un içindedir. Batı kesimdeki azınlık bölgelerin hepsi ise, ilkokul öğrencilerinin okul masraflarını karşılayabilme seviyesinde git gide gerileme yaşamıştır. Özellikle Xinjiang bölgesi ilk 4. sıradan 12. sıraya gerilemiş, Qing hai eyaleti ise 5. sıradan 14. sıraya gerilemiştir.

Yukarıdaki iki tabloyu karşılaştırdığımız zaman Batı azınlık bölgelerinin ekonomik gelişme seviyesinin azınlık eğitime nasıl yansıdığını çok rahat anlayabiliriz. Batı azınlık bölgelerinde meydana gelen ekonomik gelişme arasındaki fark ile eğitimin gelişmesi arasındaki fark, genellikle devletin farklı dönemlerde uyguladığı politikalarıyla kesin ilgilidir. Politik nedenlerden dolayı meydana gelen bölgeler arasındaki eğitim farkı varlığını sürdürürken, bu noktaya kesinlikle dikkat edilmesi gerekiyor ²⁹³.

Çin'de devlet tarafından belirtilen 592 fakir noktadan, sadece özerklik uygulanan azınlık yerleşim bölgesinin 257 tane olduğuna yukarıda değinmiştik. Bu bölgeler Çin'in fakirlik oranının % 43.4'ünü oluşturuyor. Azınlık yerleşim bölgesindeki 8 eyalete yapılan ilk düzeydeki yüzeysel istatistiklere dayanıldığında 12 milyon insanın açlık meselesi hâlâ halledilmemiştir ²⁹⁴. Azınlık bölgelerindeki yoksulluk oranı

²⁹³ Yang, **age**, 165.

²⁹⁴ Teng, **age**, 136.

%11.6 olarak, devletin ortalama yoksulluk oranı olan %4.6' dan %7 daha fazladır. Hatta Xinjiang Uygur özerk bölgesinin Güney kısmında yoksulluk oranı %30-%40'ın üstüne çıkmıştır. Bu 8 eyaletteki fakir aileler içinde sadece azınlık etnik grubu olan ailelerin oranı toplam nüfusun %66.7'sini oluşturmaktadır. Bu aileler içinde ortalama geliri 300-400 Yuan'ın altında olan aileler daha çoktur ²⁹⁵.

80'li yılların ikinci yarısında, Çin milli eğitim sisteminde yapılan önemli iki reform ekonomisi güçlenmekte olan Han bölgelerine göre eğitim alanında çok büyük gelişmeler sağlamış olsa da, git gide fakirleşen azınlık bölgelerinin olumsuz yönde etkilenmesine sebep oldu. Bu önemli iki reform: (1) Serbest bırakma hakkı ve sorumluluğu. Bu temel eğitimi geliştirmekte, yerel hükümetin sorumlu kılınması demektir. (2) Eğitim için para toplama kanallarının çeşitlendirilmesi. Bu hükümetin bütün eğitim maliyetini üstlenme şeklini kaldırarak, eğitim maliyetinin sadece bir bölümünü üstlenmesidir ²⁹⁶. Bu reform sonucunda, zaten çok fazla açığı bulunan azınlık yerel hükümetlerinin daha da güç duruma düşmesine neden olmuştur. Azınlıkların en fazla bulunduğu Yun Nan eyaletini örnek alırsak, eyalete ait 128 nahiyeden 102 tanesinin yerel hükümet bütçesi, devletin yardım ödeneğine bağlıdır. Bu durumda sadece yerel hükümetin yardım ödeneğine dayanarak temel eğitimi geliştirmesi gerçekten çok zordur. Eğitim Batı kesimdeki azınlık etnik grupların başındaki en büyük dert olmuştur ²⁹⁷.

Özellikle 1994'ten sonra devletin uyguladığı Vergi Dağıtım Sisteminde mali gelirin yeniden merkezi mali hükümete toplanması, fakir olan azınlık yerel hükümetlerin ödemelerinde büyük bir baskı unsuru yaratmıştır. Bu fakir azınlık yerel hükümetlerin eğitim giderlerindeki ihtiyaçlarını karşılayabilmek için farklı yollardan çözüm aramasına sebep olmuştur. Yerel hükümet eğitimdeki mali yükümlülüklerini ailelere nakletmiştir. Ama fakir bölgelerdeki aile, öğrenci ve okulların bu ihtiyaçları karşılayabilme seviyesi çok düşüktür ²⁹⁸. Gittikçe okul ücretlerini karşılamaya dayalı yöntemler aileler için haksız sonuçlar ortaya çıkartmaktadır. Fakir aileler gelirinin yüksek bir miktarını sırf eğitim için harcamaktadır. Örnek olarak 25 milyon nüfusu olan Gan Su eyaletinde sadece ailesinin ekonomik durumundan dolayı okula

²⁹⁵ age, 136.

²⁹⁶ Wei, age, 171.

²⁹⁷ age, 171.

²⁹⁸ age, 171.

gidemeyen çocukların sayısı 1 milyon 300 binden fazladır. Geliri 1600 Yuan olan bir çiftçinin gelirinin büyük bir kısmı eğitime ayrılmıştır. Gan Su eyaletinin eyalet Başbakanı bir konuşmasında şöyle demiştir: ²⁹⁹

Eğitim harcamaları Gan Su çiftçilerinin fakir olmasındaki en önemli unsurlardan biridir. Bu durumda fakir olan ailelerin tek seçeneği çocuğunu okula göndermemektir; (bu azınlık yerleşim bölgelerinde, okul masraflarının çok yüksek olması, çocukların okula gitmemesi ya da okuldan ayrılmasındaki en önemli sebebi oluşturmaktadır. Bazı çocuklar eğitim ve ders kitaplarının ücretini karşılayamadığı için kitap almıyor, bu durum da çocuğun yavaş yavaş okuldan uzaklaşmasına neden olmuştur.)

Aşağıdaki tablo Doğu kesimdeki Han olan bölgeler ile Batı kesimdeki azınlık yerleşim bölgelerindeki çiftçi ailelerin net gelir karşılaştırmasıdır ³⁰⁰. (birim: Yuan)

Tablo 4. 4: Çinde Yaşayan Çiftçi Ailelerin Net Gelir Seviyesinin Bölgelere Göre Dağılımı

Bölge ismi	1978	1980	1985	1991	1995
Tüm memleket	133.57	191.33	397.60	686.31	1577.74
Bei jing	224.80	290.46	775.08	1297.05	3223.65
Shang hai	290.00	397.35	805.92	1907.32	4245.61
Zhe jiang		219.18	548.60	1099.04	2966.19
Fu jian	134.90	171.34	396.45	1043.03	2048.59
Guang dong	182.30	274.37	495.31	1043.03	2699.25
Shan dong	101.20	194.33	408.12	680.18	1715.09
İç Moğol (Azınlık Bölgesi)	100.00	181.32	360.41	607.15	1208.38
Qing hai (Azınlık Bölgesi)			342.95	559.78	1029.77
Gan su (Azınlık Bölgesi)	98.40	153.33	255.32	430.98	880.34
Ning xia (Azınlık Bölgesi)	115.90	178.06	321.17	578.13	998.75
Xinjiang (Azınlık Bölgesi)	199.17	198.01	394.30	683.47	1136.45
Xi zang (Azınlık Bölgesi)			352.97	649.71	1200.31

Kaynak: “Zhong Guo Tong Ji Nian Jian 1996” s.84

²⁹⁹ Wei, **age**, 172.

³⁰⁰ Teng, **age**, 139.

Yukarıdaki tablo şu sonucu ortaya koymaktadır. 1978'den 2000'li yıllara doğru Çin'in Doğu kesimindeki yerleşim bölgelerinde (Bei Jing, Shang Hai, Zhe Jiang, Fu Jian, Guang Dong, Shan Dong) aile gelirleri büyük hızla yükselme göstermiştir. 1978 yılında shan dong eyaletindeki ailelerin net geliri 101.20 Yuan olarak, devletin ortalama gelir seviyesi olan 133.57 Yuan'dan düşükken, 1995'in sonunda 1715.09 Yuan'ı aşarak devletin ilgili yıldaki ortalama gelir seviyesi olan 1577.74 Yuan'dan daha da yükseğe ulaşmıştır. Fakat Batı kesimdeki azınlık bölgelerinde, 2000'li yıllara doğru, aile gelirlerinde büyük hızla küçülme meydana gelmektedir. Özellikle Xinjiang Uygur özerk bölgesindeki durum çok belirgindir. 1978 yılında Xinjiang Uygur özerk bölgesindeki ailelerin net geliri 199.17 Yuan'dır. Bu rakam devletin ortalama gelir seviyesi olan 133.57 Yuan'dan çok yüksekken, 1995'in sonunda 1136.45 Yuan ile devletin ilgili senedeki ortalama gelir seviyesi olan 1577.74 Yuan'a göre epey küçülme göstermiştir.

Ekonominin eşitsiz gelişmesi ve bunun azınlık eğitime olumsuz yansıması, bazı azınlık bölgelerinde son senelerde olumsuz ters tepkilere yol açmaktadır. Geçtiğimiz senelerde bu durum Çin hükümeti tarafından dikkate alınmaya başladı. Çin Cumhurbaşkanı Jiang Ze Min 9 Haziran 1999'daki konuşmasında bu meseleyi dile getirmiştir. Cumhurbaşkanı Jiang Ze Min konuşmasında şöyle demiştir:

Memleketimizin en fakir nahiyyelerinin çoğunluğu azınlık bölgeleri ve sınır bölgeleridir. Azınlık bölgeleri ve sınır bölgelerinin istikrarlı gelişimini sağlamak, milletler ittifakını güçlendirmek, sınır bölgelerin güvenliğini sağlamlaştırmak, devletin bir bütünlüğünü korumak için çok önemlidir. Eğer bu bölgelerin ekonomik kültürü uzun süreliğine geri kalırsa, bazı toplulukların zor yaşam koşulları uzun süreliğine değişmezse, bunlar birikerek istikrarsızlık faktörüne dönüşür. Bu arada yine uluslararası çevrenin etkisini de dikkate almak lazım. Memleketimizdeki birçok sınır bölgesinde, sınır ötesi millet toplulukları (kua guo jing de min zu) mevcuttur³⁰¹. Bu tam bir karşılaştırmadır. Eğer buranın ekonomik gelişmesi iyi ise, yaşam seviyesi yükselirse, çok güçlü merkezci güç ve bağlılık sağlayacaktır. Böylece sınır bölgeler daha da istikrarlı olur, sınır güvenliği daha da sağlamlaşır³⁰².

³⁰¹ Çin'in dışındaki devletlerde kardeş toplulukları olan milletler. Mesela Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan, dış Moğolistan vs gibi devletlerde de Kazak, Özbek, Kırgız, Moğol gibi Çin azınlıklarının kardeş toplulukları yaşamaktadır.

³⁰² Jiang ze min'in 1999' yıl 9 Haziran'daki fakirliğe yardım etme hizmet toplantısındaki konuşması, "Quan Dang Quan She Hui Jin Yi Bu Dong Yuan Qi Lai, Duo Qu Ba Qi Fu Pin Gong Jian Zhan Jie Duan De Sheng Li", **Xinhua Yue Bao** s. 8, (1999). dan alındı

Çin 90'lı yıllarda uyguladığı “Batı bölgelerini kalkındırma” siyasetinden sonra azınlık eğitimindeki bu uçurumları hızlı bir şekilde çözmek için yine birtakım yeni uygulamalar yapmıştır. Bunlar içinde önemli olanları aşağıdaki birkaç noktada gösterilebilir:

a) Fon yatırımının artırılması

Batı azınlık bölgelerindeki kırsal, dağlık ve önemli sınır bölgeler, “Devletin Fakir Bölgelerdeki Zorunlu Eğitim Projesi”nde önemli noktalar olarak işaret edildi. Bununla beraber devlet maliyesinin bu bölgelere destek vermesi çağrısı yapıldı. 1995 yılında ortaya konan bu proje, azınlık eğitiminin gelişmesine yardım amaçlıydı. Özellikle 1998'den itibaren 9 azınlık bölgesinin eğitimine maddi destek sağlandı ³⁰³. Bu bölgelerin 1998'den 2000'e kadar 2 milyar 400 milyon Yuan devlet bütçesinden desteklendiği kayıtlara geçmiştir ³⁰⁴. Bunun dışında “Umut Projesi” ve “Bahar Yağmuru Planı” gibi azınlık eğitime destek vermeyi amaçlayan başka projeler de ortaya atıldı ³⁰⁵.

Azınlık çocuklarının okul ücretlerini karşılamama durumu karşısında ise “mükafat, yardım, burs, kredi alma, okul ücretini azaltma ya da almama” gibi yardım amaçlı uygulamalar kullanılmaya başlandı ³⁰⁶.

Günümüzde Çin'de azınlık eğitiminin gelişmesini sağlamadaki en önemli iç etken, azınlık bölgelerinin kendi ekonomik kalkınmasını gerçekleştirmesi temelinde, azınlık eğitime yatırım yapmaktır. Gerçi son yıllarda azınlık bölgelerine devlet tarafından büyük miktarda maddi yardım verilse de, bu azınlık eğitiminin gelişimini sağlamakta çok yetersiz kalmaktadır. Şu an azınlık bölgelerin eğitim seviyesi çok geride kalmıştır. Çünkü azınlık bölgelerinin kendi ekonomik durumu çok geridedir ³⁰⁷.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, Çin hükümeti son yıllarda, azınlık bölgelerin eğitimini geliştirmeyi amaçlayan yeni projeler üretmekte olsa da, fon yatırımlarını artırarak

³⁰³ Wang jia yi, Lü guo guang, **age**, 206.

³⁰⁴ Jing, **age**, 74.

³⁰⁵ Wang jia yi, Lü guo guang, **age**, 206.

³⁰⁶ Ding yue ya, “Shao Shu Min Zu Jiao Yu Ping Deng Wen Ti Ji Zheng Fu De Jiao Yu Zheng Ce Xuan Ze”, **Min Zu Jiao Yu Yan Jiu**, c. 16, s. 2, (2005): 3.

³⁰⁷ Yuan ze min, Mo rui li, “Dui Xi Bu Di Qu Min Zu Jiao Yu Fa Zhan Xian Zhuang Ji Yuan Yin Fen Xi”, **Si Chuan Li Gong Xue Yuan Xue Bao: She Hui Ke Xue Ban**, c. 23, s. 1, (Şubat 2008): 129.

maddi destek sağlamışsa da, çok fakir olan bu azınlık bölgelerinin eğitiminin gelişmesini kurtaramamaktadır.

Devletin azınlık bölgelerin eğitimi geliştirmek için sağladığı maddi desteğin, bölge eğitimi temelinden değiştirmesi için çok yetersiz kalmasının önemli sebepleri aşağıdaki noktalarda görülebilir: (1) Devletin yatırım odağının yeri yeterince belirgin değildir ve genel yatırım gücü yetersizdir. Bu azınlık bölgelerinin şu anki eğitim durumuna göre, sadece boşa kürek sallamaktan ibarettir. (2) Yatırım faydası yüksek değil; çünkü yatırım dağınıktır, planlaması eksik ve hedefsizdir. Dolayısıyla istikrarlı bir şekilde hedefli yatırım amacını sağlayamamıştır. (3) Hükümet yatırım yapılan bölge ve okullarda değerlendirmeleri takip etmemiştir. Herkesin kendine göre siyaset uygulayıp, projeyi elde etme yarışına dönmüştür. Bu hükümetin planlamasına ve kontrolüne engel oluşturmuştur; sonuçta eşitsiz dağıtım ve kaynakların israf olması meydana gelmiştir. Bunları kısaca özetlediğimizde yine de politik sebebin azınlık bölge eğitiminin gelişmemesindeki önemli faktör olduğu ortaya çıkmaktadır ³⁰⁸.

b) Öğrenci alım ölçekleri genişletildi

Öğrenci kabulündeki kontenjan artırıldı. Liseyi bitiren azınlık çocuklarının yüksek eğitim alabilmeleri için iç bölgelerde daha fazla üniversitenin ve çeşitli okulların kabul kapısı açıldı. Azınlık öğrencileri kabul sayısı daha fazla artırıldı. Eski dönemlerde hiç azınlık öğrenci kabul etmeyen birçok devlet üniversitesi belli azınlık sayıda öğrenci kabul kadrosu açtı ³⁰⁹. Bu üniversitelerde, çeşitli şekillerde farklı azınlık sınıfları ve azınlık öğrencileri eğitim alabiliyorlar. Elbette bunun o azınlık öğrencileri için pratikte ne kadar yararlı olduğu, ayrıca tartışılabilir bir konu.

Teorik olarak Çin eğitim sisteminin kontenjan ve üniversite burs sistemi, azınlıkların sosyal basamakları tırmanmalarını kolaylaştırmaya yöneliktir. Buna karşın devletin eğitim sistemine finansman sağlamaktan kısmen geri çekilmiş olması okul masraflarının yükselmesine ve burs miktarlarının düşmesine yol açmıştır. Çin ekonomisinin serbestleşmesiyle bir kişinin eğitimi sürdürebilmesi için finansal güvence çok gereklidir. Fakir aileler çocuklarına tam bir eğitim sağlama imkanına sahip değiller ve eğitim süresini kısıtlamak zorunda kalıyorlar. Genellikle şehirli ve

³⁰⁸ Yang, **age**, 166.

³⁰⁹ Jing, **age**, 74-75.

daha iyi durumda olan Han aileler çocuklarının eğitimlerini uzatabiliyor ve en iyi eğitim kurumlarına gönderebiliyorlarken, azınlıkların çocukları ortaokulu bile tamamlayamıyorlar (tabloya bakın)³¹⁰. Xinjiang Uygur özerk bölgesindeki azınlık öğrencilerinin tüm okul öğrenci sayısı içinde, ilkokuldan üniversiteye kadarki payı gösterilmiştir.

Tablo 4. 5: Xinjiang'daki Toplam Okul Nüfusu İçinde Milli Azınlıkların Payı

İlkokul	Ortaokul	Lise	Üniversite
68.0%	65.0%	45.9%	43.2%

Kaynak: 2002 Yılındaki Nüfus Sayımına Göre Derlendi. Castets, *age*, 612-613.

Görüldüğü gibi azınlık çocukların sayısı ortaokuldan sonra azalmaya başlıyor. 2001 yılında Çin yüksek eğitim okullarının öğrenci başına ödemesi gereken okul ücreti ortalama 3,985 Yuan olarak gerçekleşmiştir. Bu normal bir sivil gelirin %58.09'u, bir çiftçi gelirin %168.4'ü demektir. Bu kadar yüksek olan okul masrafları yıllık geliri 1000 Yuan civarında olan azınlık aileleri için inanılmaz büyük rakamdır³¹¹. Üstelik bu rakam sadece okul ücretidir. Okul ücretinin dışında harçlıkları, ders materyallerini, yurt ücretlerini, yeme, içme masraflarını kapsamamaktadır. Yukarıda Han olan bölgeler ile Batı kesimdeki azınlık yerleşim bölgelerinin çiftçi olan ailelerin net gelir karşılaştırılması tablosuna tekrar baktığımızda da , bu okul masraflarını azınlık ailelerin üstlenmesi zor görünüyor. Azınlık çocukların yüksek düzeydeki okulları bırakması ya da devam edememesi gitgide azınlık topluluklarının ekonomisinin daha da gerilemesine, insanların cahil kalmasına neden olmaktadır.

Birinci bölümden hatırlatmak gerekirse Xinjiang Uygur özerk bölgesinin en yüksek nüfusunu oluşturan Uygur azınlıklarının %80'den fazlası sadece tarımsal güçtür. Devlet birimlerinde çalışanların sayısının ancak %0.84'ü teşkil ettiğini, personel olarak tüm nüfusun sadece %8'i oluşturduğunu yazmıştık. Aynı şekilde 1. bölümdeki grafiklere tekrar baktığımızda, diğer azınlık gruplarının nitelik farkı çok açık bir şekilde karşımıza çıkar. Aşağıdaki tablodan da anlaşılan, azınlıkların eğitim seviyelerin Hanlar ile farklılaşması, farklı deyişle, eğitim aşamasının yüksek

³¹⁰ Castets, *age*, 36.

³¹¹ Chen bai fu, "Qian Yi Gao Deng Jiao Yu De Xue Fei, Jia Ge Yu Shi Chang", *Jiao Tong Gao Jiao Yan Jiu*, s.3, (2003): 91.

konumlara doğru ilerlemesinin güçlükleri, onları gün geçtikçe her bakımdan daha aşağı konumlara doğru itmektedir.

Aşağıdaki tablo Hanlar ile azınlıklar arasındaki nitelik farkının nasıl değiştiğinin bir örneğidir.

Tablo 4. 6: 1990 yılında Xinjiang da Han işçilerle Han olmayanlar arasındaki kalifiye farkı

	Erkek		Bayan	
	Han	Azınlıklar	Han	Azınlıklar
Üniversite	7,03%	3.25%	4.42%	1.53%
Lise	24,94%	12.76%	26.46%	11.05%
Ortaokul	48,25%	25.63%	41.19%	19.83%
İlkokul	16,51%	42.96%	18.86%	48.21%
Okul Öncesi	3.28%	15.39%	9.06%	19.38%

Kaynak: 1990 yılında yapılan 4. nüfus sayımına göre derlendi. Castets, age, 36.

Çin azınlık eğitimindeki bu olumsuzlukları düzeltmek için son senelerde yine farklı bir uygulamayı devreye soktu. Yeni projenin ismi “Yoksulluğa Yardım Eğitim Projesi”dir. Bu uygulamada Doğu bölgedeki gelişmiş şehirlerdeki okullar, batıdaki yoksulluğa yardım amacıyla, Batı azınlık bölgelerinden seçtikleri okulların eğitimine destek olacaktı. Özellikle Batı azınlık bölgelerinin öğretmen eksikliği ya da kalite bakımından iç bölgelere göre düşük olması düşünülerek, iç bölgedeki gelişmiş okullardan Batı kesimlere doğru, öğretmenler göndererek belli bir süre orada çalışması teşvik ediliyordu ³¹². Aşağıdaki tablo Doğu kesimdeki gelişmiş bölge okullarının, sorumlu kılındığı Batı'daki azınlık bölgelerini gösteriyor. Tabloda sol taraftaki Çin'in gelişmiş şehirleri, sağ taraftaki azınlık bölgelerinden sorumlu tutulur. İlgili şehirler sorumlu kılınan bölgelere karşılıklı olarak tecrübeli öğretmen sağlamak, azınlık öğretmenlerinin yetiştirilmesine yardımcı olmak, eğitim tecrübelerini paylaşmak gibi konularda yardımcı olacak, destek verecektir.

³¹² He bo, liu xun dong, “Lun Shao Shu Min Zu Jiao Yu Zheng Ce”, Min Zu Jiao Yu Yan Jiu, s. 1, (1995): 6.

Tablo 4. 7: Eğitimdeki “Uygun Destek Projesi” kapsamındaki bölgeler

Gelişmiş bölgelerdeki ilgili şehirler	Sorumlu kılınan Batı azınlık bölgeleri
Shang hai	Xinjiang Uygur özerk bölgesi, Tibet özerk bölgesi, yun nan, ning xia
Bei jing	İç Moğol özerk bölgesi
Tian jin	Gan su
Guang dong	Gui zhou
Jiang su	Guang xi
Shan dong	Qing hai
Liao ning	Qing hai
Zhe jiang	Tibet özerk bölgesi
He bei	Gui zhou
Hu nan	Qing hai

Kaynak: Jing, **age**, 167.

Bu proje kapsamında “İç Bölge Tibet Sınıfı”, “iç bölge azınlık öğrencileri hazırlık lise sınıfı”, “İç Bölge Xinjiang Lise Sınıfları" açıldı. Genişletilen bu projede her sene iç bölgedeki yüksek okullara Xinjiang’dan Xinjiang Azınlık Öğrenci Sınıfı olarak 1000 öğrenci kabul ediliyordu. 2001 senesinden itibaren peş peşe Pekin, Shang Hai, Tian Jin, Da Lian, Qing Dao, Nan Jing, Wu Xi, Su Zhou, Ning Bo, Guang Zhou, Shen Zhen gibi 12 tane büyük gelişmiş şehirde, Xinjiang azınlık öğrencileri lise sınıfı açıldı. Böylece ilk kez Xinjiang bölgesinden gelen, farklı azınlıklardan oluşan 1000 ortaokul mezunu kabul edildi ³¹³.

2002 yılından itibaren devlet bu projenin kapsamını genişleterek, Xinjiang azınlık öğrencileri lise sınıfının yıllık öğrenci alımını 1000 öğrenciden 1540 öğrenciye yükseltti. Bu rakam 2005 yılında daha da genişleyerek 3000 öğrenciye kadar yükseldi. İç bölge azınlık sınıfları açan okulların sayısı ise ilk 12 den 24’e kadar artırıldı. 2007 yılında öğrencilerin sayısının 5000’e kadar varması planlanmıştır ³¹⁴. Halbuki iç kesimde azınlık sınıfları açmak, iç bölgedeki okullara göre de büyük bir

³¹³ Jing, **age**, 81.

³¹⁴ Luo ji hua, “Duo Yuan Wen Hua Jiao Yu Yu Ne İdi Xinjiang Gao Zhong Ban Xue Sheng De Wen Hua Shi Ying”, **He Chi Xue Yuan Xue Bao**, c. 27, s. 3, (Haziran 2007): 113.

meydan okumadır. Xinjiang azınlık öğrenci sınıfları ise çok özel bir topluluk oluşturmuştur. Çünkü iç bölgelerden tamamıyla farklı olan bir kültürü getirmiştir. Xinjiang azınlık öğrenci sınıfları açmak, devletin Batı'ya yardım amaçlı, bir tür eğitim politikasıdır ³¹⁵. Fakat proje azınlık aydınları tarafından Çin'in asimile politikasının hızlandırılması olarak kabul edilmektedir. Gerçekleşmekte olan iç bölge azınlık sınıflarında çocuklar çok küçük yaşta seçilerek götürülmekte ve tamamıyla kendi kültürlerinden farklı bir eğitimle yatılı okullarda eğitilmektedir. Bu azınlık çocuklarının Çin kültürü ile kaynaşmasının hızlandırılması aslında onların beyinlerinde devlete ve Çin Kültürüne vicdanen borçlu olarak hissetmesini sağlamaktır.

4.3 Düşük Eğitim Seviyesi Hakkında

Azınlıkların eğitim seviyelerinin düşük olması ilk önce temel eğitimdeki sorunlardan kaynaklanmaktadır. Çin azınlık eğitiminin temelinin çok zayıf olması özellikle dört oranın düşüklüğünde kendisini belli eder. Bu dört oran, sırasıyla, okula giriş oranının çok düşük olması, mezun olma oranının çok düşük olması, yaygınlaşma oranının çok düşük olması ve istikrar oranının çok düşük olmasıdır ³¹⁶. Aşağıda bu konuda azınlık bölgelerinde yapılan birkaç tane araştırma sonucunu ortaya koyacağız.

Örnek 1: 2000 yılında yapılan 5. ülke nüfus kontrolü istatistik materyallerinin gösterdiğine göre, 2000 yılı sonunda, Çin'deki 9 senelik mecburi eğitimi yaygınlaştırma ve genç kuşaklar arasındaki cahilliği ortadan kaldırma oranı ortalama % 85 olarak gerçekleşmiştir. Ülkedeki toplam 2,863 nahiye derecesindeki bölgede yapılan araştırmada, 2,541 bölge, genel olarak 9 senelik mecburi eğitimi gerçekleştirmiştir ve bu bölgelerde genç kuşaklar arasındaki okuma yazma bilmeme durumu ortadan kaldırılmıştır. Bunun içinde Doğu kesimdeki Han bölgelerinde 9 senelik mecburi eğitimi yaygınlaştırma ve genç kuşaklar arasındaki cahilliği ortadan kaldırma oranı %100, Batı kesiminki ise ancak %71 olmuştur ³¹⁷. 2001 senesinde sadece azınlık bölgelerinde yapılan araştırmalarda toplam 699 nahiye bölgesi içinde ancak 358 tanesi 9 senelik mecburi eğitimi yaygınlaştırmış ve genç kuşaklar

³¹⁵ Luo, **age**, 114.

³¹⁶ Lin, **age**, 19.

³¹⁷ Guo Jia Jiao Yu Fa Zhan Yan Jiu Zhong Xin: "Zhong Guo Jiao Yu Lv Pi Shu, 2001 Nian", Jiao Yu Ke Xue Chu Ban She, (Ağustos 2001), 82.

arasındaki cahilliği ortadan kaldırmada başarılı olmuştur. Bu rakam tüm azınlık bölge nüfusunun ancak %51'i demektir.³¹⁸ Bugün Çin'de tahminen %5 oranındaki nüfus sadece 3 ya da 4 senelik ilkokul eğitimi gerçekleştirmekle yetinmektedir ve bunun büyük kısmı Batı bölgesine toplanmıştır³¹⁹.

Örnek 2: 1992 yılında Gan Su eyaletindeki 6 nahiyede çocukların okuma oranı %70 bile değildir. Hatta Qing Hai eyaletindeki Yushu nahiyesi çocuklarının okula giriş oranı %22'yi bile bulmuyor. Sichuan Liangshan Lugu köyünden 10 den fazla köy nüfusu içinde 1999 yılındaki istatistiklere göre, lise okumayı devam eden çocukların sayısı 20 bile değildir. İlkokulu bitiren çocukların yarısından fazlası ortaokulu bırakmaktadır³²⁰.

Yukarıdaki rakamlardan görüldüğü gibi Batı bölgesindeki azınlık eğitiminin temeli çok zayıftır. İlkokulu bitiren azınlık çocuklarının bir çoğunluğu ortaokulu devam etmemektedir. Ortaokulu bitirenler ise liseyi bırakmaktadır. Bu nispet doğal olarak azınlık çocuklarının daha yüksek seviyedeki okullara gelebilme oranını düşürmektedir. Aşağıdaki tablo ise ayrı ayrı ilkokul ve ortaokuldaki çocukların okullarını devam etme ve bırakma sonuçlarıdır.

Tablo 4. 8: 1999 yılındaki 5 azınlık özerk bölge ve Doğu, Batı kesimlerin ilkokul ve ortaokul öğrencilerinin durumu karşılaştırılması

Bölgeler ismi	İlkokul 5 senelik devam etme oranı (%)	İlkokuldan ortaokula geçiş oranı (%)	Ortaokulu bırakma durumu (%)	Ortaokuldan liseye geçme durumu (%)
Çin'deki ortalama oranı	92.48	94.37	1.98	49.52
Doğu kesim ortalama oranı	98.10	97.24	1.58	52.56
Batı kesim ortalama oranı	84.02	89.96	3.02	45.70
İç Moğol özerk bölgesi	92.17	94.50	1.66	54.62
Xinjiang Uygur özerk bölgesi	83.35	94.27	0.73	48.37
Tibet özerk bölgesi	58.07	45.19	4.66	66.62
Guang xi zhuang özerk	88.04	91.85	5.43	31.19

³¹⁸ Lin, **age**, 5.

³¹⁹ Guo Jia Jiao Yu Fa Zhan Yan Jiu Zhong Xin: "Zhong Guo Jiao Yu Lv Pi Shu, 2001 Nian", Jiao Yu Ke Xue Chu Ban She, (Ağustos 2001), 82.

³²⁰ Jing, **age**, 123-124'dan derlendi.

bölgesi				
Ning xia hui özerk bölgesi	66.52	87.62	2.80	44.04

Kaynak: Guo Jia Jiao Yu Fa Zhan Yan Jiu Zhong Xin: “Zhong Guo Jiao Yu Lv Pi Shu, 2001 Nian”, Jiao Yu Ke Xue Chu Ban She, (Ağustos 2001), 83- 84 lardaki iki tablo birleştirildi.

Tablodan da anlaşıldığı gibi, azınlık bölgelerinin çocuklarının okula kayıt olma ve okulu devam etme oranları Doğu kesimlere göre gözle görülür derecede düşüktür. 2000 yıllarında Doğu kesimde çocukların okula girme oranları %98'den yüksek bir orana ulaşmışken Batı kesimde ancak %84'tür. Bu azınlık çocukları içinde her 100 öğrenciden 18'inin ilkokulun farklı basamaklarında çeşitli sebeplerle okulu bırakıyor olması demektir ³²¹. Azınlık çocuklarının ortaokula devam etme durumuna gelince, yine okulu bırakma oranı yüksek, bir sonraki basamağa geçme oranı düşüktür. Çin azınlık bölgelerinde zorunlu eğitimin hâlâ gerçekleştirilmemesinin zorluklarından biri de öğrencilerin okulu çeşitli sebeplerden dolayı yarıda bırakması ya da okullardaki eğitim seviyesinin çok düşük olmasından ötürü bir sonraki basamaklara geçememesinden ibarettir.

Azınlık bölgelerindeki temel eğitimin çok zayıf olması bir sonraki basamaklarda kendisini daha da belirgin şekilde gösterir. Örneğin ilkokul ya da ortaokullardan sonra devam edilecek olan her çeşit meslek okulunun gelişme durumu, Doğu kesimlerdekine göre büyük farklılıklar gösterir. 1997 yılında her 10 bin kişiden meslek okullarında okuyan öğrenci sayısı içinde, Doğu kesimdeki 5 eyalet ve şehir ilk 10 sıranın içindedir. Batı eyaletlerindense sadece biri bu ilk 10'a girebilmiştir. Hâlbuki Çin'deki en son 10 sıranın içinde 8'i Batı azınlık bölgesidir ³²². Çin azınlık bölgesi ile Doğu kesimi karşılaştırıldığında, azınlık bölgelerinin orta derecedeki meslek ve teknik eğitimi Doğu kesimden epey geri kalmıştır. Yüksek meslek okullarının eğitim durumuna gelince henüz başlangıç aşamasındadır ³²³.

Çin azınlık bölgelerinin yüksek eğitim durumuna gelince şu rakamlar değerlendirilebilir. 1998 yılındaki araştırma sonucuna göre, Çin'in orta ve Doğu kesiminde ortalama her 1 milyon kişiye bir tane yüksek okul düşmektedir. Batı azınlık bölgesinde bu rakam ikiye katlanmaktadır. Yani her 2 milyon kişi ancak bir

³²¹ Jing, **age**, 123.

³²² **age**, 127.

³²³ **age**, 127.

yüksek okula sahip olmaktadır ³²⁴. Yine şu rakamlara bakalım: 5 azınlık özerk bölgesinin sahip olduğu yüksek eğitim kurumu 142 tane, Doğu kesimdeki Han olan bölgelerin sahip olduğu yüksek eğitim kurumu ise 415 tanedir ³²⁵. Bu Doğu kesimin sahip olduğu yüksek eğitim kurumu sayısının azınlık bölgelerindekilere göre yaklaşık 3 kat fazla olması demektir.

Çin azınlık bölgelerinin yüksek okul (üniversiteleri de kapsıyor), meslek okulu, normal lise, ilkokuldan ibaret dört çeşit okulun sayılarının birbirine göre oranları, yukarıdan aşağıya doğru sıralandığında şöyledir:

Tablo 4. 9 Çin Azınlık Bölgesi ve Doğu Kesim Okul Oranları.

Bölgeler İsmi	Yüksek Okul	Meslek Okulu	Normal Lise	İlkokul
Doğu Kesim	1	6	94	757
Çin Azınlık Bölgesi	1	4	53	313

Kaynak: Jing, **age**, 130.

Bu rakamlardan anlaşılan sonuç, azınlık bölgesindeki çocukların yüksek eğitim görme şansının Doğu kesimdekilere göre çok düşük olmasıdır.

Çin'in yüksek eğitim kurumlarını (üniversiteler de bunun içindedir) türlere ayırdığımız zaman, genelde en fazla aşağıdaki birkaç çeşit okul karşımıza çıkar. Bunlar birleşik üniversiteler, sayısal ağırlıklı olanlar, ziraat ve ormancılık, tıp, pedagoji türündeki okullardır. Aynı şekilde azınlık bölgelerinin bu tür okullara sahip olma oranı da çok düşüktür. 5 azınlık özerk bölgesindeki bu tür okulların toplam sayısı, Çin genelindeki toplam okul sayısının sırayla %6.7, %3.3, %9.3, ve %11.1'i oranındadır ³²⁶. Aşağıdaki tablo Çin'in Doğu ve Batı kesimindeki okulların, ayrıca 5 azınlık özerk bölgesinin sahip olduğu okulların sayısını ve bu okullardaki öğrenci sayısını gösteren bir tablodur. Tablodan yukarıdaki değerlendirmeler daha da net anlaşılmaktadır.

Tablo 4. 10: 1999 yılında tüm ülke, Doğu kesim, Batı kesim ve 5 azınlık özerk bölgesindeki yüksek eğitim kurumlarının sayısı ve bu okullardaki öğrenci sayısı

³²⁴ Jing, **age**, 129.

³²⁵ **age**, 129.

³²⁶ **age**, 130.

Okul türleri ve öğrenci sayısı	Çin’deki toplam sayısı	Doğu kesimdeki toplam sayısı	Batı kesimdeki toplam sayısı	İç Moğol özerk bölgesi	Xinjiang Uygur özerk bölgesi	Guan g xi zhuan g özerk bölgesi	Ning xia hui özerk bölgesi	Tibet özerk bölgesi
Birleşik türdeki okullar	74	32	17	1	2	1	1	1
Öğrenci sayısı	617.269	312.147	119.876	5.493	15.281	16.607	6.692	1.434
Sayısal	268	114	53	2	3	4	0	0
Öğrenci sayısı	1.415.858	639.884	268.527	10.017	7.545	16.422	0	0
Ziraat ve ormancılık	54	18	15	2	2	0	1	1
Öğrenci sayısı	228.207	80729	57.522	8.410	6.872	0	1.837	749
Tıp	118	44	29	3	2	4	1	1
Öğrenci sayısı	300.821	110792	71.304	5.338	4.493	11.133	1.452	250
Pedagoji	227	64	75	6	5	9	1	0
Öğrenci sayısı	845.354	2.957.751	215.018	14.753	13.578	27.269	872	0

Kaynak: Der: Yang Zhou Fu, “Zhong Guo Jiao Yu Tong Ji Nian Jian. 1999” Ren Min Jiao Yu Chu Ban She, 2000 Nian

Yukarıdaki tabloyu incelediğimiz zaman sadece pedagoji türündeki okulların sayısının Batı kesimdeki okulların sayısından fazla olduğu görülür. Batı bölgesinde 75 tane pedagoji okulu varken bu sayı Doğu kesimde 64’tür. Bu okullarda bulunan öğrenci sayısını karşılaştırdığımız zaman, tam tersine bir sonuç ortaya çıkmaktadır. Batıdaki 75 okuldaki toplam öğrenci sayısı 215,018 iken, Doğu kesimdeki pedagoji okullarının sayısı Batı’ya göre az olmasına rağmen, Doğu kesimdeki 64 okulun öğrenci sayısı 2,957,751 dir. Arada tam 2,742,733 öğrenci farkı vardır. Bu az bir fark değildir. Sonuç olarak Batı daki okulların sayı olarak fazla olmasının pek bir şey değiştirmedini gösterir.

Çin azınlık eğitiminde son yıllarda okulların sayısı çoğalsa da, kalite bakımından yine bir durgunluk ve gelişmemişlik meselesi ile karşı karşıya gelinmektedir. En basit örnek 1999 senesinde Çin'in "211 projesi" kapsamına giren üniversiteler içinde Batı azınlık bölgesinde sadece 5 üniversite vardır. Bunun tersine Doğu bölgesinde 63 tane bulunmaktadır³²⁷. Bu sayı Batı azınlık bölgesindeki 12 katından fazladır. Çin'in üniversite kuruluşu bakımından en önemli projelerden biri olan "211 Projesi" içinde, azınlık okullarının neredeyse çok az olması, özellikle üniversitelerin kalitesi açısından gerekli değerlendirmeleri yapmaya yardımcı olmaktadır. Çin'in "211 projesi" ilk olarak 1990 yılında ortaya atılmıştır. 1993 yılından itibaren onaylanıp uygulanmaya başlamıştır. Projenin amacı ve kapsamı ise tüm Çin'deki üniversitelerin, özellikle eğitim kalitesi, akademik araştırma seviyesi, denetim seviyesi, okul verimliliği gibi yönlerini değerlendirdikten sonra, en ileri seviyede olan 100 okulu seçmek ve sonuç olarak bu okulları 2000'li yıllarda dünyanın en önde gelen üniversiteleri seviyesine ulaştırmaktır. Projenin ismi 21.yüzyıla en uygun olan 100 üniversite anlamında "211 Projesi" diye konulmuştur³²⁸ Proje kapsamına sadece 5 azınlık okulunun girebilmesi ya da alınması, Doğu kesimdeki üniversiteler ile Batı bölgedeki üniversitelerin kalite farkını ortaya çıkartmaktadır. Çin'de günümüzde "211 Projesi" kapsamına giren üniversiteleri kazanmak her öğrencinin ulaşmak istediği en yüksek hayallerden biridir diyebiliriz. Fakat azınlık öğrencilerinin bu hayallerini gerçekleştirebilmesi için, önlerinde aşılması gereken çok büyük zorluklar vardır.

İlk önce Çin eğitim sisteminde farklı eğitim basamaklarındaki ücretlendirme arasındaki farkın çok yüksek olması da azınlık çocukların yüksek eğitimini sağlayabilmesinde en büyük engeldir. İlk başlarda örnekler getirdiğimiz gibi, ekonomik durum azınlık çocuklarının yüksek eğitimini devam ettirebilmesi için aşılması gereken ilk engeldir. 1990 yılındaki rakamlara baktığımızda Çin'de bir üniversite öğrencisinin ortalama okul masrafiyle 36.6 ilkokul çocuğu ve 12.2 tane ortaokul çocuğu yetiştirilebilir³²⁹. 1995 yılında yapılan araştırma sonucunda ise Çin'deki normal ilkokul, ortaokul ve lise, yüksek okul öğrencilerinin kişi başına

³²⁷ Guo Jia Jiao Yu Fa Zhan Yan Jiu Zhong Xin: **Zhong Guo Jiao Yu Lv Pi Shu, 2001 Nian**, (Jiao Yu Ke Xue Chu Ban She, Ağustos 2001), 94.

³²⁸ "211projesi", <http://baike.baidu.com/view/7085.htm>, [06.05.2009]

³²⁹ Jing, **age**, 135.

ortalama masrafı sırayla 265.78 Yuan, 605.97 Yuan, 5442.09 Yuan olmuştur. Normal ilkokul, ortaokul ve lise, yüksek okul öğrencilerinin kişi başına ortalama masrafının oranı ise;

Tablo 4. 11: Ülkelerin Kişi Başına Düşen Masraflar Oranı.

	İlkokul	Ortaokul ve Lise	Yüksek Okul
Çin	1	2.28	20.47
Dünyadaki Gelişen Ülkelerde	1	1.7	8
Gelişmiş Ülkeler	1	1.1	4.3

Kaynak: Wang Xiang Hong, “Wo Guo Jiao Yu Jing Fei Cun Zai De Wen Ti Yu Dui Ce”, **Jiao Shu Yu Ren**, s. 4, (2001): 51.

Temel eğitimi bile tamamlamada zorluk çeken azınlık öğrencilerinin bu basamaklara gelmesi güçtür. Bu aşamaya kadar gelebilen azınlık çocukları yukarıda karşılaştırılan rakamlardan sonra tekrar aynı zorlukla karşılaşmaktadır. Günümüzde azınlık eğitimi hakkında, yukarıdaki araştırma sonuçlarını incelediğimizde, Çin’in Batı bölgesinin çok fakir olması, azınlık eğitiminin gelişmesindeki büyük engel olarak gözükmektedir. Batı bölgesinin çok fakir olması, aile gelirlerinin çok düşük olmasına yansımaktadır. Farklı bir deyişle, Batı bölgesinin çok fakir olması azınlık ailelerinin çok fakir olması demektir. Azınlık ailelerin fakir olması, Çin eğitim sisteminin farklı basamaklarındaki yüksek ücret farklarını karşılayamamak anlamına gelir. Çin’in kademeli kalkınma siyasetinden dolayı bölgeler arasında ortaya çıkan ekonomik fark, bölgeler arasındaki eğitim farkını da gittikçe artırmaktadır. Doğu bölgesine göre çok sıradan olan eğitim ücretleri Batı’ya göre bir ailenin senelerce süren birikimi ve çabalarıyla ancak karşılanmaktadır. Bu sebepten Doğu kesimde çocukların eğitimi için daha fazla yatırım ayrılıp, özel okullar açılmaya başlanırken, tam tersine Batı kesimde azınlık çocuklarının daha az nitelikli okullara gitmesine neden olmaktadır.

Azınlık eğitiminde, yukarıdaki ekonomik sorunlarını çözen azınlık aileleri içinse yine farklı bir sorun ortaya çıkmaktadır. Çin azınlıklarına tanınan “herkese kendi dilinde eğitim verme” politikasından dolayı, kendi dilinde eğitim gören çocuklar belli bir aşamadan sonra şaşırıp kalmaktadır. Çünkü belli bir aşamadan sonra azınlık okulları devam etmemektedir. Genellikle Çin’de kaliteli, iyi üniversitelerin hepsi Çince olduğundan, kendi dilinde eğitim gören çocukların bu okulları kazanması ya

da kazansa bile üniversiteden sonra, başarı ile okulu bitirmesinde ayrı bir sorun teşkil etmektedir.

Kendi dilinde eğitim yapan okulların durumuna göz attığımızda, Çin'de azınlıkların yaşadığı bölgenin yüzölçümünün büyük olması, ekonomisinin düşük olması, coğrafyasından kaynaklanan birçok nedenlerden ötürü, okulların dağınık ve birbirinden çok uzak olarak yerleşmesi durumu ortaya çıkmaktadır. Buna karşılık okuldaki öğrenci kapsamının çok düşük olması, personel ve öğretmenlerin maliyeti ve ücretlerini karşılayabilmek için, başka bölgelerden daha fazla maddi desteğe ihtiyaç duyulması demektir. Bölgenin fakirliğinden kaynaklanan öğrencilerin okula gidememesi durumuna çözüm getirmek için devlet yerel hükümetlerden, bu okullardaki çocuklardan ders materyallerinin ücretini ve bazı okul masraflarını almamayı ya da azaltmayı talep etmektedir. Bu durum zaten açığı olan yerel hükümetlerin maliyesini daha da zor durumda bırakmaktadır.

Devlet 9 senelik zorunlu eğitim politikasıyla okul ücretini almayı kaldırsa da, bu rakam sadece birkaç Yuan'dır. Birkaç Yuan'lık okul ücretinin dışındaki çeşitli okul masrafları (ilkokulun her dönemde toplanan 100Yuan, ortaokulun ise 200 Yuan olan karışık okul masrafı, bunun dışında kitap ve materyal parası) ekonomisi gelişmemiş azınlık aileler için yine de kabullenmesi zor olan bir rakamdır³³⁰. Azınlık okullarının çeşitli dillerde eğitim yapması, çeşitli dillerde yayınlanmış eğitim materyallerini gerektirmektedir. Ders materyallerinin çok çeşitli olması, baskı sayısının az olması yüksek maliyette üretilmesine neden olmaktadır³³¹. Azınlık ders materyalleri hem pahalıdır hem ihtiyaca göre yavaş temin edilmektedir. Bazılarının da tercüme olması nedeniyle, yeni bilgiler daha da yavaş takip edilmektedir.

Bölgenin eğitimini geliştirmek için devlet her zaman belli yatırımlarda bulunmuştur, fakat bu yeterli olmamaktadır. Çin'in eğitim harcamalarının yıllık istatistiklerine göre, 1998 yılında tüm Çin'deki ilk okul öğrencilerinin kişi başına ortalama eğitim harcaması 370.79 Yuan'dır. Çin'in Doğu kesiminin ilkokul öğrencilerinin ortalama eğitim harcamaları 784.28 Yuan'dır. Ancak Batı bölgesinin içinde aynı harcama 429.94 Yuan'dan ibarettir. Bu rakam, Doğu kesimdeki ilkokul öğrencilerinin kişi

³³⁰ **Guang Ming Ri Bao**, 4 Mayıs 2000.

³³¹ Jing, **age**, 136.

başına ortalama eğitim harcamaları Batı azınlık bölgelerindekilere göre 1.45 kat daha fazla demektir.

Çin'in eğitim harcamalarının yıllık istatistiklerine baktığımızda, 1998 yılında ortaokul öğrencilerinin kişi başına ortalama eğitim harcamaları 610.65 Yuan'dır. Çin'in Doğu kesimindeki ortaokul öğrencilerinin ortalama eğitim harcamaları 1126.95 Yuan iken, Batı kesiminki ancak 813.94 Yuan'dır. Liselerin durumunda da, Doğu kesimdeki çocukların eğitimi için harcamalar Batı kesimdekilere göre yine aynı şekilde daha fazladır. Ayrıntıları aşağıdaki tabloda görebiliriz.

Tablo 4. 12: 1998 yılında Çin'in Doğu ve Batı kesimindeki 12 eyaletin ilkokul, ortaokul ve lise öğrencilerinin kişi başına eğitim harcamalarının yatırım durumu (birim: Yuan / bir kişi)

Bölge isimi	İlkokul	Ortaokul	Lise
Çin'deki ortalama	370.79	610.65	1248.25
Doğu kesimin ortalaması	784.28	1126.95	1976.17
Batı kesimin ortalaması	429.94	813.94	1384.26
İç Moğol özerk bölgesi	427.26	652.94	1031.07
Xinjiang Uygur özerk bölgesi	640.44	907.85	1462.12
Guang xi zhuang özerk bölgesi	290.98	393.85	780.73
Ning xia hui özerk bölgesi	443.08	589.33	838.68
Tibet özerk bölgesi	817.43	2889.75	4527.87
Qing hai	550.62	945.97	1550.61
Yun nan	541.48	934.49	1670.85
Gui zhou	210.92	359.35	759.97
Si chuan	307.21	532.40	1055.42
Shan xi	218.01	446.92	793.40

Chong qing	351.82	605.25	1169.73
Gan su	290.03	509.20	972.71

Kaynak: Der: Yang Zhou Fu, **Zhong Guo Jiao Yu Tong Ji Nian Jian. 1999**, (Ren Min Jiao Yu Chu Ban She, 2000 Nian)

Yukarıdaki tabloyu tekrar değerlendirdiğimizde, genel olarak eğitim için kişi başına yapılan yatırımın Doğu kesiminde yüksek olduğu görülür. Batı kesiminin içinde devletin Tibet özerk bölgesine olan yatırımı Batı'daki diğer bölgelere göre hayli fazladır. İlkokulların eğitim harcamaları, Batı eyaletlerinde genel olarak 200 ila 500 arasında değişirken Tibet özerk bölgesindeki 817.43 Yuan olarak gerçekleşmiştir. Batı eyaletlerin ortaokullarında genel olarak öğrenci başına eğitim harcamaları 900 Yuan'ın altındayken Tibet özerk bölgesindeki tahminen 3000 Yuan olarak gerçekleşmiştir. Lise harcamalarında ise diğer Batı eyaletlerinde 759 ila 1600 arasında değişirken Tibet özerk bölgesinde bu rakam 4528 Yuan'dır. Sadece Tibet özerk bölgesine olan yatırımın yüksek olması Doğu kesim ve Batı eyaletlerinin eğitim harcamalarındaki eşitsizliği belli derecede örtmektedir.

Tabloyu özetlersek Batı kesimin eğitim alanına yatırım çok yetersizdir. Devletin 9 senelik zorunlu eğitimi gerçekleştirme planının odak noktaları genel olarak azınlık bölgeleridir. Doğu kesimlerde zorunlu eğitim %100 olarak gerçekleşmişken Batı kesimdeki oran bundan çok uzaktır. İstatistiklere göre günümüzde %49'dan fazla azınlık bölgesi, henüz 9 senelik zorunlu eğitimi gerçekleştirmemiştir. Guang xi zhuang özerk bölgesinin nüfusunun %87'sinden fazlası azınlık olan Baise şehrindeki 12 nahiye'den ancak 4'ü "9 senelik zorunlu eğitimi gerçekleştirdi" onayından yeni geçmiştir³³².

9 senelik zorunlu eğitimdeki yatırımın eksik olmasından dolayı, şu an Çin'deki ilk ve ortaokullar arasındaki tehlikeli okul binalarının oranı %1'i bulmasa bile, bu rakam genellikle Batı bölgesindeki okullara yoğunlaşmıştır. Ning Xia Hui Özerk Bölgesindeki tehlikeli ortaokul binalarının oranı %5.32'dir. İlkokullarda ise bu rakam %4.6'dır. Xinjiang Uygur özerk bölgesinde bulunan ortaokullar içinde tehlikeli okul binalarının sayısı % 4.05, ilkokullarınki ise %3 oranındadır. Qing hai'daki ortaokullar içinde tehlikeli okul binalarının sayısı % 3.16, ilkokullarınki ise

³³² Lin, **age**, 31.

%4.33 orandadır. Bu oran bazı azınlık bölgelerinde %10'un üzerine çıkmaktadır. Mesela Gensu Eyaletinin Ji Shi Shan Bao An, Dong Xiang, Salar Milleti özerk nahiyesindeki ilkokullar içinde tehlikeli okul binalarının oranı %28.3'tür³³³.

Son yıllarda devlet Batı bölgesine olan yatırımını artırmışsa da, bu destek Batı bölgesinin şu an çok geride kalmış olan eğitimini temelinden kurtarmak için çok yetersiz kalmıştır. Azınlık bölgelerinin eğitim seviyesinin çok düşük kalmasının sadece paradan değil, devletin bazı politikalarından kaynaklandığını görebiliriz. Çin azınlık eğitimindeki temel meseleleri aşağıdaki görüşler ile sonlandıracağız. Aşağıda belirtilen görüşler, günümüzdeki azınlık bölgelerinde mevcut meseleleri temsil edebilecek niteliktedir. Bu görüşlerde dile getirilen sorunlar hemen hemen diğer azınlık bölgelerinin eğitiminde de yaşanan meselelerdir.

Yun Nan azınlık eğitiminin gelişimindeki gerçek meseleler hakkında düşünceler³³⁴.

“Yun Nan azınlık eğitimi geçmişte sıfırdan gelişmeye başlamıştır. Buradaki azınlık eğitimi büyük çoğunlukla, sayı olarak çoğalmış ve eğitimin siyasi işlevli bir gösterge olması amaçlanmıştır. Aynı zamanda bölge eğitimi iç bölgelerdeki eğitimi taklit ederek kurulduğundan, her aşamadaki eğitim kurumları sayı olarak tam olsa bile, tarihsel, coğrafi, sosyolojik nedenlerden dolayı, azınlık eğitiminin gelişme seviyesi çok düşüktür. Bölge eğitimi azınlık bölgelerinin milli özellik karakterine sahip değildir. Bölge ekonomisi ile eğitim sistemi hiç bağdaşmamaktadır. Çin'in diğer gelişmiş bölgelerinin eğitimiyle karşılaştırıldığında fark çok yüksektir. Mevcut meseleler daha da çoktur.

1. Eğitim anlayışı eski, geri kalmış ve eğitimin gelişme seviyesi çok eşitsizdir. Yun Nan'daki azınlık nüfusunun henüz %60'tan fazlası Çince bilmemektedir. Wa etnik grubunun ortalama eğitim alma yılı ancak 1.7 yıldır, Lagu etnik grubunun ise 1.3 yıldır. Bölge eğitiminde sadece sınıf geçmenin üzerinde durulmuş, eğitim kalitesi ve meslek eğitimine önem verilmemiştir. Bu birçok kaliteli elemanın dışarıya akıp gitmesine neden olmuştur. Neticede bölgede eğitim yüksek maliyete, yüksek yatırıma mal olmuştur, fakat düşük çıktıyla sonuçlanmıştır. Bazı ailelerde “okuyan zengin olmaz, okumayan da açlıktan

³³³ Jing, **age**, 139.

³³⁴ Chen Xiang Hong, “Yun Nan Min Zu Jiao Yu Fa Zhan De Xian Shi Wen Ti Si Kao”, **Xue Shu Tan Suo dergisi**, s. 4, (2000): 4-5-6-7.

ölmez” düşüncesi ortaya çıkmıştır”. Bölgede bulunan 25 azınlık etnik grup ile aynı bölgede yaşayan Han eğitimini karşılaştırdığımız zaman sadece 5 azınlık grubun eğitim seviyesi Hanlardan yüksek, diğerleri düşük seviyededir.

2. Azınlık okullarının öğretmen sayısı yetersiz, var olanlarının kalitesi düşük ve öğretmenlerin eğitim kalitesini yükseltmek için yapılan yatırım fırsatı çok azdır. Hatta bazı bölgelerde ilkokul mezunları ilkokul dersi vermekte, ortaokul mezunları ise ortaokul çocuklarını okutmak durumlarındadır.

3. Orta ve yüksek derecedeki meslek okullarının yapısı uygun değil, gelişmesi yavaştır ve yerli özelliklerden yoksundur. Mesela Yun Nan milletler enstitüsünü kazanan 200 den fazla Yi etnik grubu öğrencisi vardır. Bunların %90'dan fazlası sadece Yi Dili ve Edebiyatı mesleğini okumaktadır. Mezun olduktan sonra bu meslekle sadece %5 oranında öğrenci iş bulabilir. Okulun düzenlediği meslek dalları ile gerçek pazarın ihtiyacı birbirine uymamaktadır. Bu okulların eğitim kalitesinin düşük olması da öğrencilere okulu bitirdikten sonra fazla değer katmamaktadır. Genelde bölgedeki 5. veya 6. sınıf öğrencilerinin seviyesi iç bölgelerdeki 2. ve 3. sınıf öğrencilerinin seviyesinde olup aynıdır. Ortaokul mezunları iç bölgedeki ilkokul mezunları ile aynı seviyededir.

4. Çin eğitim sistemindeki reformlar azınlık bölgelerin eğitimi için olumsuz etkiler yaratmıştır. İç bölgelerdeki sınav sonuçları kötü olan öğrenciler ekonomik durumlarını kullanarak eğitimlerini devam ettirme şanslarını yakalarken, azınlık bölgedeki öğrenciler sınav sonuçları iyi olduğu halde yüksek eğitimini devam edememektedir.”

Yukarıdaki örnek genel olarak azınlık bölgelerin eğitimde mevcut olan meselelerin en temel ve yalın olan bir örneğidir. Kısacası azınlık eğitiminde mevcut olan, halledilmesi gereken çok sorun vardır. Devlet her ne kadar yatırımda bulunsun da ara sıra ya da istikrarlı olmayan yatırımlar bu sorunları temelden çözmekten, istenen hedefe ulaşmaktan çok uzaktadır.

Çin'in kapıları açma siyasetinden sonra azınlık bölgelerinin eğitim durumu, iki farklı açıdan değerlendirilebilir. Tarih olarak geçmişteki azınlık eğitimi ve günümüzdeki azınlık eğitimi karşılaştırılabilir. 1940'lı ve 1950'li yıllardaki azınlık eğitim durumu ile günümüzdeki arasında dağlar kadar fark vardır. En azından sayı olarak

baktığımızda bile, azınlık okulu sayısı ve Çin'in en iyi koşullardaki okullarında eğitimini sürdüren öğrenci sayıları dikkat çeker. Fakat Çin'in doğudaki Han olan bölgeleri ve batıdaki azınlık bölgelerini aynı dönemler içinde değerlendirirsek, çok büyük farklılıklar görürüz. Temel eğitimden başlayıp yüksek eğitime kadar, dağlar kadar fark vardır. Olaya bu yönden bakarsak Çin azınlık eğitiminin bazı perdelenen gerçekleri ile karşı karşıya gelebiliriz. Aşağıda değerlendirmeye çalışacağımız konu ise Çin hükümetinin azınlık eğitimindeki az gelişmişliği gidermek ya da azınlık çocuklarının eğitiminde Han çocuklar ile aynı hakları kazandırmak için uyguladığı "Tercihli Eğitim Politikası" üzerindeki tartışmalar hakkında olacaktır.

4.4. Azınlık Eğitimindeki "Tercihli Eğitim" Politikası Hakkında Tartışmalar

Eğitim alma hakkı halkın en önemli eşitlik haklarından biridir. Eğitimin eşitliliği bir bakımdan halkın diğer sosyal haklardan faydalanma, erişme hakkına etki eder ve hatta onu belirler ³³⁵.

"Eğitimdeki Eşitlik" hem sosyal bir meseledir hem de eğitim meselesidir. Eğitimin kendisi bir sosyal harekettir ve eşitlik söz konusu olduğunda, doğal olarak sosyal bir mesele kategorisine de girmektedir. O bir toplumun gelişmesi ile sıkı bağlıdır ³³⁶.

"Eğitimdeki Eşitlik" belli sosyal koşullar altında herkesin eşit derecede eğitim alma hakkı ve eğitim alma fırsatını göstermektedir. Bu özellik nedeniyle aşağıdaki üç anlamı içermektedir: 1'incisi eğitimin başlangıç noktasındaki eşitliktir. Eğitim alma hakkındaki eşitlik ve eğitim fırsatındaki eşitlik anlamını kapsamaktadır. 2'incisi, eğitim sürecindeki eşitliktir. Eğitim kaynaklarından faydalanma ve eğitim harcamaları, öğretmenlerin gücü, eğitim tesislerindeki adil yatırımlar gibi konuların yanı sıra öğretmenlerin yaklaşımı, eğitim usulü, sorumluluk, öğretmen ve öğrenci ilişkileri gibi öğrencinin psikolojisine, kişiliğine, eğitim sonuçlarına etki gösterebilecek alanları da kapsar. 3'üncüsü eğitimin sonuçlarındaki eşitliktir ³³⁷.

³³⁵ Han gang, "Jiao Yu Gong Ping Yu Shao Shu Min Zu Jiao Yu Fa Zhan Yan Jiu", **Min Zu Jiao Yu dergisi**, c. 100, s. 5, (2007): 171.

³³⁶ Guo yuan xiang, "Dui Jiao Yu Gong Ping Wen Ti De Li Lun Si Kao", **Jiao Yu Yan Jiu**, s.3, (2000): 32.

³³⁷ Lin fang lue, "Jiao Yu Gong Ping: Gou Jian He Xie She Hui De Zhong Yao Ji Shi", **Qian Yan Bi Tan, Li Lun Qian Yan**, s. 19, (2006): 17.

“Eğitimdeki Eşitlik” ile Batı bölgelerinin azınlık eğitimi işlerini geliştirmek ve başarıya ulaştırmak, binlerce insanın kafa yorduğu bir meseledir. Yani “tüm dünyadaki bütün devletler ve eğitimle ilgisi olan herkesin en çok ilgilendiği konudur”³³⁸.

Özellikle son zamanlarda Çin’de, “Eğitimdeki Eşitlik” kavramı sık sık dile getirilmeye başlandı. Konu 1960’lı yıllardan itibaren tartışılmaya başlanmışsa da Çin eğitim politikasındaki “Zhong Dian Xue Xiao” (anahtar okullar) kurma eğiliminden sonra ve özel okulların Çin’de yavaş yavaş filizlenmeye başlamasıyla daha da ön plana çıktı³³⁹. Çin’in yayınlanmış akademik makaleler ve tezlerle ilgili elektronik veri tabanlarını “Eğitimdeki Eşitlik” anahtar sözlüğüyle tarattığımız zaman şu sonuç ortaya çıkmaktadır. Temmuz 2005’teki tarama sonucuna göre, 1994 yılından 1999 yılına kadar toplam 349 tez yayınlanmıştır ancak bunun 30 tanesi “Eğitimde Eşitlik” konusuyla ilgilidir. 2000 yılından 2005 yılına kadar bu konuyla ilgili 319 akademik tez yayınlanmıştır³⁴⁰.

2005 Mart ayında düzenlenen Çin’in Liang Dai Hui toplantısında, milletvekilleri arasında bütün toplumun bu meseleye duyarlı olması tartışılmıştır. Yani “parası olanın daha iyi eğitim alma fırsatı bulabilmesi”nin getirdiği toplumsal tehlike ve eğitimdeki eşitlikle ilgili sosyal konular ön plana çıkarılmıştır. Eğitimdeki eşitlik gün geçtikçe daha fazla insanın dikkat ettiği noktaya dönüşmeye başlamıştır³⁴¹.

Çin Eğitim Bakanı Zhou Ji “Qiu Shi”de (Hakikati Arama dergisi) yayınladığı bir makalesinde şöyle açıklamaktadır: “Günümüzde Çin’de şehirlerin, bölgelerin, her derecede çeşitli eğitim arasında, eşitsiz gelişme durumu mevcuttur. Memleketimiz eğitiminde her çeşit eşitsizlik gerçeği vardır. Bu gerçekler bizim uyumlu bir toplum kurmamızda önümüze ağır bir sınav koymaktadır. Bu bizim kaçınılmaz meselemizdir. Bu gerçekler içinde, azınlık bölgelerinin eğitiminin gelişimiyle ilgili eşitsizlik, çok uluslu uyumlu bir toplum için gizli tehlike oluşturmaktadır. Dolayısıyla azınlık bölgelerinin eğitim durumunun geri kalmışlığından, azınlık

³³⁸ Xiong kun xin, Li Jing hua, “Lun Jiao Yu Gong Ping Yu Wan Shan He Fa Zhan Xi Bu Di Qu De Min Zu Jiao Yu Shi Ye”, **Jiao Yu Yan Jiu Xi Nan Min Zu Da Xue Xue Bao**, c. 175, s.3, (2006): 80.

³³⁹ Zhu jin hua, “Jiao Yu Gong Ping: Zheng Ce De Shi Jiao”, (doktora tezi, Jilin Üniversitesi, 2005), 7.

³⁴⁰ Zhu, **age**, 9.

³⁴¹ Xiong kun xin, Li Jing hua, **age**, 80.

çocuklarının yaşadığı eğitim fırsatındaki eşitsizlik, eğitim sürecindeki eşitsizlik ve eğitim sonuçlarındaki eşitsizlik meseleleri ortaya çıkmaktadır. Eğitimde eşitliğin sağlanması, aslında sonsuza kadar tam anlamıyla gerçekleştirilemeyecek bir idealdir. Biz azınlık bölge eğitiminin gelişmesindeki eşitsizliği tamamen kaldırmayı hedeflemiyoruz. Fakat şu an koşullarımızın el verdiği kadarıyla azınlık bölgelerin eğitimini geliştirmeye, gelişmiş bölgeler ile azınlık bölgeleri arasındaki eğitimin farklılıklarını mümkün olduğu kadar azaltmaya çalışacağız”³⁴².

Eğitimdeki eşitlik, Çin eğitim sisteminde bugün gündemde olan konulardan biridir. Eşitsizlik yorumları aslında daha fazla azınlık eğitiminde uygulanan tercihli eğitim politikası üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Konumuzun 2. bölümünde Çin azınlıklarının özel koşullarından dolayı Çin hükümetinin tercihli eğitim politikası uyguladığını aktarmıştık. Üniversite seçme sınavında geçme puanının azınlıklara daha düşük olarak uygulanması ilk kez 1950 senesinde ortaya konulmuştu. Bu politika yeterince açık ve net değildi. Çünkü sadece “azınlık öğrencilerin puanında tolerans gösterilebilir” deniliyordu. Daha sonra 1953 ve 1961 yılları arasında bu politika bir adım somutlaşarak “aynı puan alan öğrencilerde, azınlık öğrencilerine öncelik tanıma” olarak uygulanmaya başlamıştı³⁴³. 1980’den sonra bazı küçük düzenleme ve yeni ayarlamalar yapılsa da temel politika hemen hemen bu yönde devam etmiştir. Tartışmaya açılan konu ise, Çin azınlıklarına tanınan, bu “Azınlık Tercihli Eğitim Politikası” ilk baştan beri bazı çoğunluk olan Hanlar arasında tepkilere yol açmış olmasıdır. Son zamanlarda bu ters tepkiler daha da yoğunlaşmaya başladı.

Çin azınlıklarına tanınan tercihli eğitim politikasına olumsuz bakanlar ise, daha çok, yüksek eğitim kurumlarının kazanılmasında bazı fırsat eşitsizliklerinin olduğu görüşünü savunmaktadır. Çünkü üniversite öğrenci kabul sisteminde tercihli eğitim politikasının uygulanması bir bakımdan milliyet ayrımına göre eğitim alabilme fırsatı sunmaktadır. Tercihli eğitim politikasından yararlanabilmek için sınava tabi tutulan öğrencilerin Çin’de yaşayan azınlıklardan bir tanesi olması şart kılınmaktadır³⁴⁴.

³⁴² Zhou xin lin, “Min Zu Di Qu De Jiao Yu Yu Jiao Yu Gong Ping”, **Kang Ding Min Zu Shi Fan Gao Deng Zhuan Ke Xue Xiao Xue bao**, c. 16, s. 3, (Haziran 2007): 48.

³⁴³ Teng, Ma, **age**, 11.

³⁴⁴ Liu si, “Gao Xiao Zhao Sheng Zhong Shao Shu Min Zu You Hui Zheng Ce Fen Xi”, (yüksek lisans tezi, Dong Bei Shi Fan Da Xue, 2007), 16.

Hanlar arasında olumsuz tepkilere yol açan üniversite sınavında kazananların puanları aynı olduğu halde azınlık öğrencilerine öncelik tanınması, eğitimde bir eşitsizlik ve haksızlık olarak algılanmaktadır.

Xinjiang Uygur özerk bölgesinde, eğitim alanında yapılan denetlemeler sonucunda, merkezden gelen denetimcilere şu şikayetler sunulmuştur³⁴⁵.

Benim çocuğum ile komşunun çocuğu (Uygur çocuk) aynı senede doğdu, aynı yuvaya gitti, aynı ilkokulda okudu, aynı ortaokul ve liseden mezun oldular fakat üniversite seçme sınavında aynı puanı kazanmasına rağmen komşunun çocuğu (Uygur çocuk) “azınlık tercihli eğitim Politikası”ndan yararlanarak, Bei Jing’deki iyi bir üniversiteyi kazandı. Benim çocuğum sadece yerel bir üniversiteyi kazandı. Bu haksızlıktır. Annem babamla beraber Xinjiang’a geldim. Ailemdeki iki kuşak, Xinjiang’ın gelişmesi için, devletin bütünlüğü, milli savunma ve milletler ittifakı için büyük katkıda bulunduk. Buna karşılık devlet bize bir takdirde bulunması gerekirken, komşunun çocuğu azınlık diye üniversite sınavında oluşan durum, benim çocuğuma haksızlıktır. Bu bir eşitsizliktir.

Aslında azınlık eğitiminde mevcut olan azınlık çocuklarının eğitim alma fırsatı, eğitim süreci ve sonuçlarındaki eşitsizliği ortadan kaldırmak için ortaya konulan bu politika, uygulama ve bazı yetersizliklerinden dolayı halkın tepkisine yol açmaktadır.

Çin azınlıklarının azınlık kimliklerinin tanınmasında bir denetleme ya da belli bir ölçü olmadığından, azınlık eğitimindeki bu “tercihli politika” bazı bölgelerde uygulamada bazı ilginç sonuçlarını da ortaya çıkartmıştır. “Zhao Ri Xin Wen” haberlerindeki bir rapora göre, Çin’in azınlıklara uyguladığı “Tercihli Eğitim Politika”sı yüzünden, 1983 yılından 1990’lara kadarki yaklaşık 10 senede 5000 den fazla Han kökenli kişi kimliklerini azınlık olarak değiştirmiştir (Yeni doğan bebekler hariç)³⁴⁶.

Halk Günlük Gazetesi'ndeki bir rapor da şu sonuçları ortaya koymuştur: Birçok kişi kendi isimlerini kanıt göstererek kendi kimliklerini değiştirmeye teşebbüs etmiştir. Bazı kişiler isminin içinde Ma kelimesi bulunduğundan kendilerinin Hui azınlık grubundan olduğunu savunmuştur. Çünkü Hui etnik grubunda Ma en yaygın soyadıdır. Hatta bazı kişiler kendilerinin azınlık olduğunu kanıtlamak için yedi sekiz yüzyıl evvel kendi akrabaları içinde kimisinin azınlıklarla evli olduğu hakkındaki

³⁴⁵ Teng, Ma, **age**, 12.

³⁴⁶ Liu si, **age**, 17.

belgeleri uydurarak kimlik değiştirmeye kalkmıştır. 2005 yılında açıklanan “2005 yılında ülke nüfusunun %1’iyle ilgili önemli istatistik rakamlar” da böyle ilginç bir sonuç ortaya çıkmıştır. Hanların nüfusu tüm ülke nüfusunun %90’ını teşkil eder, azınlık nüfusu ise %10’unu teşkil eder. Son beş senede yeni çoğalan nüfus içinde azınlık nüfusu %42 oranını, Hanlar ise %58 oranını göstermektedir ³⁴⁷. Bazı kişilere göre bu sonuç çok saçma olarak yorumlanmaktadır. Çünkü %10 oranındaki azınlıkların %40 oranından fazla çocuk doğurması gerçekten şaşırtıcıdır. Aslında buradaki azınlık nüfusunun çoğalmasında, doğal bir çoğalmanın dışında farklı bir etken de vardır. Hanlar ile azınlıklar arasındaki evlilikler eskiye göre artmıştır. Anne ya da baba tarafından biri azınlık olduğunda, çocuklarının hepsi azınlık olarak kayda geçebiliyorlardı. Böylece ileride azınlık tercihli eğitim politikasından yararlanma şansı yakalayabiliyorlardı. Böyle bir durum mevcut olduğundan bir çocuğun kanında sadece 1/2, 1/4 ve hatta 1/8 oranında olsa bile azınlık karışımı varsa o çocuk tamamıyla azınlık olarak yazılıyordu.

“Fa Zhi Wan Bao” isimli akşam gazetesinde şöyle bir haber yayınlanmıştır.

Pekin Xi Cheng bölgesinde oturan Li Feier ise bu sene 16 yaşında. Annesi Hui azınlıklarından. Babası ise Han etnik kökenli. Çocuk doğarken Han etnik kökenli olarak kayıtlara alınmıştır. Önümüzdeki sene üniversite sınavına katılacaktır. Anne babası onun azınlıklara tanınan tercihli eğitim politikasından yararlanabilmesi için, kimliğini Hui etnik grubu olarak değiştirmeye karar verdiler. Peki, kimlik değiştirme hakkında belli bir belirleme var mıdır? Uzmanların bu konudaki cevabı şöyle olmuştur: İlgili yasalarca, kişilerin etnik kimliği anne babanın kimliği ile belirlenir, farklı etnik kökenderiler evlendiği ya da birini evlatlığa aldığı zaman, çocuğun kimliği için 18 yaşını doldurmadan önce anne babası tarafından karar verilir, eğer 18 yaşını doldurmuşsa kendisi karar verebilir. 20 yaşından sonra artık değiştirilmemelidir. Li Fei Er 16 yaşında olduğundan göre anne babası onun kimlik değiştirme işlemlerini başlatılabilir ³⁴⁸.

Çin’in azınlıklara tanınan tercihli eğitim politikası uygulamalarında düzensizlikler yaşanmıştır. Azınlıklara verilen kontenjanlar sahte kimliklerle alınmış ve suistimal edilmiştir. Azınlık tercihli eğitim politikası kapsamında iç bölgelerdeki önemli okullarda açılan hazırlık sınıflarının kazanılmasında da bazı sorunlar yaşanmaktadır.

³⁴⁷ Zhong Hua Ren Min Gong He Guo Guo Jia Tong Ji Wang, “2005 Nian Quan Guo %1 Ren Kou Chou Xiang Diao Cha Zhu Yao Shu Ju Gong Bao”, [02.05.2009] <http://www.stats.gov.cn/tjgb/rkpcgb/qgrkpcgb/t20060316402310923.htm>,

³⁴⁸ Zhuan Zi Wen Zhai bao, “Geng Gai Min Zu Bu Neng Chao Guo 20 Sui”, http://www.gmw.cn/01wzb/2006-06/29/content_441875.htm, [02.05.2009]

Çünkü azınlıklar için açılan hazırlık sınıfları sınırlı sayıda olduğundan devletin bölgelere ayırdığı kontenjan sayısı da sınırlı tutulmaktadır. Devletin azınlık elemanlarını yetiştirmek için hazırladığı bu programda öğrencilerin mezun olduktan sonra iş bulma şansı da yüksektir. Bu nedenden kontenjanı kazanmak için bölgelerde rüşvet vermek, kontenjanı farklı, uygun olmayan yollardan kazanmak gibi her türlü sorun yaşanmaktadır ³⁴⁹. Ortadaki eşitsizliği dengelemek için uygulanan tercihli eğitim politikası uygulamada para yarışına da dönüşmektedir.

Çin azınlıklarına tanınan tercihli eğitim politikasındaki temel sorunlar ve zorluklar, özellikle aşağıdaki üç noktada yoğunlaşmaktadır. Birincisi: Üniversite seçme sınavında azınlık öğrencilerinin geçme puanlarının düşürülmesinin yarattığı tartışmalar. İkincisi: Yüksek öğretim kurumlarındaki azınlık hazırlık sınıflarının uygulanmasında bazı rüşvet olaylarının yaşanması. Üçüncüsü: Çin son zamanlarda üniversite okul harçlarını şahısların üstlenmesine bıraktıktan sonra, fakir olan azınlık üniversite öğrencilerinin, üniversite harçlarını ödeyemediği için eğitim fırsatından mahrum kalmasıdır ³⁵⁰.

Azınlık öğrencilere uygulanan tercihli eğitim politikasına farklı yönlerden bakıldığında, avantajları ve dezavantajları fark edilmektedir. İlk önce politikanın uygulanma gereksinimlerine dikkat çekmek gerekiyor. Tercihli eğitim politikasının uygulanma hedefi sadece azınlık öğrencileridir. Bu uygulanma hedefleri incelendiği zaman, aşağıdaki birkaç noktanın kesinlikle göz önünde bulundurulması gerek:

(1) Genel bir değerlendirme yaptığımızda azınlık çocuklarının eğitim özgeçmişleri çoğunluk olan Hanlarınkinden farklıdır. Çin azınlıklarına tanınan kendi dil ve yazısını kullanma haklarından dolayı, her yerde azınlık okulları açılmış ve azınlık çocukları da doğal olarak bu okullarda eğitim görmektedir. Devlet bunu teşvik ettiğinden, azınlık çocuklarının Han okulları yerine azınlık okulunu tercih etmesi mantıklı olarak kabul edilmekteydi. Azınlık çocuklarının Han olan okullara girmesi de geçerli nedenlerden bir miktar engellenmiş durumdadır. Çin’de sadece Mançular ve Hui’ların Çin’ce kullanmalarının dışında azınlık çocukları genellikle kendi dil yazılarıyla eğitim almışlardır. Gerçi son zamanlarda “İki Dil Eğitimi” daha yoğun bir şekilde teşvik edilmeye ve uygulanmaya başlamışsa da birçok azınlık bölgesinde

³⁴⁹ Teng, Ma, **age**, 31.

³⁵⁰ **age**, 1.

henüz başarılı olamamıştır ³⁵¹. Azınlık çocuklarının daha önceki örneklerde de gördüğümüz gibi Çince bilme düzeyi yeterli değildir. Sınav yöntemlerine uygun ders materyallerini kullanamıyorlar. Kendi dil ve yazısındaki ders materyalleri yetişmiyor veya eksik kalıyor. Dil engelinden dolayı, azınlık çocukları yeni bilgileri takip etmede ya da daha üst seviyelerdeki okulları kazanmada zorluklarla karşı karşıya gelmektedir ³⁵². Azınlık öğrencilerinin yüksek eğitim kurumlarını kazanmasının zor olması ya da oranlarının çok düşük olması ilk önce bu temel eğitimdeki sorunlardan kaynaklanmıştır ³⁵³. Bu nedenlerden eğitimdeki eşitsizlikleri gidermenin yolu, azınlık çocuklarının eğitim alma fırsatındaki ve sürecindeki eksikliklerin telafisi olarak görülen azınlık tercihli eğitim politikası bu bakımdan kendine haklı gerekçe bulmaktadır.

(2) Çin'in Batı kesimi Çin sınırları içinde en fakir olan bölgelerden oluşur. Çin'in çoğunluk olan Hanların yaşadığı Doğu kesimleriyle karşılaştırıldığında bölge eğitimi çok düşük seviyededir. Henüz birçok yerde 9 senelik zorunlu eğitim bile tam gerçekleşmemişken, yüksek eğitimden söz açmak çok zordur. Eğitim kalitesinin çok düşük olduğu bu bölgelerden, iç bölgelerdeki yüksek eğitim kalitesine sahip okullardaki çocuklar ile aynı puanı beklemek imkansızdır. Ancak devletin tanıdığı bazı imtiyazlı politikalar, azınlık çocuklarını, ekonomik eşitsizliğin yoksun bıraktığı bazı fırsatlara yaklaştırıyor. Ya da tercihli eğitim politikasıyla bölge eğitiminin düşük seviyede olan bölümü bir şekilde telafi edilmeye çalışılmaktadır.

Günümüzde Çin eğitim sistemindeki bazı rakamlar bu tercihli eğitim politikasının telafi etmeye çalıştığı, eğitimdeki eşitsizliği kaldırmak hedefinin, amaca ne kadar yaklaştığını düşündürmektedir. Son senelerde Milletler Enstitülerini bazılarındaki azınlık hazırlık sınıflarının öğrenci başına yıllık okul ücreti 30 bin dan 50 bin Yuan'a kadardır. Hatta bazıları 80000 ile 10000 Yuan arasında değişmektedir. Sıradan bir üniversitedeki lisans eğitimi ücretleri ise her azınlık öğrenci için yıllık 2000 ila 5000 Yuan arasında değişmektedir. Eğer bunun içine öğrencinin yurt ücreti ve günlük harçlıklarını da eklersek toplam 8000 Yuan ile 12,000 Yuan arasında değişmektedir.

³⁵¹ Yan, **age**, 61.

³⁵² **age**, 61-62.

³⁵³ Xi Bu Da Kai Fa Ke Ti Zu: "Zhong Guo Xi Bu Da Kai Fa Zhi Nan", (Jilin: Jilin Wen She Chu Ban She, Nisan 2000), 55.

Tıp, sanat mesleklerinin okul ücretleri genelde bunlardan çok daha yüksektir ³⁵⁴. Bu rakamlar değerlendirildiğinde yıllık geliri 1500 Yuan'ın altında olan azınlık aileleri için, çocuklarını okutmak herhalde hayal kurmaktan başka bir şey değildir. Tercihli eğitim politikasındaki puanların indirilmesi ile kazanılan hakların devamını sağlamak da azınlık ailelere göre zor bir süreçtir. Düşünüldüğünde eğitimdeki eşitsizliğin telafi edilmesi, sorunun sadece bu yolla çözülmesi zor gibi gözünüyor.

(3) Çin'in ilk sınav sistemi, devletteki birleşik sınava katılma yöntemi idi. Son zamanlarda sınav yönteminde bazı gelişmeler yaşanmışsa da (mesela bölgelerin soruları kısmen kendi yöresine göre ayarlaması gibi) sonuç olarak sınav sistemi yine de Han çocuklarını temel alan bir sistemdir ³⁵⁵. Sınav dilinin Çince olması azınlık öğrencilerinin önündeki başka bir engeldir. Gerçi bazı bölgelerde kısmen kendi dil yazısında sorular hazırlansa da genel olarak sorular Çince'dir. Hatta bazı bölgelerdeki azınlık öğrencileri hem Çince sınava hem de yabancı dil sınavına katılmak zorunda kalmışlardır. Bu doğal olarak azınlık çocuklarının üstündeki yükü daha da ağırlaştırmaktadır. Aynı sınav kağıdı önünde Han çocukları rahat rahat sınavı çözerken, bir azınlık çocuğu hem farklı bir çaba sarf ederek Çinceyi çözmek hem de soruları yanıtlamak zorunda kalıyor ³⁵⁶. Bu durum, azınlık öğrencilerinin bu emeğinin karşılığı puanların sadece biraz düşük tutulması mıdır, sorusunu doğurmaktadır.

Çin azınlıklarına tanınan tercihli eğitim politikası hakkında yapılan bir tartışma sonucunda farklı dört değişik yorum ortaya çıkmıştır. Bunlar içinde “azınlık tercihli eğitim politikası”nı destekleyenlerin yanında karşı çıkanlar da olmuştur. Aşağıda bu farklı yorumlar aktarılmaya çalışılacaktır:

1) Yorumlardan ilki “azınlık tercihli eğitim politikası ayrımcılık teorisi” görüşünü savunanlardır. Bu grup “azınlık tercihli eğitim politikası”na karşı çıkmışlardır ³⁵⁷. Bu politikanın azınlıklara yönelik ayrımcılığın ve hor görmenin sonucu olduğunu savunmaktadır. Azınlık öğrencileri ile Han çocuklarının eşit düzeyde sınava girmesi

³⁵⁴ Teng, Ma, **age**, 31.

³⁵⁵ Yan, **age**, 62.

³⁵⁶ **age**, 63.

³⁵⁷ Liu si, **age**, 16.

ve eşit rekabete katılmasını öngörmektedir. Sınav sonuçlarının düşük puanla kabul edilmesini, azınlık çocuklarını küçük düşürmek olarak algılamaktadır ³⁵⁸.

2) Yorumlardan ikincisi ise “azınlık tercihli eğitim politikası”nı desteklemektedir. Bu “azınlık tercihli eğitim politikası kesinlik teorisi” olarak tanınmaktadır. Bu görüşü savunanlar ise fakir olan azınlık bölgelerinde bu politikanın uygulanması gereksinimini hissetmektedir ³⁵⁹. Çünkü günümüzde azınlık bölgeleri çok fakir olduğundan azınlıklar ve Doğu kesimdeki Hanlar arasında farkın uzun süre devam edeceği düşüncesindedir. Bundan dolayı azınlık çocuklarının eğitim durumunda olumsuz koşulların belli bir süre boyunca devam edeceğini öne sürerek bu politikanın belli bir zaman uygulanması gerektiğini savunmaktadır. Eğer bu politika uygulanmazsa azınlık çocuklarının eğitim fırsatlarından mahrum kalacağı, dil engellerini aşarak yüksek eğitim konumlarına tırmanmasının imkansız olabileceği söylenmektedir.

3) Bu görüştekiler sadece “azınlık tercihli eğitim politikası”nda bazı yeni düzenlemelerin yapılmasını savunmaktadır. “Azınlık tercihli eğitim politikasının bölgelere göre belirlenmesi teorisi” olarak adlandırılmaktadır ³⁶⁰. Bu yorumda eskiden millet ayrımına göre yapılan “azınlık tercihli eğitim politikası”nın millet ayrımına göre değil bölgeye göre uygulanmasının tercih edilmesi gerektiği savunulmaktadır. Sebep olarak büyük şehirlerdeki gelişmiş eğitim koşullarından yararlanarak büyüyen, büyük şehirlerde yaşayan azınlık çocuklarının tekrar böyle telafi politikasına ihtiyacı olmadığı, aksine onların da azınlık olduğundan dolayı bu fırsattan yararlanmasının eğitim koşulları düşük ve fırsatları olmayan diğer azınlık çocukları için haksızlık olabileceği görüşünü öne sürmektedir. Bu sebepten “azınlık tercihli eğitim politikası”nın millet ayrımına göre değil bölge ayrımına göre yapılması uygun bulunmaktadır ³⁶¹. Yani bu politikanın sadece fakir ve eğitim koşulları zayıf olan bölgelere uygulanması doğru bulunmaktadır.

4) Son görüştekilerin görüşleri üçüncü görüştekilerle yakındır ama yöntemleri farklıdır. Bunlar “azınlık tercihli eğitim politikasının sosyal sınıflara göre

³⁵⁸ age, 16.

³⁵⁹ age, 16.

³⁶⁰ Liu si, age, 16.

³⁶¹ Teng, Ma, age, 21.

belirlenmesi teorisi”ni savunmaktadır ³⁶². Toplumun alt tabakasında yaşayan insanların, toplumun en zayıf olan kesimi olduğunu savunarak onların, eğitimden yararlanma fırsatlarının her zaman çok düşük olduğunu, bir şekilde yardım edilmesi gereken kesim olarak “azınlık tercihli eğitim politikası”nın aslında onlara göre uygulanmasını öngörmektedir.

Bunların dışında yine bazı araştırmacılar “azınlık tercihli eğitim politikası”nı millet ayırımına göre uygulamayı da savunmaktadır. Çin’de yaşayan azınlıkların gelişme seviyeleri farklı olduğundan, “azınlık tercihli eğitim politikası”nı sadece daha fazla ihtiyacı olan azınlıklar için uygulaması gerektiğini savunmaktadırlar ³⁶³.

Çin’in azınlıklara uyguladığı bu politika bir taraftan azınlık öğrencilerinin yukarı basamaklara tırmanması için az da olsa rahatlık ve kolaylık sağlarken, bir taraftan da temel eğitiminde açıkları olan azınlık öğrencilerinin bu açıkları kapatmasında başka zorlukları önüne çıkartmaktadır.

Azınlık öğrencileri geçiş puanlarında belli derecede imtiyaza kavuşsa bile bu azınlık eğitiminin gelişimi için çözüm olamamıştır. Azınlıklara uygulanan bu tercihli eğitim politikası, azınlık öğrenciler arasında bazı olumsuz yan etkileri de yaratmıştır.

İlk önce bu politikadan yararlanan azınlık öğrencileri, bir sonraki eğitim süreçlerinde büyük zorluklar yaşamaktadır. Önceki örneklerde değindiğimiz gibi azınlık bölgelerindeki eğitim kalitesinin düşük olması, temel eğitim bilgilerinin eksik olması, imtiyazlı politikadan yararlanarak kazanılan, yüksek kalitedeki eğitim kurumlarında derslere yetişemezlik, anlayamazlık, sınıftaki Han öğrenciler ile aralarında büyük bir farkın bulunması gibi sıkıntıları yaşatmaktadır. Yüksek eğitim kurumlarındaki öğretmenler de bu öğrencilere Han olan öğrencilere göre düşük taleplerde bulunmaktadır. Neticede “yüksek diploma, düşük kalite” etiketini almaktadır ³⁶⁴. Bununla ilgili örnekler çoktur. Bu düşük kalitedeki eğitimi bitiren azınlık çocukları tekrar bölgelerine döndükten sonra önemli eğitim birimlerinde çalışmaktadır. Bu da azınlık bölgelerinin eğitim seviyesinin yükselmek yerine aynı

³⁶² Liu si, **age**, 16.

³⁶³ **age**, 16.

³⁶⁴ Ma rong, “Zhong Guo Shao Shu Min Zu Jiao Yu Shi Ye De Fa Zhan”, **Xi Bei Min Zu Yan Jiu** dergisi, s. 1, (1999): 19.

yerde kalması gibi bir durumu ortaya çıkartmaktadır³⁶⁵. Gerçi azınlık çocukları için ek hazırlık sınıfları tesis edilerek bir ya da iki sene telafi dersleri yapılırsa da bu yeterli olmamaktadır ya da başarılı sonuca ulaşamamaktadır. Aynı diplomadaki azınlık çocukları ile Han çocukları arasında eğitimden dolayı bazı farklılıklar yaşanmasından ötürü, genellikle iş yerleri ve iş sahipleri azınlık çocuklarını tercih etmemektedir. Özellikle azınlık okullarından mezun olan çocukların iş bulması büyük bir sıkıntı oluşturmaktadır³⁶⁶. Azınlık çocuklarının Çince seviyesinin yüksek olmaması, yani dil engeli, günümüzde azınlık çocuklarının iş bulamamasının nedenlerinden bir tanesidir. Ama genel olarak toplumda, azınlık çocuklarının kalitesine dair bir önyargı ya da güvensizlik duygusu mevcuttur. Azınlık çocuklarının iş imkanı çok dardır ve belli meslekler ile yetinmektedir³⁶⁷.

Çin'in azınlıklara uyguladığı "azınlık tercihli eğitim politikası", yukarıdakilerin yanı sıra azınlık çocuklarının psikolojik sorunları yaşamasına da neden olmaktadır. Bir araştırmacı, Han olan çocuklar ile azınlık çocukları arasında karşılaştırmalı bir araştırma yapmıştır. Araştırma sonucunda azınlık çocuklarının psikolojik sorunları epey yüksektir. Han olan çocuklar her araştırma sonucunda azınlık çocuklarına göre psikolojik sağlık düzeyi yüksek bir oranı göstermiştir³⁶⁸. Azınlık ortaokul çocukları ile Han çocukları arasında çalışma, öğretmen ve arkadaş ilişkileri karşılaştırıldığında baskı unsuru arasında çok büyük fark gözükmemektedir. Ama toplumdaki kültürel, özgüven, aileden oluşan üç boyutta karşılaştığı baskı unsuru, Han çocuklarıkinden çok yüksektir³⁶⁹. Çalışma sürecinde Tibet öğrencilerinin karşılaştığı zorluklar fazladır, yaşadıkları psikolojik sorunları da diğer çocuklardan yüksek oranda çıkmıştır³⁷⁰. Yüksek eğitim kurumlarına giren azınlık çocuklarında kesinlikle belli derecede aşağılık kompleksine kapılma yaşanmaktadır. Çünkü yüksek eğitim kurumlarını kazanabilen azınlık çocukları ilkokuldan üniversite sınavına kadar ister okulda olsun ister ailede olsun hep bir takdir ya da onaylama içinde yaşayarak

³⁶⁵ Liu si, **age**, 19.

³⁶⁶ Chen min, "Yun Nan Min Zu Jiao Yu Xian Zhuang Diao Cha Ji Si Kao", **Min Zu Jiao Yu Yan Jiu**, s. 3, (2003): 19.

³⁶⁷ Chen min, **age**, 20.

³⁶⁸ Liu si, **age**, 19.

³⁶⁹ Chen chao yang, Chen shu lin, "Shao Shu Min Zu Chu Zhong Xue Sheng Ya Li Yuan Diao Cha", **Xin Li Ke Xue** dergisi, s. 24, (2001): 439.

³⁷⁰ Li xiao bo, Gao ping, "231 Ming Zang Zu Zhong Xue Sheng Xin Li Jian Kang Zhuang Kuang Diao Cha Fen Xi", **Min Zu Jiao Yu Yan Jiu**, s.1, (2000): 80.

kendilerinde üstünlük duygusu kazandırmıştır. Azınlık çocuklarının iç bölgelerdeki yüksek eğitim kurumlarını kazandıktan sonra bütün hayalleri yıkılmaktadır. Eğitim sonuçları, diğer Han çocukları arasında farklı kalmasına ve o üstünlüğün birden kaybolarak en arka sıralara geçmesine, psikolojilerinin bozulmasına, kendilerini çok yalnız ve ezik hissetmeye başlamasına neden olmaktadır ³⁷¹. Üniversitelerde Han çocukları azınlık çocuklarını, "kendi haklarıyla değil imtiyazlı politikanın yardımıyla gelenler" olarak gördüğü için, azınlık çocuklarının gerçek yetenekleri, çalışkanlıkları, çabaları göz ardı edilmektedir. Bu durum da azınlık öğrencilerinin psikolojik yıkım yaşamasında önemli sebeplerden biridir ³⁷².

Sonuç olarak azınlık çocukları “azınlık tercihli eğitim politikası” neticesinde, korunmak yerine daha da yaralanmaktadır. Elbette politikanın amacı azınlık eğitimini daha da geliştirmektir, başka şeyler gibi hemen sonucu görülmez. Eğitim çok yavaş ve itinalı bir işlemdir, sadece bu politikalar ve kısa süren yardım kampanyalarına dayanarak amaca ulaşmak zordur. Meşhur bir Çin atasözü vardır. “Bir fidanın ağaç olması için 10 sene beklersin ama bir insanın insan olması için 100 sene gerekiyor.” Tam bu atasözünde değindiği gibi Çin’deki azınlık eğitiminin gelişimini sağlamak, iyi bir temeli oturtmak için de epey bir zamana ihtiyacı varmış gibi geliyor. Üstelik bugünkü Çin azınlıklarının durumuna bakarsak, bunca senedir hazırlanan ve uygulanan politikaların daha çok teorik olarak çalıştığını, kurtarıcı bir işlev görmediğini anlarız. Çin’deki azınlıklar konusu gerçekten çok geniş bir konudur. Azınlık eğitimi Çin eğitim sistemi içinde gerçekten zor olan bir araştırma alanıdır ³⁷³. Çin azınlık eğitiminin gelişimini sağlamak için gerçekten ciddi olarak düşünmek lazım.

³⁷¹ Liu si, **age**, 20.

³⁷² Liu si, **age**, 21.

³⁷³ Gerard A. Postiglione, “China’s National Minorities and Educational Change”, **Journal of Contemporary Asia**, c. 22, s. 1, (1992): 40.

5. SONUÇ

Çin'deki azınlıkları ve azınlık eğitimi durumunu yukarıda farklı dönemlere bölerek tek tek incelemeye çalıştık. Yukarıdaki veriler ışığında kısaca aşağıdaki gibi toparlama yapmak mümkündür.

Çin'de toplam 56 farklı etnik grup yaşamaktadır. Bunların içinde başat ve çoğunluk olan Han etnik grubunun dışındakiler, azınlık milletler kategorisinde değerlendirilebilir. Farklı deyişle de, Hanlar dışındakilerin hepsi azınlıklırlar ve toplam 55 azınlık grubu vardır.

Çin'deki 55 azınlık etnik grubun tanımlanması özel tarihi bir döneme denk gelmektedir. Azınlık kavramının ortaya atılması ve onun tanımlanmasındaki en önemli noktalardan biri de bir grubun Han etnik grubundan olup olmadığıdır. Eğer bu azınlık grup Han etnik grubundan değilse, hangi etnik gruba aittir ya da yeni bir etnik grup mudur?

Çin devleti kurulduğundan bu yana, azınlıkların temel özelliklerini aşağıdaki dört noktayla özetleyebiliriz:

Azınlıkların nüfus dağılımı farklıdır. Ülke nüfusunun sadece %8'ini oluşturan azınlıkların nüfusları kendileri arasında da eşit dağılmaz. Örneğin, Zhuang etnik grubu yaklaşık 16 milyonla en büyük nüfusa sahipken Luoba etnik grubu sadece yaklaşık 2000 kişilik az bir nüfusa sahiptir. Yerleşimleri günümüzde tüm Çin genelinde farklı oranlarda birbirine karışmış durumdadır. Genelde azınlıkların nüfusu Çin'in Batı bölgesinde yoğunlaşmış durumdadır, en fazla bulundukları eyalet Yun Nan eyaletidir. Tahmini olarak toplam 91 milyon 210 binden fazla nüfusa sahip azınlıkların %78'inden fazlası Çin yüzölçümünün %64,5'ini teşkil eden Batı bölgesine de yoğunlaşmışlardır. Bu nedenle Çin'in batısından bahsedilince genelde azınlık bölgelerinden bahsedilmiş kabul edilir. Çin azınlık eğitimi olarak

incelediğimiz konu da doğal olarak Çin'in batı bölgesinin eğitim durumu hakkında çalışmaya yönelmektedir.

Çeşitli azınlık grupları farklı dinlere, inançlara, gelenek ve göreneklere sahiptir. Bunların içinde en etkili olan dinlerden İslam dini, Buda dini vardır. Örneğin, Hui, Uygur, Kazak, Kırgız, Tatar, Tacik, Özbek, Salar, Dong Xiang, Bao An gibi 10 etnik grup İslam dinine ve inançlarına inanır. Geri kalan büyük bir çoğunluğu Buda dinine inanır. Bunun dışında az sayıda Katolik, Protestan, Şaman, Dao (dao jiao) ve hatta bazı ilkel dinler (doğadaki belli nesnelere tapınmak) gibi farklı dinler de vardır. Farklı gelenek görenekler, farklı yaşam tarzı, yeme, içme, giyinme, oturma, evlilik, doğum, ölüm, bayram gibi konuları içeriyor. Bu etnik grupların kendine özgü farklı adet ve alışkanlıkları vardır. Bunlar o etnik grubun yaşamını, eğitimi ve başka konuları büyük ölçüde etkileyen önemli unsurlardır. Han kültürünü benimseyerek uygulanan eğitim sistemine azınlık eğitimi ayak uydurmakta zorlanmaktadır. Ya da azınlık kültürünü benimseten, azınlıklara özgü, çeşitlilik, renkliliği yansıtan azınlık eğitim sistemini, başat olan Han eğitimi içinde canlandırmak ve ayakta tutabilmekte sürekli çelişki yaşanmaktadır. Teoriler gerçeklere uymamaktadır.

Bu azınlık etnik grupların birçoğunun kendi dil ve yazıları bulunmaktadır. Çin'deki azınlıkların şu ana kadar açıklanmış olan kullandığı dil sayısı 80'den fazladır. Bu da 5 dil grubu, 10 dil ailesi ve 16 dil dalına bölünür. İçinde yaklaşık 40 tanesi Çin-Tibet dil grubuna, 18 tanesi de Altay dil grubuna aittir. Bunların dışında hangi dil grubu ve ailesine ait olduğu henüz belli olmayan birkaç etnik grubun dili daha vardır. 1949'dan önce sadece belli sayıdaki azınlıkların kendi yazıları vardı. Çin devleti kurulduktan sonra birçok etnik grubun yazıları tekrardan türetildi ve değiştirildi. Günümüzde Hui, Mançu etnik grupları tamamıyla Çince kullanırlar. Son zamanlarda She etnik grubunun da tamamen Çince'ye geçtiğinden bahsediliyor. Moğol, Tibet, Uygur, Kore, Kazak, Şibe (xi bo), Yi, Dai, Özbek, Kırgız, Tatar, Rusların kendi kalıplaşmış kullandıkları yazıları vardır ve devam ettirmektedir. Naxi, Miao, Jing po, La gu, Wa, gibi etnik grupların kendi yazıları olduğu söylene de kullanılmamaktadır. Eğitim dilindeki bu farklılıklar ve siyasi amaçlı yapılan değişimler azınlık eğitiminin istikrarlı gelişmesini kesintiye uğratmıştır. Dönem dönem politikanın kurbanı olan azınlık eğitim sistemi günümüzde azınlık bölgelerinin fakirlik sebeplerinden en önde geleni olarak suçlanmaktadır.

Azınlıkların kendileri arasındaki yaşam ve gelişme seviyeleri de farklılık göstermektedir. Bazı azınlıkların, tespit edildiği senelerde, ilkel topluluk olduğu söylenmektedir, bazılarının ise kölelik rejiminde yaşadıkları kayıtlara geçmiştir. Aynı zamanda çok sayıda aydınlarının bulunduğu, genel olarak toplumun yaşam kalitesinin yüksek olduğu durumlar da mevcuttur. Azınlıkların kendileri arasındaki yaşam kalitesinin farklı olması, eğitim seviyelerinin de farklı olmasını sağlamaktadır. Mesela azınlık eğitimi içinde Kore azınlıklarının eğitim kalitesinin en yükseği olduğu söylenmektedir. Kore azınlıklarının eğitim durumu Çin azınlıklarının eğitim durumunda örnek olarak gösterilmektedir. O yüzden azınlık eğitim durumu hakkında birkaç örneğe bakarak genelleme yapmak çok zordur.

Çin'deki azınlıklar konusu gerçekten çok geniş bir konudur. Azınlık eğitimi Çin eğitim sistemi içinde gerçekten zor olan bir araştırma alanıdır. Fakat ancak Çin azınlık eğitimini bir adım ilerleyerek anlamak ve incelemek için gerekli olduğunu düşündüğümüz bu temel bilgiler ışığında konuya odaklandığımızda, azınlık eğitimi hakkında doğru değerlendirmelere yaklaşabiliriz. Ama bu, sadece bu bilgiler yeterlidir, demek değildir. Çin'de yaşayan azınlıkların çeşitliliği, ister yaşam tarzları, yaşam kaliteleri olsun, sadece çoğunluk olan Hanlar ile değil, kendileri arasında da birbirinden çok büyük farklılık göstermektedir. 55 azınlığın farklı dil, din, kültürü araştırmanın zorluğunu artırmaktadır. Tek bir tez çalışmasına bunların hepsini sığdırmak neredeyse imkansızdır. Bu tezde sadece Çin azınlık eğitimine göre genel bir araştırma içine girdik. 55 azınlığın her birinin eğitim konumu da tek tek incelenmesi gereken araştırma konularıdır. Çin'in azınlıklara tanıdığı haklardan her azınlığın kendi dil ve yazılarında çeşitli azınlık okulları vardır. Bu azınlık okullarının kullandığı eğitim dili, ders materyalleri, müfredat çalışmaları da bir o kadar çeşitlilik göstermektedir. Doğal olarak Çin kendi milli eğitimi ile azınlık eğitimi arasında, bir nevi farklılaşma yaratmaktadır.

2. bölümde detaylı aktarılan bilgilere göre Çin'in azınlık eğitim politikaları teorik olarak her zaman azınlık eğitimini geliştirmeye, güçlendirmeye yöneliktir. 3. bölümdeki örneklerden, gerçek durumansa, Çin azınlık eğitiminin teorilerdeki ve metinlerde yazılan politikalardaki gibi parlak bir yüzünün olmadığı görülmektedir. Günümüzde Çin azınlık eğitiminin durumu vahimdir. İster politikalardaki eksikliklerden olsun ister uygulamadaki yetersizliklerden olsun, gördüğümüz

kadarıyla azınlık eğitiminde halledilmesi gereken çok sorun vardır. Bunların başında ekonomik sorunlar gelmektedir. Ekonomik sorunlar çözülsün bile çok güçlü ve köklü olarak yerleşmiş Han eğitiminin etkisi her zaman azınlık eğitiminde egemenliğini sürdürmektedir. Her ne kadar azınlıklar kendi okullarını açmışlarsa da, arkası gelmeyen bu gelişme, onları yavaş yavaş Han eğitimine yönelmeye mecbur edecektir. Yüksek teknolojik koşullarla donatılan, kaliteli okulların hepsi genelde Han okullarıdır. Bu okullarda eğitim alabilmek için çok iyi Çince bilmeleri gerekiyor ve bunu sağlayabilmek için bir azınlık okulundan mezun olmaktansa her zaman bir Han okulunda okumak daha cazip. Üstelik azınlık okulundan mezun olana iş seçeneği de çok azdır. Günümüzde azınlık eğitimindeki bu gerçekler azınlık ailelerini çoktan Han eğitimini seçmeye yönlendirmiştir. İyi bir geleceğe sahip olabilmesi için azınlık aileleri çocuklarını mümkün olduğu kadar Han okullarında okutmaya yöneltirler. Fakat azınlık çocuklarının Han okullarına girebilmesi için de kontenjan verilmemesi, belli testlerden geçirilmesi gibi engeller de konulmaktadır. Son zamanlarda “iki dil eğitimi”nin hızlandırılması da belki bu durumu çözenin bir seçeneği olabilir. Bu durumda Çin azınlık eğitiminin bir şekilde kendini tatmin edebilecek bir çözüm bulması gerekiyor. Çin hükümetinin bunun için verdiği destekler, ürettiği politik çözümler, azınlıkları tatmin edebilir mi, yoksa azınlıklar yavaş yavaş Çin eğitim sistemine ayak uydurarak, Çin kültürünü benimsemeyi tercih eder mi, meselesi bundan sonraki gelişmelere bağlıdır.

KAYNAKÇA

KİTAP ve TEZLER

Aktoprak, Elçin. “Doğu Asya’da Azınlık Sorunları: Çin ve Japonya” Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003.

Çavuşoğlu, Nav. **Uluslar Arası İnsan Hakları Hukukunda Azınlık Hakları**, 2. Bs. İstanbul: Su Yayınları, 2001 .

Gladney, Dru C. **Ethnic Identity In China: The Making of a Muslim Minority Nationality**. Orlando: Harcourt Brace and Company, 1998. 17. (Aktaran: Wilson, Andrea Catherine. “Minorities and National Integration In China: The Case Of Xin Jinang Uygur Autonomous Region” yüksek lisans tezi, regina üniversitesi, 2007.

Grellois, Christian. “Sentez Raporu: Azınlık Hakları”, **Ulusal, Ulusalüstü ve Uluslar arası Hukukta Azınlık Hakları**, yayına hazırlayan. İbrahim Ö Kaboğlu, İstanbul: İstanbul Barosu İnsan Hakları Merkezi Aras yayıncılık, 2002.

Huang, Guang Xue. Shi lian zhu, **Zhong Guo De Min Zu Shi Bie: 56 Ge Min Zu De Lai Li**, Çin’in etnik azınlıkları tanınması: 56 etnik azınlığın kökeni, Pekin: Min Zu Chu Ban She, Ocak 2005.

Heberer, Thomas. **China and Its Mational Minorities: Autonomy or Assimilation?**, Armonk, New York, London, M.E. Sharpe, Inc., 1989, s. 10-12. (Aktaran: Elçin Aktoprak, “Doğu Asya’da Azınlık Sorunları: Çin ve Japonya” Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003.

Heberer, Thomas. **China and its National Minorities: Autonomy or Assimilation?** Trans. Michel Vale. New York: M.E. Sharpe, Inc., 1989. 1984, 19. (Aktaran:

Wilson, Andrea Catherine. “Minorities and National Integration In China: The Case Of Xin Jinang Uygur Autonomous Region” yüksek lisans tezi, regina üniversitesi, 2007.

Jack Donnelly, **International Human Rights** (Dilemmas in World Politics Series), 2nd Edition, Boulder, Westview Press, 1998, s. 117; (Aktaran: Şatlık Amanov, “ABD ‘nin İnsan Hakları Politikası ve Çin: Doğu Türkistan Örneği”, *Avrasya Dosyası: Türk Dünyası - Çin*, c. 12, s. 1, 2006.

James D. Seymour, **China**, Jack Donnelly, Rhoda E. Howard (ed.), *International Handbook of Human Rights*, Westport, Greenwood Press, 1987, s. 76; Aktaran: Şatlık Amanov, “ABD ‘nin İnsan Hakları Politikası ve Çin: Doğu Türkistan Örneği”, *Avrasya Dosyası: Türk Dünyası - Çin*, c. 12, s. 1, 2006.

Jin Dong, Hai. **Shao Shu Miz Zu Jiao Yu Zheng Ce Yan Jiu** Gensu: Gensu Jiao Yu Chu Ban She 2002.

Kent, Ann E. **China, The United Nations, And Human Rights: The Limits Of Compliance**, University of Pennsylvania Press, 1999.

Liu, Si. “Gao Xiao Zhao Sheng Zhong Shao Shu Min Zu You Hui Zheng Ce Fen Xi”, *Xue Shuo Shi Xue Wei Lun Wen*, Dong Bei Shi Fan Da, Yüksek Lisans Tezi, Dong Bei Pedagoji Üniversitesi, 2007.

Li, Fang. **Köp Menbelik Medeniyetning Varishlik Kilinişi ve Teng Mevcut Bolup Turişi**, çev. Galip Memet, Xinjiang: Xinjiang Halk Neşiriyati, 2007.

Lin Shao, Chong. **Min Zu Jiao Yu Xin Lun**, Pekin: Min Zu Chu Ban She, 2004.

Lindbeck, John M. **Communism, İslam And Nationalism In China**, *The Review of Politics* 12 1950: 473-488. JSTOR. University of Regina. 27 Feb. 2006,478. (Aktaran: Wilson, Andrea Catherine. “Minorities and National Integration In China: The Case Of Xin Jinang Uygur Autonomous Region” yüksek lisans tezi, regina üniversitesi, 2007.

Li, Xiao Xia. **Köp Hil Milli Tiritoriyelik Aptonomiyening Hazirki Ehvali**, 1. bs. Xinjiang: Xinjiang Halk Neşiriyati, 2007.

Mackerras, Colin Amanda Yorke. **The Cambridge Handbook of Contemporary China**, Cambridge University Press, 1991.

Milhvard, James A. and, Peter C. Perdue, **Political History and Strategies of Control**, 1884-1978."Xinjiang: China's Muslim Borderland. Ed. S F. Starr. London: M.E. Sharpe, 2004, 81-82. (Aktaran: Wilson, Andrea Catherine. "Minorities and National Integration In China: The Case Of Xin Jinang Uygur Autonomous Region" yüksek lisans tezi, regina üniversitesi, 2007.

Oran, Baskın. **Türkiye’de Azınlıklar Kavramlar, Teori, Lozan, İç Mevzuat, İçtihat, Uygulama**, İstanbul: İletişim yayıncılık, 2004.

Schwarz, Henry G. **The Minorities of Northern China a Survey**, Center for East Asian Studies, Washington: Western Washington University, Bellingham, 1984.

Sulayman, Eset. **Teklimakanga Dümlengen Ruh**, Xinjiang: Xinjiang Halk Neşiriyati, 2000.

Sönmezoğlu, Faruk. **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, 4.bs. İstanbul: Der Yayınları, 2005.

Qin, Shi. **Zhong Guo**, Pekin: Xin xing chu ban she, 1997.

Teng, Xing. **20 Shi Ji Zhong Guo Shao Shu Min Zu Yu Jiao Yu**, Pekin: Min Zu Chu Ban She, 2002.

Wang, Jia Yi, Lü, Guo Guang. **Xi Bei Shao Shu Min Zu Ji Chu Jiao Yu Fa Zhan Xian Zhuang Yu Dui Ce Yan Jiu**, Pekin: Min Zu Chu Ban She, 2006.

Wilson, Andrea Catherine. "Minorities and National Integration In China: The Case Of Xin Jinang Uygur Autonomous Region" yüksek lisans tezi, regina üniversitesi, 2007.

Yang, Jun. **Xi Bei Shao Shu Min Zu Di Qu Ji Chu Jiao Yu Jun Heng Fa Zhan Yan Jiu**, Pekin: Min Zu Chu Ban She, 2006.

Yalçinkaya, Aladdin. **Yetmiş Yıllık Kriz: Sovyetler Birliğinde Moskova- Türkler İlişkileri**, İstanbul: Osmanlı yayınevi, 1999.

Zhu, Jin Hua. “Jiao Yu Gong Ping: Zheng Ce De Shi Jiao”, doktora tezi, Jilin Üniversitesi, 2005.

MAKALELER

Alptekin, Erkin “Yeni Çin Anayasası Ve Çin’deki Azınlık Milletler”, **Türk Kültürü**, s. 249-260, (Ocak-Şubat 1984.

_____. “32 sene sonra gördüğüm Doğu Türkistan”, **Türk Kültürü**, s. 218-224, Ocak-Şubat 1981.

_____. “Son Siyasi Gelişmeler Işığında Doğu Türkistan”, **Türk kültürü**, s. 344, Mart Nisan 1980.

Andican, Ahat “Çin Satrancında Orta Asya”, **Avrasya Dosyası: Türk Dünyası - Çin**, c. 12, s. 1, 2006.

Amanov, Şatlık “ABD ‘nin İnsan Hakları Politikası ve Çin: Doğu Türkistan Örneği”, **AvrasyaDosyası: Türk Dünyası - Çin**, c. 12, s. 1, 2006.

Badai, “Hu Xiang Guan Xin Zhao Gu Gong Tong Fan Tong Jin Bu” (karşılıklı ilgilenip birbirimizi kollayalım, birlikte refaha erip ilerleyelim), xinjiang she hui ke xue, 1985/5, s. 16, Lynn T. White 111, age, 502; (Aktaran: Dağ Gökşar, “Doğu Türkistan da Han (Çin) varlığı”, **Türk Kültürü**, s. 326, 1990.

Bircan Dokuzlar, Hasan Yılmaz, Cenk Pala, “Çin’in Orta Asya Enerji Politikası”, **Avrasya Dosyası: Türk Dünyası - Çin**, c. 12, s. 1, 2006.

Cao Hong, “Xin Jiang Gao Xiao Zhao Sheng Dui Shao Shu Min Zu Kao Sheng Shi Shi You Hui Zheng Ze Ping Shu”, **Xin Jiang Shi Fan Da Xue Xue Bao: Zhe Xue She Hui Ke Xue Ban**, c. 25, s. 4, 2004.

Chen bai fu, “Qian Yi Gao Deng Jiao Yu De Xue Fei, Jia Ge Yu Shi Chang”, **Jiao Tong Gao Jiao Yan Jiu**, s.3, 2003.

Chen Chao Yang, Chen shu lin, “Shao Shu Min Zu Chu Zhong Xue Sheng Ya Li Yuan Diao Cha”, **Xin Li Ke Xue dergisi**, s. 24, 2001.

Chen Min, “Yun Nan Min Zu Jiao Yu Xian Zhuang Diao Cha Ji Si Kao”, **Min Zu Jiao Yu Yan Jiu**, s. 3, 2003.

Chen Xiang Hong, “Yun Nan Min Zu Jiao Yu Fa Zhan De Xian Shi Wen Ti Si Kao”, **Xue Shu Tan Suo dergisi**, s. 4, 2000.

Çıplak, Murat. "Çin'de İnsan Hakları ve Ayrılıkçı Hareketler". **Çin'in Gölgesinde Uzakdoğu Asya** Deniz Ülke Arıboğan ed. İstanbul: Bağlam Yayınları, 2001.

Dağ Gökşar, “Doğu Türkistan da Han (Çin) varlığı”, **Türk Kültürü**, s. 326, 1990.

Date M. , “Hoeimen kara mita shosu minzoku seisaku” (Savunma Yönünden Milli Azınlıklar Siyasetine Bakış), Mondai to kenkyu (MTK), 15/7 (1986), S. 37; (Aktaran: Dağ Gökşar, “Doğu Türkistan da Han (Çin) varlığı”, **Türk Kültürü**, s. 326, 1990.

Deng Shao hui, “Sun Zhong Shan Guan Yu Kai Fa Xinjiang De Hong Wei Ji Hua” (Sun Yatsen’in Xinjiang’in kalkındırılmasına ilişkin büyük planı), Xinjiang Da Xue Xue Bao, 1985/5, s.20, (Aktaran: Dağ Gökşar, “Doğu Türkistan da Han (Çin) varlığı”, **Türk Kültürü**, s. 326, 1990.

Di Jin Sheng, “Lun Min Zu Jiao Yu De Gai Nian He Min Zu Jiao Yu De Te Dian”, **Min Zu Jiao Yu Yan Jiu dergisi**, s. 2, 1991.

Ding yue ya, “Shao Shu Min Zu Jiao Yu Ping Deng Wen Ti Ji Zheng Fu De Jiao Yu Zheng Ce Xuan Ze”, **Min Zu Jiao Yu Yan Jiu**, c. 16, s. 2, 2005.

Feng Xi, Li Lei, “Wo Guo Min Zu Jiao Yu Zheng Ce Xian Zhuang Ji Dui Ce De Tan Tao”, **Hu Bei She Hui Ke Xue dergisi**, s. 10, 2007.

Gustaaf Geeraerts, Men Jing, “Çin’de Uluslararası İlişkiler Teorisi”, çev: Gökhan Koçer, **Avrasya Dosyası**, c. 12, s. 1, 2006.

Han, Jin Chun, Li, Yi Fu. “Han Wen ‘Min Zu’ Yi Ci Kao Yuan Zi Liao”. Zhong Guo She Hui Ke Xue Yuan Min Zu Yan Jiu Suo, 1985; ya da Lin Yao Hua “Guan Yu ‘Min Zu’ Yi Ci De Shi Yong he Yi Ming Wen Ti”. “Min Zu Xue Yan Jiu”. Zhong Guo She Hui Ke Xue Chu Ban She, 1985.

- Gao, Liang, “Ying Guo Shao Shu Min Zu Jiao Yu Zheng Ce De Te Dian”, **Journal of Research on Education for Ethnic Minorities**, c. 63, s. 4, 29 Nisan 2004.
- Geng, Shi Min, “Çin’de Türk Dilleri ve Üzerinde Yapılmış Çalışmalar”, çev: Hülya Kasapoğlu, **Türk Kültürü**, s. 301.
- Gerard A. Postiglione, “China’s National Minorities and Educational Change”, **Journal of Contemporary Asia**, c. 22, s. 1, 1992.
- Guo, Yuan Xiang, “Dui Jiao Yu Gong Ping Wen Ti De Li Lun Si Kao”, **Jiao Yu Yan Jiu**, s.3, 2000.
- Ha, Jing Xiong, Teng xing, Min Zu Jiao Yu Xue Tong Lun, (Bei Jing: Jiao Yu Ke Xue Chu Ban She, 2001.
- Han, Gang, “Jiao Yu Gong Ping Yu Shao Shu Min Zu Jiao Yu Fa Zhan Yan Jiu”, **Min Zu Jiao Yu dergisi**, c. 100, s. 5, 2007.
- He Bo, Liu Xun Dong, “Lun Shao Shu Min Zu Jiao Yu Zheng Ce”, **Min Zu Jiao Yu Yan Jiu**, s. 1, 1995.
- Hu Zhen Hua, “Çin Halk Cumhuriyeti’nde Kırgız Dili Çalışmaları”, **Türk Kültürü**, s. 318.
- Jiang Ze Min’in 9 Haziran 1999’daki fakirliğe yardım etme hizmet toplantısındaki konuşması, “Quan Dang Quan She Hui Jin Yi Bu Dong Yuan Qi Lai, Duo Qü Ba Qi Fu Pin Gong Jian Zhan Jie Duan De Sheng Li”, **Xinhua Yue Bao** s. 8, 1999.
- Kaboğlu, İbrahim Ö. “İnsan Hakları, Azınlık Hakları ve Türkiye”, **Ulusal, Ulusalüstü ve Uluslar arası Hukukta Azınlık Hakları**, yayına hazırlayan. İbrahim Ö Kaboğlu, İstanbul: İstanbul Barosu İnsan Hakları Merkezi Aras yayıncılık, 2002.
- Li hong jie, “Min Zu Jiao Yu Xue Yan Jiu Dui Xiang He Ti Xi Qian Yi”, **Bei Fang Min Zu dergisi**, s. 1, 1992.

- Li xiao bo, Gao ping, “231 Ming Zang Zu Zhong Xue Sheng Xin Li Jian Kang Zhuang Kuang Diao Cha Fen Xi”, **Min Zu Jiao Yu Yan Jiu**, s.1, 2000.
- Lin fang lue, “Jiao Yu Gong Ping: Gou Jian He Xie She Hui De Zhong Yao Ji Shi”, Qian Yan Bi Tan, **Li Lun Qian Yan**, s. 19, 2006.
- Luo ji Hua, “Duo Yuan Wen Hua Jiao Yu Yu Ne İdi Xinjiang Gao Zhong Ban Xue Sheng De Wen Hua Shi Ying”, **He Chi Xue Yuan Xue Bao**, c. 27, s. 3, Haziran 2007.
- Ma Rong, “Zhong Guo Shao Shu Min Zu Jiao Yu Shi Ye De Fa Zhan”, **Xi Bei Min Zu Yan Jiu dergisi**, s. 1, 1999.
- N.N. Mingulov, “The Uprising İn Northwest Sinkiang, 1944-9” CAR,11/2 (1963).
Fakat li yuan qing, “Qian Yı Xin Jiang Ren Kou De Jı Xie Zen Zhang” (Xinjiang nüfusunun mekanik artışı hakkında kısa bir değerlendirme), **Xin Jiang She Hui Ke Xue**, 1989
- Nadir devlet, “Dış Türklerde Büyük Nüfus Artışı: SSCB ve ÇHC’nde Türk Nüfusuna Ait İstatistik Bilgiler”, **Türk Kültürü**, s. 209-210, Mart-Nisan 1980.
- Rehman, Javaid. “Uluslararası Hukukta Azınlık Hakları”, **Ulusal, Ulusalüstü ve Uluslar arası Hukukta Azınlık Hakları**, yayına hazırlayan. İbrahim Ö Kaboğlu, İstanbul: İstanbul Barosu İnsan Hakları Merkezi Aras yayıncılık, 2002.
- Remi Gastets, “The Uygurs İn Xinjiang: The Malaise Grows”, **China Perspectives**, Dik: metnin orijinali Philip Liddell tarafından Fransızca’dan İngilizceye çevrilmiştir. s. 49, Ekim-Kasım, 2003.
- Teng Xing, Ma xiao yi, “Zhong Guo Gao Deng Jiao Yu De Shao Shu Min Zu You Hui Zheng Ce Yu Jiao Yu Ping Deng”, **Min Zu Yan Jiu**, s. 5, 2005.
- Üzeltürk, Sultan Tahmazoğlu. “Bölgesel Veya Azınlık Dilleri Avrupa Şartı ve Türkiye”, **Ulusal, Ulusalüstü ve Uluslar arası Hukukta Azınlık Hakları**, yayına hazırlayan. İbrahim Ö Kaboğlu, İstanbul: İstanbul Barosu İnsan Hakları Merkezi Aras yayıncılık, 2002.

- W.J. Draw, a.g.e. , 208; (Aktaran: Dağ Gökşar, “Doğu Türkistan da Han (Çin) varlığı”, **Türk Kültürü**, s. 326, 1990.
- Wang tie zhi, “Xin Zhong Guo Min Zu Jiao Yu Zheng Ce De Xing Cheng Yu Fa Zhan”, **Min Zu Jiao Yu Yan Jiu**, 1998.
- Wang Xiang Hong, “Wo Guo Jiao Yu Jing Fei Cun Zai De Wen Ti Yu Dui Ce”, **Jiao Shu Yu Ren**, s. 4, 2001.
- Wei Li Hua, “Ji Chu Jiao Yu Jiao Xue Gai Gel Un Tan”, **Jiao Xue Yan Jiu dergisi**, c. 28, s. 2, Mart 2005.
- Xi Bu Da Kai Fa Ke Ti Zu: “Zhong Guo Xi Bu Da Kai Fa Zhi Nan”, (Jilin: Jilin Wen She Chu Ban She, Nisan 2000.
- Xiong kun xin, Li Jing hua, “Lun Jiao Yu Gong Ping Yu Wan Shan He Fa Zhan Xi Bu Di Qu De Min Zu Jiao Yu Shi Ye”, **Jiao Yu Yan Jiu Xi Nan Min Zu Da Xue Xue Bao**, c. 175, s.3, 2006.
- Xu ke feng, “Wo Guo Min Zu Jiao Yu Zheng Ce Ji Ben Li Lun Yan Jiu Shu Ping”, **Min Zu Jiao Yu Yan Jiu**, c. 18, s. 5, 2007.
- Yan Wen Jun, “Shao Shu Min Zu Di Qu Gao Kao Zhao Sheng You Hui Zheng Ce Yu Jiao Yu Gong Ping Wen Ti Tan Tao”, **Li Gong Gao Jiao Yan Jiu**, c. 26, s. 5, 2007.
- Yang An Ping, “Zhu Dong Dui Jie Xi Bu Da Kai Fa, Zhuo Li Tui Jin Jiao Yu Da Fa Zhan”, **Xi Bu Ji Chu Jiao Yu Xian Zhuang Yu Fa Zhan Yan Jiu**, der: Wang Xiu Yun, Cong Chun Xia, (Bei Jing: Min Zu Chu Ban She, 2001).
- Yang jun, “Shi Yi Jie San Zhong Quan Hui Yi Lai Dang He Guo Jia De Shao Shu Min Zu Jiao Yu Zheng Ce Zong Shu”, **Min Zu Jiao Yu Yan Jiu**, c.16, s. 3, Temmuz 2005.
- Yang yi sheng v.b. , Zhong Guo Shao Shu Min Zu Ren Kou Yan Jiu (Çin Azınlık Milletleri Nüfus Araştırması), min zu chu ban she, 1988, bei jing, s.57;

(Aktaran: Dağ Gökşar, “Doğu Türkistan da Han (Çin) varlığı”, **Türk Kültürü**, s. 326, 1990).

Yuan Ze Min, Mo rui li, “Dui Xi Bu Di Qu Min Zu Jiao Yu Fa Zhan Xian Zhuang Ji Yuan Yin Fen Xi”, **Si Chuan Li Gong Xue Yuan Xue Bao**: She Hui Ke Xue Ban, c. 23, s. 1, Şubat 2008.

Zhang Erju (der.), Zhong Guo Min Zu Qu Yu Zi Zhi De Li Lun He Shi Jian (çin milliyet bölgeleri özerkliğinin teori ve uygulaması), Zhong Guo She Hui Ke Xue Chu Ban She, 1988, Bei jing, s.107-108; W.J.Draw, “Sinkiang: The Land and The People”, Central Asian Review (CAR), 16/3 (1968), S. 208-209; (Aktaran: Dağ Gökşar, “Doğu Türkistan da Han (Çin) varlığı”, **Türk Kültürü**, s. 326, 1990).

Zhou xin lin, “Min Zu Di Qu De Jiao Yu Yu Jiao Yu Gong Ping”, **Kang Ding Min Zu Shi Fan Gao Deng Zhuan Ke Xue Xiao Xue Bao**, c. 16, s. 3, Haziran 2007.

Zhu Guo Ben, “Lun Min Zu Yi Xue: Zhong Guo Shao Shu Min Zu De Chuan Tong Yi Xue”, Shi Jie Ke Xue Ji Shu-Zhong Yi Yao Xian Dai Hua, c. 8, s. 2, 2006.

DİĞER KAYNAKLAR

Çakıroğlu, Deniz. “Çin Ülke Raporu”, T.C Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, 2008.

Çin Halk Cumhuriyeti Anayasası, çev: Çin milletler Tercüme Merkezi, Milletler Basın Yayın Evi, Mart 2004.

Der: Yang Zhou Fu, “**Zhong Guo Jiao Yu Tong Ji Nian Jian. 1999**” Ren Min Jiao Yu Chu Ban She, 2000.

Guang Ming Ri Bao. 4 Mayıs 2000.

Guo Jia Jiao Yu Fa Zhan Yan Jiu Zhong Xin: **Zhong Guo Jiao Yu Lv Pi Shu, 2001 Nian**, (Jiao Yu Ke Xue Chu Ban She, Ağustos 2001.

Japon “**Büyük Ansiklopedi**”, Ping Fan basını, c. 14, s. 583. (Aktaran: Teng, Xing. **20 Shi Ji Zhong Guo Shao Shu Min Zu Yu Jiao Yu**, Pekin: Min Zu Chu Ban She, 2002.

“Ming Zu Li Lun Yu Min Zu Zheng Ce Ke Cheng Jian Jie”, Zhong Yang Min Zu Da Xue, 2008.

“Mingyuan, Gu, Xiaofeng, Ji, Ruifan Zhang. **Jiao Yu Da Ci Dian - Min Zu Juan**, (Shang Hai: Shang Hai Jiao Yu Chu Ban She, 1998).

Yang Ming Hong, Wang Yong Li, “Xi Bu Min Z Udi Qu Pin Kun Wen Ti De Xian Zhuang Ji Qi Xing Cheng Yuan Yin”, She Hui Ke Xue Wen Xuan Chu Ban She, Zhong Guo Xi Bu Jing Ji Fa Zhan Bao Gao 2005.

“**Zhong, Guo Qing Nian Bao.**”, 15 Eylül 2003.

İNTERNET KAYNAKLARI

“211 Projesi”, <http://baike.baidu.com/view/7085.htm> [06.05.2009].

“Çin Azınlık Milletler Politikası ve Uygulamaları” Çin Halk Cumhuriyeti, Information Office of the State Council, Pekin, Eylül 1999;
http://news.xinhuanet.com/zhengfu/2002-11/15/content_630587.htm
[16.03.2009].

“The State Ethnic Affairs Commission Of Prc”;
http://www.seac.gov.cn/gjmw/mwjs/M08index_1.htm [20.03.2009].

“Xinjiang Shao Shu Min Zu Gao Deng Jiao Yu De Xian Zhuang Yu Fa Zhan Dui Ce”, Xinjiang She Hui Ke Xue dergisi, Zhong Guo Min Zu Bao, 2009. 01. 05,
<http://www.mzb.com.cn/onews.asp?id=27251> [27.02.2009].

“Zai Yi Xie Duo Shu Ren Xin Jiao De Min Zu Di Qu, Ru He Chu Li Zong Jiao Gan Yu Xue Xiao Jiao Yu Wen Ti” Xinhua Ajandası, 2001-05-18 13:43:47 haberi;
http://news.xinhuanet.com/zhengfu/2001-05/18/content_39059.htm
[20.04.2009].

“Zhong Guo Jia Ru Le Na Xie Guo Ji Ren Quan Gong Yue He Xie Ding Shu”,
Renmin Ri Bao, 27 Mart 2006,
<http://www.humanrights.cn/china/rqzt/zt200200633191224.htm> [16.03.2009].

Çin'in etnik politikaları, Çin ansiklopedi,
<http://turkish.cri.cn/chinaabc/chapter6/chapter60104.htm> [20.03.2009].

Çin'deki Azınlık Milliyetlerin Genel Durumu (2.bölüm), Çin Uluslararası Radyosu
tarafından 2004-12-03 22:59:08 de yayınlanmış.
<http://turkish.cri.cn/1/2004/12/03/1@29408.htm> [05.02.2009].

Dong yue, “Peng Bo Fa Zhan De Shao Shu Min Zu Jiao Yu”, china education and
research network, <http://www.edu.cn/20010823/207543.shtml> [03.04.2009].

<http://www.ccnt.com.cn/nation/index2.htm?dir=surver|letter> [2009.04.14].

http://www.e56.com.cn/system_file/minority/chaoxianzu/chaoxianzu.htm,
[10.02.2009].

<http://www.sars.gov.cn/chinese/zhuanti/05xbjj/1019119.htm> [30.04.2009].

Huang yan, “Xinjiang Yuan You Chan Liang You Wang Da 2730 Wan Dun Tong Bi
Zeng Zhang 3.4%”, Xin Hua Ajanda'sı Urumçi haberi, 25 Eylül 2008, internet
ulaşım adresi: http://www.xj.xinhuanet.com/2008-09/26/content_14505688.htm
[20.04.2009].

Komünist Parti Üzerine Epoch Times Yorumları - Kısım 1 Komünist Partinin Ne
Olduğuna dair
www.epochtimes.com/9pingdownload/turkish/9ping_turkish_1.doc [2009. 01.
23].

Serhat Koldaş, “Çin Mucizesi”, Marksist Tutum Dergisi, s. 7, (Ekim 2005)
<http://www.marksisttutum.org/taxonomy/term/51> [30.01.2009].

Siyasi yapı, china ABC, Çin uluslar arası radyosu tarafından hazırlanmış.
<http://turkish.cri.cn/chinaabc/chapter2/chapter20101.htm> [23.01.2009].

Text Of White Paper On Regional Autonomy For Ethnic Minorities In China, BBC
Monitoring Asia Pacific, London: Feb 28, 2005. pg.1, s.6-8,
[http://proquest.umi.com/pqdweb?did=800038951&sid=1&Fmt=3&cli](http://proquest.umi.com/pqdweb?did=800038951&sid=1&Fmt=3&clientId=46825&RQT=309 &VName=PQD)
[entId=46825&RQT=309 &VName=PQD](http://proquest.umi.com/pqdweb?did=800038951&sid=1&Fmt=3&clientId=46825&RQT=309 &VName=PQD) [16.03.2009].

Wei Wu Er Yu, [http://www.hudong.com/wiki/%E7%BB%B4%E5%90%BE](http://www.hudong.com/wiki/%E7%BB%B4%E5%90%BE%E5%B0%94%E8%AF%AD)
[%E5%B0%94%E8%AF%AD](http://www.hudong.com/wiki/%E7%BB%B4%E5%90%BE%E5%B0%94%E8%AF%AD) [11.04.2009].

Wu Zi Bi Ke Yu, <http://www.yashlar.com/cn/read.php?tid=136>;
<http://www.china3view.com/blog/post/224.html> [15.04.2009].

Xu Jing Yue, Wei wu, “Zhong Xi Fang Ren Quan Guan Nian You He Bu Tong”
Xinhua Ajansı 16 Kasım Pekin haberi, [http://news.xinhuanet.com/politics/2006-](http://news.xinhuanet.com/politics/2006-11/16/content_5339873.htm)
[11/16/content_5339873.htm](http://news.xinhuanet.com/politics/2006-11/16/content_5339873.htm) [23.04.2009].

Yang Weihai, Wei Wuliu, dawn Li, “Zhong Guo Ren Quan Zhan Kai Mu: Rang Shi
Jie Jian Deng Zhong Guo Ren Quan Shi Ye Xin Fa Zhan”, Xinhua Ajandası 17
Kasım pekin haberi,
[http://big5.xinhuanet.com/gate/big5/news.xinhuanet.com/politics/2006-](http://big5.xinhuanet.com/gate/big5/news.xinhuanet.com/politics/2006-11/17/content_5344554.htm)
[11/17/content_5344554.htm](http://big5.xinhuanet.com/gate/big5/news.xinhuanet.com/politics/2006-11/17/content_5344554.htm) [23.04.2009].

Zhong Hua Ren Min Gong He Guo Guo Jia Tong Ji Wang, “2005 Nian Quan Guo
%1 Ren Kou Chou Xiang Diao Cha Zhu Yao Shu Ju Gong Bao”
<http://www.stats.gov.cn/tjgb/rkpcgb/qgrkpcgb/t20060316402310923.htm>
[02.05.2009].

Zhuan Zi Wen Zhai bao, “Geng Gai Min Zu Bu Neng Chao Guo 20 Sui”,
http://www.gmw.cn/01wzb/2006-06/29/content_441875.htm [02.05.2009].

EK

Çin Anayasası'nın Azınlıklarla İlgili Maddeleri ³⁷⁴

Birinci Bölüm

Madde 1. Çin Halk Cumhuriyeti işçi sınıfının önderliğinde, işçi ve çiftçilerin ittifakını temel alan halk demokratik diktatörlüğünde sosyalist devlettir.

Sosyalist rejim, Çin Halk Cumhuriyeti'nin temel rejimidir, herhangi bir teşkilat veya şahsın bu rejimi bozması yasaktır.

Madde 2. Çin Halk Cumhuriyetindeki bütün haklar halkındır.

Madde 4. Çin Halk Cumhuriyetinde yaşayan çeşitli milletlerin hepsi eşittir. Devlet bu çeşitli azınlıkların yasal haklarını ve menfaatlerini garantiye alacaktır, çeşitli milletlerin birbiriyle eşit ittifak yardım ilişkisi içinde onları koruyacaktır ve gelişmesini sağlayacaktır.

Devlet, çeşitli azınlıkların özelliklerine ve ihtiyaçlarına göre, bu azınlıkların bölgelerinin ekonomik ve kültürel açıdan hızla gelişmesine yardım edecektir.

Çeşitli azınlıkların toplanarak yerleştiği yerlerde bölge özerkliği yürütülecektir. Azınlıklar kendini yönetme organları tesis ederek kendini yönetme hakkını yürütecektir. Çeşitli milletlerin otonom bölgelerinin hepsi Çin Halk Cumhuriyeti'nin ayrılmaz kısmıdır.

Çeşitli milletler kendi dil ve yazılarını kullanma ve geliştirme özgürlüğüne sahiptir.

Madde 5. Çin Halk Cumhuriyeti devleti yasalarla yönetilecektir. Sosyalist hukuk devletidir. Devlet sosyalist hukuk rejimin bütünlüğünü ve onurunu koruyacaktır.

Madde 30. (3) Otonom özerk bölgesi otonom özerk (oblast)ı ve otonom özerk (county)ların hepsi milletlerin kendi kendini yöneten bölgeleridir.

³⁷⁴ Bu bölümdeki maddeler Çin Halk Cumhuriyeti Anayasasının, (çev: Çin milletler tercüme merkezi, milletler basın yayın evi, Mart 2004), Uygurca versiyonu'ndan direk çevrildi.

Üçüncü Bölüm

Madde 59. Çin halk merkezi komitesi ise eyalet, özerk bölge, belediye, özerk yönetim bölgeleri ve askeriye içinden seçilen temsilcilerden oluşur. Çeşitli azınlıkların da belli bir sayıda temsilcilerinin de bulunması lazım.

Beşinci Bölüm

Madde 117. Milletlerin kendilerini yöneten bölgelerdeki yönetim kuruluşları, bölgenin maliyesini kontrol etme yetkisine sahiptir.

Madde 118. Milletlerin kendilerini yöneten bölgelerdeki yönetim kurulları devletin planlamasını, yerli ekonomik kuruluşlarını bağımsız halde yerleştirip kontrol edebilir. Milletlerin kendilerini yöneten bölgelerdeki kaynakları geliştirdiğinde, fabrika şirket girişiminde bulunduğu devletin milletlerin çıkarlarını itibara almakla yükümlüdür.

Madde 119. Milletler kendilerini yöneten bölgelerdeki yönetim kurullarında bağımsız halde kendi bölgesinin eğitim, teknoloji, sağlık, spor, milletin kültürel miraslarını koruma ve düzenleme, milletin medeniyetini geliştirme alanlarını yönetebilir.

Madde 120. Milletler kendilerini yöneten bölgelerdeki yönetim kurumlarında devletin askeri rejimi ve yerlinin gerçek ihtiyacına göre, onaylanması halinde yerlilerin sosyal yaşantısını koruyacak polisler teşkil edebilir.

Madde 121. Milletler kendilerini yöneten bölgelerdeki yönetim kurumları vazife icraatında, o bölgedeki kendini yönetmeye ait olan belgelere göre, bu bölgede ortak kullanılan bir veya birkaç tane yazı ve dili kullanabilir.

Madde 122. Devlet ise mali, maddi ve teknik açılardan azınlıkların ekonomik ve kültürel açılardan hızla gelişmesi için yardımda bulunacaktır.

Milletler kendilerini yöneten bölgelerde yerli milletlerden büyük miktarda çeşitli memur, çeşitli uzman ve teknisyenlerin yetişmesine yardımda bulunacaktır.

Yedinci Bölüm

Madde 134. Çeşitli millet halkları kendi dil ve yazısını kullanarak dava açma yetkisine sahiptir. Azınlıkların toplanarak yaşadığı veya çeşitli milletlerden oluşan toplulukların yaşadığı bölgelerde yerli halkın kullandığı dilde hükmedilecektir.

ÖZGEÇMİŞ

Çin Pasaport İsmi (**Sainaiti ABULAİTİ**)

Kullandığı İsim: Sanat ABLET

Ataköy 4. Kısım T-O 174 D/7 Bakırköy - İstanbul

Ev: (212) 560 23 25, Cep: (539) 700 60 66

E-mail: sanat218@hotmail.com

Doğum Yeri : Urumçi, Xinjiang

Uyruğu : ÇİN

Doğum Tarihi : 18.02.1980

Medeni Hali : Evli

Eğitim Durumu :

2006 **YILDIZ TEKNİK Üniversitesi** Uluslararası ilişkiler Yüksek Lisans Eğitimi

2005 – 2006 **Sakarya Üniversitesi** Yüksek Lisans öncesi İngilizce Hazırlık

1999 – 2003 **Pekin Üniversitesi** Radyo Televizyon İletişim Enstitüsü Lisans Eğitimi

1997 – 1999 **Pekin Merkez Milletler Üniversitesi** Üniversite öncesi Çince Hazırlık Eğitimi

1994 – 1997 **Gulja 7. Lisesi** Lise Eğitimi

1991-1994 **Gulja 2. Ortaokul** Ortaokul eğitimi

1986-1991 **Gulja 19. İlkokul** İlkokul eğitimi

Yabancı Diller

Uygurca (Ana Dil) **Türkçe** (Çok İyi Seviyede) **Çince** (Çok İyi Seviyede) **İngilizce** (İyi Seviyede)

Staj ve Çalıştığı kurumlar:

2003 **Xinjiang Radyo Televizyon İstasyonu,**

2003-2004 **Xinjiang Üniversitesi İletişim Fakültesi**

İlgilenilen Alanlar:

Sinema, Müzik, Yüzme, Voleybol, Kitap, Tarih, Edebiyat